

številka 19
pomlad 2015

RAZPOTJA

Revija humanistov Goriške

MLADOST

6

LET

19

ŠTEVILK

180

SODELAVCEV

900

NAROČNIKOV

V slovenskem prostoru smo nedvomno eni prvih, ki smo razumeli, da za obstoj revije ni dovolj le prijavljanje na razpise, ampak tudi finančna podpora naših bralcev. Ravno vaša podpora nam sporoča, da svoje delo opravljamo dobro in da ga bomo še boljše v prihodnje. Zavezani smo k temu, da je naša revija dostopna vsem, ki si jo želijo. Tisti, ki si to lahko privoščite, nam lahko pomagate pri uresničevanju našega cilja.

razpotja.si/donirajte

4€

POŠTNINA

12€

TISK+POŠTNINA

20€

OSNOVNA
PRODUKCIJA

40€

PODPORA

S 4€ na leto pokrijete stroške pošiljanja, z 12€ vaše podpore bi imeli zagotovljena tudi sredstva za tisk. Če pa vsak izmed naročnikov prispeva 20€ letno, lahko pokrijemo vse osnovne produkcijske stroške in torej zagotovimo tudi honorarje za pisce. Ker pa ne moremo od vseh naših naročnikov pričakovati tako visoke donacije, naprošamo vse, ki zmorete, da donirate 40€.

»VSEPOVSOD V ŽIVLJENJU SO RAZPOTJA.
SLEHERNI ČLOVEK STOJI ENKRAT NA ZAČETKU,
NA RAZPOTJIH — TO JE NJEGOVA POPOLNOST,
BREZ NJEGOVE ZASLUGE.
KJE STOJI NA KONCU — KAJTI NA KONCU
JE NEMOGOČE STATI NA RAZPOTJIH — JE NJEGOVA
IZBIRA IN NJEGOVA ODGOVORNOST.«

Søren Kierkegaard

MIHA KOSOVEL

Mladost je norost, kjer je brezno išče most

Ko sem preživel svoje erasmovsko obdobje v Pragi – kakšnih sedem let nazaj – sva se s prijateljem iz vzhodne Nemčije velikokrat zapletala v pogovore o Evropi, o nacionalnih državah, o službah, o politiki. Spomnim se, da je nekoč v enem od dolgih pogovorov dejal, da je največje prekletstvo naše generacije to, da se za časa našega življenja ne bo zgodilo nič zares velikega ali epohalnega. Ne bo padel komunizem, ne bo seksualne revolucije, ne bo ne vojn ne padcev imperijev. Kot da bi v nekem smislu vsi dosežki civilizacije in stremljenja prejšnjih generacij visela kot prekletstvo nad našimi udobnimi življenji.

No, tistega leta je bila finančna kriza, vsaj v Evropi, še stvar časopisja, Slovenija pa je v zavesti večine prebivalcev izgledala še kot normalna in delujoča država. Zavest o tem, da se nam ne more nič zares dogoditi, da so socialni, ekonomski, politični, mednacionalni in drugi odnosi tako trdni, obstoječi, tako ... realni, nam je v določenem pogledu vzbujalo precejšnjo tesnobo. Izgledalo je, da smo preprosto dosmrtno obsojeni na službe po končanem šolanju (toliko boljše, kolikor višjo izobrazbo bomo na takšen ali drugačen način pridobili), obsojeni na vedno boljše zdravstvo, na vedno boljše vezi med državami, večjo blaginjo.

In potem smo se nekega dne predramili in ničesar več ni bilo. Občutek je bil boleč. Kot takrat, ko sanjamo, da v rokah držimo nekaj dragocene, v naslednjem trenutku, ko še ležimo v postelji, pa se kar ne moremo sprijazniti, da v naši zaprti pesti v resnici ni ničesar. Služb za nas več ni, izobrazba ne pomeni ničesar, boleznimi napadajo naše vrstnike, Evropska unija razpada po šivih, stara celina pa še nikoli ni bila tako blizu vojne. Letala padajo, po evropskih mestih pokajo puške, umirajo uredniki, novinarji, ilustratorji. Prebivalci naših krajev

se s trebihom za kruhom selijo, ne le po Evropi, temveč na Kitajsko in v Južno Ameriko. Narobe svet.

Gotovo nas šolski sistem ni pripravil na življenje. Pa ne le s tem, da nam ni podal primernih veščin in znanja, da bi lahko preživel v takšnem svetu. Izigral nas je, ko je učiteljem in profesorjem dovolil, da so se posmehovali tistemu filozofu, ki je dejal, da svet ne obstaja – in nas mirne duše učili matematiko, biologijo in družbene vede. Zato nismo bili pripravljeni na hudo dejstvo, da svet zares ne obstaja. Kajti vse so bile le sanje.

Vse so bile le sanje. Mi pa smo bili le igralci v sanjah naših staršev in dedov. V sanjah blaginje, v sanjah gotovosti in vedno večjega napredka. V sanjah o svetu, ki je tako zacementiran in neprebojen, da se lahko vdajamo luksuzu, ki si ga prejšnje generacije niso mogle privoščiti: udobju, dolgočasju in neodgovornosti. In zato smo v tem sanjskem svetu, da bi si popestrili vsakdan, začeli sanjati še mi. Sanjali smo življenja svojih staršev in dedov, sanjali preživetveni nagon in življenjsko vztrajnost, ki so ga premogli v še takšnem pomanjkanju, sanjali srh ilegale, ko so poslušali kakšno prešvercano novo ploščo, in duh disidentstva, ko so organizirali koncerte v zakloniščih in protestirali na Kongresnem trgu.

Nekega dne je budilka zazvonila, mi pa smo se, kot skrivnostni deček Kaspar Hauser, znašli v tujem svetu, brez preteklosti, brez prihodnosti, brez jezika, s katerim bi lahko svoje stanje sploh ubesedili. V paniki smo na vse kriplje želeli spet priklicati te sanje, od naših staršev in dedov smo si sposodili nekaj besed, kakšen protest, kazali smo se jim in dokazovali – vendar nič ne pomaga. Ostali smo sami. In kot kaže, bo potrebno vse izgraditi na novo.

RAZPOTJA številka 19, letnik VI, pomladna izdaja

IZDAJATELJ:

Društvo humanistov Goriške, XXX. divizije 13a, 5000 Nova Gorica

GLAVNI IN ODGOVORNI UREDNIK:

Miha Kosovel

UREDNIŠKI ODBOR: Mitja Jančar, Blaž Kosovel, Aljoša Kravanja, Luka Lisjak Gabrijelčič, Katja Pahor, Matija Potočnik Pribošič

PRELOM IN OBLIKOVANJE:

Katja Pahor

ILUSTRACIJA NASLOVNICE IN

TEMATSKEGA SKLOPA: Marko Rop

OSTALE ILUSTRACIJE: Katja Pahor

FOTOGRAFIJE: David Verlič, Flickr

LEKTURA: Mitja Jančar, Aljoša Kravanja, Luka Lisjak Gabrijelčič

NAKLADA: 1.500 izvodov

LETO IZIDA IN NATISA: april 2015

TISK: Grafis Trade

CENA: 0 EUR

ISSN 2232-2582

Revija je vpisana v razvid medijev

Ministrstva za kulturo pod številko 1607.

www.razpotja.si

Razpotja so del evropske mreže revij s področja kulture Eurozine.

eurozine

Revija izhaja s finančno podporo Javne agencije za knjigo in Mestne občine Nova Gorica

JAVNA
AGENCIJA ZA
KNJIGO RS

TEMA\\MLADOST

04

OTTO GERDINA

Perpetuum Iuvenile

08

ANDRAŽ KOVAČ

Elevacija in degradacija mladosti

12

ALJOŠA KRAVANJA

Začetništvo in vrstništvo

18

GAIA BARACETTI

Poslednji ideal

20

BLAŽ KOSOVEL

Mladost v EU-razpisih

24

PIA FEKONJA

Ni prostora za starce

29

ANDREJ VONČINA

Radi bi bili mladi ... Ali pa tudi ne

32

HERMAN ERČULJ

Zdravljenje mladosti

KURDISTAN

36

ERIK VALENČIČ

Tisoč in ena nočna mora

KOMENTAR

40

ROK SVETLIČ

Družinski zakonik – drugič

41

MARTIN HERGOUTH

Solunska fronta

UKRAJINA

42

ALEŠ MAVER

Je bilo vredno?

46

KOSTJANTIN SKORKIN

Mit o Novorusiji

GORIŠKA

51

TOMAŽ VUGA

Voda in mesta

REFLEKSIJA

54

KAJA TERŽAN

Odprto pismo Sloveniji

ŠOLSTVO

59

ANDREJ JELEN

Šolnikova drža

GLOSA

62

ALJOŠA KRAVANJA

Angleščina Kačurja

FILM

63

KATJA HUŠ

Giblјive slike mladosti

SERIJE

66

FRANCESCO CONDELLO

Lost – produkt našega časa

69

MIRT KOMEL

Twin Peaks 2016 in ponavljanje

RECENZIJE

72

TADEJ STOLIČ

Björk: Vulnicura

73

MIRT KOMEL

Jernej Lorenci: Iliada

74

PETER KARBA

Janez Janša: Noriško kraljestvo.

Beli panter

75

ALAN KELHER

C. G. Jung in Richard Wilhelm:

Skrivnost zlatega cveta

ILUSTRACIJE
NASLOVNICE IN
TEMATSKEGA
SKLOPA

MARKO ROP

Marko Rop (1983) je *freelance* ilustrator, ki redno ustvarja v Sloveniji in tujini. Študiral je scenografijo na Dunaju. Poleg ilustracije ga resno zanimajo še kuhanje in družbene vede. Rad ima kamne in zvezde.

www.markorop.net

**ZAHVALJUJEMO SE
VSEM,
KI STE S SVOJIM
DELOM IN
DONACIJAMI
PRISPEVALI K
NASTANKU TE
ŠTEVILKE.**

Perpetuum Juvenile

OTTO Gerdina

Mladost, kot jo poznamo danes, je dokaj nedaven fenomen. Pred renesanso je mladost obstajala le kot podkategorija zgodnje odraslosti. Poenostavljeno rečeno, poznali so mlade odrasle, ne pa mladih, ki bi razvili specifičen način življenja. Renesansa je v evropski kulturni imaginarij vnesla kult mladosti, torej ideale o večni lepoti, mladosti, ter gnus do bolezni, starosti in smrti. Tej idealizirani podobi mladosti je bil v romantiki dodan še poudarek na subjektivnosti, ekspresivnosti, zanimivem in razburljivem življenju, samorealizaciji, kar pa je bilo seveda težko uskladiti z »obveznostmi« odraslega življenja, kot so skrb za posest, družino in služba.

V Angliji se na primer v sredini osemnajstega stoletja pojavi t. i. »grand tour« (veliko potovanje), ki je označeval posebno potovalno izkušnjo in je bil namenjen kultiviranju duha (razgledanosti) angleške aristokratske elite. Potreba po individualnemu oblikovanju življenja – za razliko od golega sprejemanja življenjskih oblik, ki so bile najpogosteje podedovane in trdno določene z družbenim statusom družine – in potreben čas za to »rodita« mladost, kot jo poznamo danes. Na veliko potovanje so sprva odhajali le (bogati) moški, da bi se izobrazili o tujih navadah, kulturah in politiki, se učili glasbe, tujih jezikov in umetnosti ter spoznali različne prehranske navade. Potovanje je trajalo od nekaj mesecev pa do nekaj let, služilo pa je, kot smo videli, podobnemu namenu, kateremu so danes v modernih državah namenjene višje izobraževalne institucije (morda so progami mednarodnih izmenjav še najbližji sodobni ekvivalent velikemu potovanju). Nanj so se lahko podali le mladi aristokrati, ki niso bili več otroci, hkrati pa še niso prevzeli družbenih vlog in odgovornosti, ki jih prinaša odraslo življenje.

SODOBNI KONCEPT MLADOSTI

V razsvetljenstvu se je tako uveljavila ideja o človeku, ki se namesto po navadah in tradicijah ravna po razlogih in principih. Temu se je v obdobju romantike pridružil imperativ samoizpopolnitve in zahteva po zanimivem življenju. Ravno poudarjanje subjektivnosti in individualnosti v veliki meri določa sodobno mladost, specifično kulturo mladih in z njo povezane življenjske stile.

Sodobni koncept mladosti se v svoji polnosti razvije šele v postindustrijskih družbah, kjer prevladujejo storitvene dejavnosti in potrošnja ter ki omogočajo razvoj za mladino specifičnega potrošništva, izkoriščanja prostega časa, zabave in razvedrilnih dejav-

nosti, ki karakterizirajo mladinske kulture. V industrijskih družbah mladost poznamo le kot obdobje uvajanja v odraslo družbo, medtem ko se v postindustrijskih družbah ta »začasni odlog« osebnih ali socialnih obveznosti časovno razširi in vsebinsko obogati. Socialni psihologi ga označujejo z imenom izobraževalni moratorij, ki omogoča mladim, da razvijejo in oblikujejo osebnost, interese in potrebe ter s tem začrtajo svoj življenjski potek. Izobraževalni se imenuje zato, ker v sodobnih družbah sovpadajo s časom, ko je posameznik navadno vključen v izobraževalne institucije, ko nanj najbolj vplivajo vrstniki in mladinska industrija. Pojavlja se v družbah, ki so dovolj razvite, da si lahko »privoščijo« odsotnost oz. zapozneli vstop mladih na trg delavne sile in katere lahko kapitalizirajo to nabiranje znanja in izkušenj v bolj specializiranih dejavnostih, ki producirajo produkte z višjo vrednostjo, ki lahko pokrijejo stroške izobraževalnega moratorija.

V takšnih družbah mladinska kultura uživa razmeroma visoko avtonomijo in je pogosto zelo raznolika, kar se kaže v močni diferenciranosti življenjskih stilov. V tem času (izobraževalni moratorij se začne pri vedno zgodnejših letih in traja vse dlje časa) si mladi naberejo vse kompetence, ki jih sicer imajo odrasli, z izjemo finančne neodvisnosti. Kljub temu so mladi ena najpomembnejših potrošniških skupin, kar uspešno izrabljajo mediji in oglaševalske agencije. Vedno so na tekočem z najnovejšimi trendi in prodajajo, kar je v določenem trenutku »hip«. Mirjana Ule v *Prihodnosti mladine* zanimivo ugotavlja, da se »alternativni« načini preživljanja mladosti pogosto spreminjajo iz »moratorija pred vstopom v odraslost v generator trajnih in individualiziranih življenjskih stilov, ki delno tudi nadomeščajo tradicionalno odraslost«.

MLADOST KOT MODNI TREND

Morda bi lahko na tem mestu tvegali s trditvijo, da mladost deluje po principu modnega trenda. Prinaša več stimulusa, večjo individualnost in bolj abstraktno brezosebno, saj je individualnost tako v modi in hkrati v mladosti pogojena z drugim – njen smisel je v tem, da ujame pogled drugega, tako pa zapade v popolno odvisnost od »njega«, čigar pozornost bi radi usmerili nase.

Edina lastnost, ki jo predmet mode potrebuje, je to, da je nov. Takšen predmet, za razliko od predmodernih družb, kjer so bili predmeti vsaj na simbolnem nivoju nosilci tradicije, kontinuitete in stabilnosti, nima ne značaja ne identitete. Modni princip po Larsu Svendsenu avtorju knjige *A Philosophy of Boredom* »ustvarja vse hi-

×02

WORLD
1-1

LIFE
04

Za moderno mladost je značilno, da je tradicijo nadomestil življenjski stil. Življenjski stil pa sestoji iz sklopa praks, ki jih ohranjamo le nekoliko časa. Ker temelji na izbiri, se ga lahko venomer zamenja z novo, drugačno izbiro. Trenutna norma je neomejeni pluralizem. Mladi smo prosti, da izbiramo po lastni volji, ne da bi se morali čemurkoli dolgotrajno zavezati, saj tudi nismo zavezani družbenim obvezam odraslega življenja.

trejši tempo, naredi predmete odvečne, kolikor hitro je to mogoče, tako da se lahko pomakne naprej na nekaj novega».

Za moderno mladost je značilno, da je tradicijo nadomestil življenjski stil. Življenjski stil pa sestoji iz sklopa praks, ki jih ohranjamo le nekoliko časa. Ker temelji na izbiri, se ga lahko venomer zamenja z novo, drugačno izbiro. Trenutna norma je neomejeni pluralizem. Mladi smo prosti, da izbiramo po lastni volji, ne da bi se morali čemurkoli dolgotrajno zavezati, saj tudi nismo zavezani družbenim obvezam odraslega življenja. Ne bi se mogel bolj strinjati s Svendsenom, ki v že navedenem delu lepo zapiše, da »ko naredimo vse lastnosti estetične, osvobodimo vse identitete tradicije, odplaknemo smisel tega sveta in pustimo manj in manj prostora za neestetske lastnosti«. Od tod izvira tako moderni poudarek na formi, reprezentaciji in zunanjemu videzu, kot na novosti, ki pa povsem zanemari pomen vsebine in smisla.

ŽIVLJENJE PO MERI DRUGIH

Namesto da bi čas, ki nam ga ponuja izobraževalni moratorij, porabili za pomembna vprašanja o naši biti, iskanju odgovora na vprašanje, kaj je za našo bit resnično pomembno in kaj si želimo početi zaradi samih sebe, ga pogosto zapravimo z dejavnostmi, s katerimi želimo zadovoljiti druge in si pridobiti določeno veljavnost in ugled v njihovih očeh, pa naj bodo to naši vrstniki, profesorji, družina ali bodoči delodajalci. Pristno samorealizacijo tako nadomesti realizacija sebe za druge, ki pa ne prinaša notranjega zadovoljstva, smisla in miru.

Romantika je eksistencialni pomen spremenila v individualni pomen. Ljudje smo odvisni od pomena. Naše življenje mora imeti nekakšno vrsto vsebine, prav ta pa se nam ravno v izobraževalnem moratoriju najbolj izmika, saj smo prosti opravljanja raznih družbenih vlog in imamo razmeroma veliko količino prostega časa, ki pa zaradi osredotočanja na potrošnjo, življenjski stil in ugajanja drugim ostaja izprazen vsakršnega eksistencialnega smisla. V tej

luči lahko morda razumemo nelagodje, ki ga s svojim življenjem kljub vsesplošnem čaščenju mladosti, vitalnosti in lepote pogosto izražajo mladi. To nelagodje priča, da kljub vsem možnostim, ki se mladosti v času izobraževanja ponujajo, potreba po pomenu ni zadovoljena.

V predmodernih družbah je sicer prevladoval kolektivni pomen, a s pojavom romantike ta ni bil več dovolj. Romantika je osebni eksistencialni smisel preobrazila v imperativ po samorealizaciji. Ni več jasno, kakšnega »sebe« bi morali realizirati. Oseba, ki je prepričana o sebi, se ne bo spraševala o tem, kdo je. Kritično je to, da smo nehali iskati sebe »od znotraj« in se zatekli v iskanje »od zunaj«. In kakšne odgovore na vprašanje, kakšni bi morali biti, najdemo v produktivistično naravnani sodobni družbi? Moramo biti uspešni, fleksibilni, ambiciozni, delavni, kreativni in še bi lahko našteval vseprisotne krilatice, ki vsakodnevno dežujejo na nas, vse pa zahtevajo pohlevnost in podreitev obstoječemu kapitalističnemu sistemu in z našim pristajanjem nanj vzdržujejo status quo.

ZAČARAN KROG

Tako že v času mladosti, ali pa na začetku in skozi odraslo življenje, nekatere obsede nenasitna pogoltnost, druge marljiva prizadevnost pri opravljanju nepotrebnih opravil, tretje izčrpava ambicioznost, za katero je že Seneka trdil, da je vedno odvisna od volje drugih, spet četrte žene sla po dobičku. Skoraj vsi pa se znajdemo v prostovoljnem suženjstvu kapitala, skrbi za lastni videz in skoraj brezciljnemu vključevanju v nove in nove načrte. Ker ni natančne usmeritve in ne najdemo eksistencialnega smisla v tem, kar počnemo, nas slej ko prej nepripravljene in nezadovoljne zaloti starost, ki prinaša spoznanje, da je velik del našega življenja že minil. To spoznanje je precej strašljivo, kadar ga dopolnjuje občutek, da življenja »zares« sploh še nismo živeli.

Prvi odziv, ki ga prinese že slutnja omenjenega spoznanja, se kaže v krizi srednjih let. Vendar ker tudi takrat iščemo smisel našega početja v zunanjem svetu, se hitro ujamemo v večni krog nezadovoljstva s svojim življenjem, nezadovoljstva, kjer nobena udobnost, užitek, tableta, predmet ali terapija ni odveč. Starejši kot smo, pogosteje gledamo nazaj na preteklo življenje, na to kaj smo in česa nismo uspeli doseči, katere priložnosti smo izkoristili in katere so nam ušle. Pogosteje se vprašamo, koliko časa in energije nam je ostalo, da še kaj naredimo, in koliko priložnosti za to nam bo sploh še dano. V tem se skriva eden od bistvenih razlogov, zakaj se starosti bojimo in zakaj se na vse pretege trudimo ostati mladi, »fit« in aktivni. Na ta način se prepričujemo, da bomo lahko jutri naredili tisto, za kar nam danes manjka poguma; da bomo polno (za)živeli svoje življenje, se postavili po robu vsemu, za kar verjame, da ni prav, in počeli, kar nam je res pomembno. Dlje kot ostajamo mladi, krajše je naše življenje.

IZGUBLJENI ČAS

Življenjske izbire so pomembne ravno zato, ker jih ni neskončno. Več možnosti izbire in potencialnih možnosti imamo, manj vsa-

ka odločitev pomeni. Danes smo obkroženi z neskončno selekcijo zanimivih predmetov, ki jih lahko izberemo, ali pa tudi ne, ki jih lahko zamenjamo po volji. Ko zanikamo kratkosti življenja, odrivamo starost in si delamo utvare o neskončnih možnostih, ki jih še imamo pred seboj, dosežemo, da nič nima več nikakršne vrednosti. Obdajamo se s kopico ljudi, da bi se izognili osamljenosti, zatekamo se v raznovrstna razvedrila in zabave, da bi se izognili intelektualni kontemplaciji samih sebe. Lahko bi celo rekli, da se je naša »kapaciteta« za osamljenost zmanjšala do te mere, da niti nismo sposobni biti sami. Namesto samote sprejemamo egocentričnost, v kateri smo popolnoma odvisni od drugih. Namesto da bi skušali vzpostaviti samega sebe kot individuuma, se prilagajamo željam drugih. Egocentrik nima časa zase, samo za odsev sebe, ki ga vidi v drugih.

Zanimivo je, koliko časa smo pripravljeni zapraviti za druge. Med tem, ko smo pri zapravljanju denarja ponavadi zelo varčni, z življenjem ravnamo dokaj razsipno. Kar je zapisal Seneka v spisu *O kratkosti življenja*:

»Ljudje so stiskaški, kadar čuvajo dediščino; kadar gre za zapravljanje časa – in ta je edina stvar na svetu, s katero je plemenito biti skop –, pa so nadvse širokogrudni. In zato bi rad takole prijel koga izmed množice starejših: 'vidimo, da si prispel do skrajne meje človeškega življenja /.../ preglej v mislih svoje življenje in izračunaj: /.../ koliko časa ti je vzel upnik, koliko ljubica, /.../, koliko klient, koliko prepiri z ženo, /.../, koliko tekanje po opravih križem po mestu; temu dodaj še bolezni, ki si jih sami nakopljemo, dodaj še čas, ki je ostal neizrabljen: videl boš, da imaš manj let kot jih šteješ. Pobrskaj po svojem spominu, kdaj si se trdno držal svojega sklepa; koliko tvojih dni se je izteklo tako, kot naj bi se po tvojemu namenu; kdaj si bil na razpolago samemu sebi; /.../ uvidel boš, da umiraš nedozorel«.

VELIK POTENCIAL MLADOSTI

Če za konec strnem misel, lahko rečem, da mladost, ki jo preživimo v izobraževalnem moratoriju, ponuja možnost za samorefleksijo in napotitev na sebe, ki jo generacije v tradicionalnih družbah niso imele. Res je, da je pred »odčaranjem« sveta za zadovoljno življenje niso potrebovali, saj je šele sekularna in materialistična interpretacija človeške začasnosti zamenjala vero v božji red stvari, onstransko odrešitev in transcendentni smisel vere v človeški napredek in zemeljsko srečo. To je cena avtonomije in individualne svobode, ki jo je prinesla modernost. Ker nam eksistencialni smisel ni in ne more biti več dan od zunaj (npr. tradicije), ga moramo najti sami. Tega pa ne moremo storiti, če se ne soočimo sami s seboj in svojo minljivostjo. To, in ne potrošnja, prazni življenjski stili, kratkočasne dejavnosti, zabava, kariera, ugled, če jih naštejemo le nekaj, nam omogoča, da življenje resnično živimo. Ne gre za to, da bo vsak izmed nas postal filozof in se vse življenje ukvarjal z vprašanji smisla in biti, vendar je nujno, če le želimo živeti svobodno, da si jih zastavimo vsaj enkrat v življenju.

Že v času mladosti, ali pa na začetku in skozi odraslo življenje, nekatere obsede nenasitna pogoltnost, druge marljiva prizadevnost pri opravljanju nepotrebnih opravil, tretje izčrpava ambicioznost, za katero je že Seneka trdil, da je vedno odvisna od volje drugih, spet četrte žene sla po dobičku. Skoraj vsi pa se znajdemo v prostovoljnem suženjstvu kapitala, skrbi za lastni videz in skoraj brezciljnemu vključevanju v nove in nove načrte.

Pri tem se zdi, da je mladost danes najboljši čas za to, saj smo prosti, da se iščemo, in ker imamo pred sabo še vse življenje. Mnogim se zdi, da je mladost čas, ko je treba uživati, in da se bomo s takšnimi vprašanji soočali, ko bomo starejši, če ne že kar stari. Na tem mestu si bom ponovno sposodil stavek pri Seneki, ki je v že omenjenem spisu zapisal »kako pozno je, če začneš živeti šele tedaj, ko bi bilo treba že končati«. Na voljo imamo čas, vsaj navidezno ekonomsko neobremenjenost in svobodo, da ugotovimo, kdo smo in kaj bi radi v življenju počeli. Manjka nam le volje in poguma, ki sta za to potrebna. Tako se raje konformistično ravnamo po željah drugih in živimo nezadovoljujoče in neizpopolnjujoče življenje, obenem pa se morda zatekamo v izgovore, da nam družbena kriza, prekariat in ekonomska negotovost onemogočajo početje, za kakršnega smo bili po lastnem prepričanju namenjeni. Trenutke, ko se tega zavemo, pa naj bo ob krizi srednjih let, prvih gubicah na obrazu ali ob upokojitvi, odrinemo, skupaj z vsem, kar nas na to spominja, čim dlje od sebe. Kratkotrajne rešitve eksistencialne krize pomena blažimo z nakupovanjem, deloholizmom, opravljanjem nepomembnih opravil, zabavo, ohranjanjem mladostnega videza in iluzije, da imamo še dovolj časa pred sabo, s tem pa spregledamo dejstvo, da je ravno čas tisti, ki nam ob tem tako neusmiljeno odteka, in da je čas v resnici vse kar imamo. \

**KULTURNA POLITIKA
V SLOVENIJI JE
IZ 19. STOLETJA.**

Elevacija in degradacija mladosti

ANDRAŽ KOVAČ

Marsikdo med vami je debelo pogledal ob naslovu tega članka. Degradacija mladosti? Pa saj nobeno zgodovinsko obdobje ni pripisovalo tolikšnega pomena mladosti, kar v veliki meri drži. A vendar je ideal mladosti izrazito »degradiran«, saj so se atributi mladosti, kot so vitalnost, lepota, moč, in da, tudi upornost, povezali z izrazito potrošniško-hedonistično miselnostjo našega obdobja, ki ga marsikdaj poimenujejo postmoderna ali hipermoderna. To pa v marsičem pomeni nekakšno degradacijo idealov mladosti oziroma, natančneje, omejitev teh idealov na bolj ali manj trivialne zadeve, kot sta hedonizem in fizična lepota.

TEORETSKI OKVIR

Najprej se za hip ustavimo pri moderni in postmoderni, da bomo videli, zakaj sta ta pojma relevantna za to razpravo. Oba pojma izražata določen koncept »svetovnega nazora« in s tem tudi pogled na zgodovino, kar igra predvsem pomembno vlogo pri konceptiji mladosti. Modernost lahko namreč razumemo kot stanje oz. svetovni nazor, ki je prevladujoč v zahodnem svetu zadnjih tristo let. Njegove temeljne prvine so: antropocentrizem, racionalizem, individualizem in predvsem »vera« v napredek. Krščansko vero v zgodovino odrešenja je tako nadomestila vera v napredovanje zavesti v svobodi, v napredek v zgodovini in v možnost stvaritve raja na zemlji s pomočjo politike in tehnologije. Tovrsten princip in vero v izpolnitev zgodovine pa so posebej radikalno utelešale velike ideologije, kot so fašizem in komunizem, ki so izpolnitev zgodovine tudi najjasneje definirale, in sicer bodisi v brezrazredni družbi bodisi v tisočletnem rajhu. Liberalizem, kot najstarejša in dandanes globalno prevladujoča »ideologija sodobnosti«, je do tovrstnih velikih družbenih projektov sicer kazala precej večjo skepso, a vseeno ni povsem imuna nanje, kot nam najbolj pomenljivo kaže Fukuyama s svojo idejo o koncu zgodovine, ki naj bi sledil padcu komunizma. S tem pa počasi prihajamo do vprašanja postmoderne in njenih značilnosti. Ena izmed najširše sprejetih definicij postmoderne pa izhaja iz dela Jeana-Francoisa Lyotarda z naslovom *Postmoderno stanje*, v katerem Lyotard postavi tezo, da smo z napredovanjem tehnik in tehnologije izgubili potrebo po velikih zgodbah, se pravi tistih zgodbah, ki predvidevajo izpolnitev zgodovine in s tem dajo družbam tako ali drugačno legitimacijo. Med te pa je uvrstil: napredek, razsvetljensko emancipacijo, marksizem itd., kar je v praksi pripeljalo do t.i. *mehkega relativizma*, se pravi prepričanja, da se

o idealih in prepričanjih ne razpravlja, saj o njih ni mogoče podati objektivne sodbe. V članku bo tako podana analiza mladosti skozi čas t. i. *visoke moderne*, se pravi od druge svetovne vojne pa nekako do začetka devetdesetih let in opis končne degradacije ob nastopu *postmoderne*.

PRELUDIJ

Čeprav so skozi zgodovinska obdobja obstajale različne interpretacije in vrednotenja mladosti, pa se je pravo cenjenje mladosti začelo z moderno in pojavom t.i. *filozofije življenja* ob koncu 19. stoletja. Kot v svojem delu *Mojster iz Nemčije: Heidegger in njegov čas* piše Rüdiger Safranski: »Pred letom 1900 je meščanska mladina hotela izgledati stara. Mladost je bila ovira za kariero. Časopisi so priporočali sredstva za pospeševanje rasti brade, očala so štela za statusni simbol. Posnemali so očete in nosili visoke trde ovratnike, pubertetnike so oblačili v redingot in jih učili umirjene hoje. Življenje je poprej veljalo za nekaj treznega in mladina se je morala v njem iznoreti. Zdaj pa je življenje vihravost in vznesenost in s tem tudi mladostnost. Mladost tako ni več hiba, ki bi jo bilo treba prikrivati. Nasprotno, zadaj se mora opravičevati in skrivati starost, saj se zanjo sumi, da je nekaj odmrlega in otopelega. Cela kultura, namreč vilheminska, je poklicana pred „sodni stol življenja“ (Dithley) in zastavlja se ji eno samo vprašanje: Ali to življenje še živi?« (str. 67–77 slovenskega prevoda).

Zgoraj navedeni citat nam tako zelo ilustrativno kaže spremembe, ki jih je dožemanje mladosti doživelo ob koncu meščanske dobe in še toliko bolj po njenem dokončnem pokopu v prvi svetovni vojni. Z mladimi prostovoljci, čaščenjem figure neznanega vojaka in upanjem na novi svet po vojni je tovrstna filozofija življenja dobila le še dodaten zagon. Eden izmed izvornih predstavnikov filozofije življenja je bil namreč Friedrich Nietzsche, ki je življenje enačil z ustvarjalno potenco in ga v tem smislu imenoval *volja do moči*. Njegov učenec Ernst Jünger pa je videl nekakšno »izpolnitev« tovrstne filozofije na bojiščih prve svetovne vojne, kjer se mu je odprla možnost za preseganje varnosti in udobja meščanskega življenja. Na sploh lahko rečemo, da je bilo obdobje med obema vojnama tisto, kjer je bila mladost najbolj cenjena, saj so se z uničenjem starega sveta meščanskega stoletja odprle nove možnosti preoblikovanja družbe. Posebej ideologije in totalitarni režimi pa so s svojimi mladostniškimi organizacijami, čaščenjem vitalnosti in ustvarjanjem nove dobe pripeljale cenjenje mladosti do skrajnosti. Nobenega

naključja ni bilo v tem, da so si fašisti za svojo himno izbrali pesem z naslovom *Giovinezza* (*Mladost*), da je utemeljitelj ideje o tretjem rajhu (sicer nasprotnik Hitlerja), Arthur Moeller van den Bruck, govoril o Italiji in Nemčiji kot o mladih narodih, v nasprotju s stari mi narodi, kot sta Anglija in Francija, in konec koncev tudi dejstvo, da je bil eden glavnih jugoslovanskih praznikov, rojstni dan maršala Tita, poimenovan dan mladosti.

MLADOST V VISOKI MODERNI

Spremembe pa so se začele dogajati, sicer predvsem na Zahodu, v letih, ki so sledila drugi svetovni vojni. Zahtev po prenovi sicer ni bilo nič manj kot po prvi svetovni vojni, a so izkušnje s totalno vojno in posledice totalitarizma pripomogle k večji pazljivosti, kar je povzročilo, da je podoba mladosti začela ubirati nova pota. Povojni gospodarski razcvet je namreč povzročil vzpon mladinske kulture oziroma bolj pikro povedano: vzpon *rock'n'rolla* je produkt žepnine. Mladina se je namreč zaradi vzpona popularne kulture in kasneje tudi protikulture začela vse bolj ločevati od svojih staršev, tako po modi, glasbi kot tudi po svetovnem nazoru. To pa je bilo tudi

vrnimo se k filozofskim težnjam in trendom, povezanimi s takrat vplivnimi študentskimi protesti in novimi intelektualnimi gibanji. Dekonstrukcija in poststrukturalizem sta tedaj postala trenda znotraj kontinentalne filozofije in sta močno poudarjala kulturni relativizem v znamenju postmodernega konca velikih zgodb. Če so bili nekateri takratni avtorji, kot je bil npr. Michel Foucault, v svojem relativizmu še dosledni, pa se tovrstna doslednost v širši družbi niti ni prijela, prej je šlo za zmagoslavje mentalitete, ki jo Charles Taylor imenuje kot *mehki relativizem*.

MEHKI RELATIVIZEM, HEDONIZEM IN ZAPIRANJE ŠTUDENTSKEGA UMA

Kaj je pravzaprav mehki relativizem? Gre za pojav, ki ga se ga je prvič dotaknil ameriški akademik Allan Bloom v svojem delu *Zapiranje ameriškega uma* (1987) in izhaja iz principa medosebnega spoštovanja med ljudmi. Posledično sprejema stališče, da so vrednote popolnoma subjektivne in jih je nemogoče podpreti z argumentacijo, prav tako ne bi smeli postavljati pod vprašaj in kritizirati vrednot drugih. S svojim zagovarjanjem medsebojnega spoštovanja in

Obdobje med obema vojnama je tisto, kjer je bila mladost najbolj cenjena, saj so se z uničenjem starega sveta meščanskega stoletja odprle nove možnosti preoblikovanja družbe.

Posebej ideologije in totalitarni režimi pa so s svojimi mladostniškimi organizacijami, čaščenjem vitalnosti in ustvarjanjem nove dobe pripeljale cenjenje mladosti do skrajnosti.

nekakšno zadnje obdobje poudarjanja filozofije življenja in mladostništvu pripisane težnje po ustvarjanju novega. Gibanja, kot so bili beatniki in hipiji, so namreč težila k stvarjenju nove družbe, kar se je najbolj izkristaliziralo v letu 1968. Študentska gibanja iz tega časa, ameriško gibanje za državljanske pravice in hipijevske težnje, da bi njihove komune predstavljale začetek nove družbe po zatonu Zahoda, kot je iz svojega branja Oswalda Spenglerja zaključil Allen Ginsberg. Sanje o novi družbi so se znotraj mladostniške kulture v tem času povezale tudi s seksualno revolucijo in feminizmom, vse to pa je že znotraj mladinske kulture same dobilo svoj kontrapunkt. Znotraj iz hipijevskega gibanja izvirajočih zvrsti rock glasbe so se posebej v težjih zvrsteh pojavile drugačne tendence. Že *Led Zeppelin* in *Rainbow* so v svojo glasbo vključili podobo mistične, na evropski mitologiji in folklori ter fantazijski literaturi temelječe teme, ter vizualno, ki se je vračala k tradicionalni moškosti, kar je bilo do neke mere podobno, a hkrati tudi zavrnitev prejšnje bolj k vzhodnjaški mistike navezane lirike hipijevskih skupin. Ta je namreč bila še zmeraj močno zakoreninjena v hipijevski in tudi »new age« duhovnosti, ki ji je manjkalo herojskega etosa, ki so ga obudili *Led Zeppelin* in *Rainbow*. Vse to pa se je še toliko bolj začelo poudarjati v nekaterih zvrsteh *heavy metala* (npr. *Manowar*). A

strpnosti pa se oddaljuje od doslednega (»trdega«) relativizma. Leo Strauss je o mehkiem relativizmu hudomušno pripomnil, da gre pri sprejetju takšnega pogleda na svet za zmagoslavje liberalizma pred doslednostjo. Tovrstna mentaliteta med mladino vedno bolj napreduje in se je dokončno izpolnila v pojavu t. i. *stepford students* (aluzija na roman in film *Stepford Wives*), kot jih je v svoji kolumni za angleški časopis *Spectator* poimenoval Brendan O'Neill. Gre za ljudi, ki so podobni študentom, izgledajo kot študentje, a nimajo več »študentskih možganov«. Kot glavno razliko med pravim in »stepford« študenti pa O'Neill navaja zamenjavo težnje po svobodi in debati s težnjo po zapiranju debate v imenu »pravice do udobja« in tudi politične korektnosti. Na zahodnih univerzah se tako sedaj še bolj kot v Bloomovem času pojavlja relativizem takšne vrste, da za svoje zmagoslavje potrebuje žrtvovanje svobode govora. Od poskusa prepovedi časopisa *Sun* na univerzitetnem kampusu, saj naj bi slika nage ženske spodbujala posilstvo (ali si predstavljate, da bi Univerza v Ljubljani prepovedala *Slovenske novice*?), do prepovedi delovanja *Nietzsche Club* na univerzi v Londonu, poskusa prepovedi določenih pop pesmi itd. Tovrstno mentaliteto odlično predstavlja slogan določenih študentov z angleške univerze Cambridge o *pravici do udobja*. Se pravi, v mehki relativizmu, ki prevladuje v

Ni več sanj o novem svetu s strani hipijev, antiavtoritarnosti pankar ali fantazijskega imaginarija *heavy metala*. Kulturni izraz, ki je prevladal, je preprosto veseljaška glasba in edino, kar se pri atributih mladosti še pojavlja, je želja po užitku. *Carpe diem*.

družbi, se nikakor ne sme dvomiti. Pa naj bo to s strani filozofskih pozicij, ki zagovarjajo obstoj absolutne resnice in naravnega prava, ali pa s strani mislecev, ki so se posledic relativizma še kako zavestni, kot je bil med drugim Nietzsche. Študenti ne smejo več odkrivati kontroverznih mislecev, kot je npr. Carl Schmitt. Tovrstna želja po udobju pa je našla svoj izraz tudi v mladostniški popularni kulturi. Ni bilo več sanj o novem svetu s strani hipijev, antiavtoritarnosti pankar ali fantazijskega imaginarija *heavy metala*. Kulturni izraz, ki je prevladal, je preprosto veseljaška glasba in edino, kar se pri atributih mladosti še pojavlja, je želja po užitku. *Carpe diem*.

POSTMODERNA DEGRADACIJA

Sedaj, ko smo v zgornjih vrsticah opisali simptome, pa se vrnimo k vzroku. Zakaj je sprejetje t. i. mehkega relativizma današnje postmoderne funkcije mladosti izrinilo na uživanje in hedonizem. Pri tem pa gre predvsem za to, da projekt postmoderne ni uspel in je postmoderna, kot jo poznamo danes, zgolj logično podaljšanje moderne. Mehki relativizem namreč predstavlja eno izmed oblik zemeljske odrešitve, eno veliko zgodbo, skrit znotraj zanikanja teh

velikih zgodb. Zanikanje vsega absolutnega je postalo novo absolutno. S tem se prepričuje, da bi (post)moderna emancipacija pojedla samo sebe s svojo dekonstrukcijo humanizma kot bodisi metafizičnega bodisi zgodovinsko relativnega prepričanja. Znotraj tega se je zgodila tudi sprememba mladosti. Mladost ne more biti več obdobje, ki hrepeni po novem boljšem svetu, saj absolutnega merila ni več. Tudi mlajše generacije socialistov so svoja prepričanja napolnile bolj z do večinskega prebivalstva všečno retoriko kot pa z idejo o dejanski revoluciji.

Upor, povezan z mladostjo, in za njega potrebna vitalnost sta tako izgubila svoj pomen, možnosti za njun ponoven »vzpon« pa sta predvsem dva. Ali bo attribute mladosti prevzela konservativna stran, ali pa bo vzpon ostalih velesil prinesel marsikatero radikalno spremembo znotraj svetovnega nazora v današnjem Zahodu. Do tedaj pa je ravno mehki relativizem, ki je izšel iz modernega rušenja norm, tisto, kar je mladost degradiralo, in to tako, da ga je postavilo v predmoderno stanje, kjer je bilo dožemanje mladosti nekako »organsko« in vpeto v kontekst celotnega življenja, s svojimi vrlinami in slabostmi. //

NOVI KULTURNI POLITIKI NAPROTI – VZTRAJNO IN DOSLEDNO

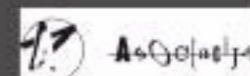
Serijske javne diskusije v organizaciji Kina Šiška, društva Asociacija in revije Razpotja s podporo Radia Študent

2. POSVET v letu 2015:

DECENTRALIZACIJA KULTURNE POLITIKE

Kakšno je stanje kulture v posameznih slovenskih regijah? Ali država dovolj skrbi za pošteno razpršitev finančnih sredstev in za optimalni razvoj kulture izven prestolnice? Kakšne strukture in mreže so že vzpostavljene na regijskem nivoju in kakšna je njihova vloga v sedanjem času?

KINO ŠIŠKA, 13. MAJ 2015 ob 17h

RAZPOTJA

Začetništvo in vrstništvo

ALJOŠA KRAVANJA

»Vsak človek je začetek,« pravi Avguštin. Delovanje živali – in še toliko bolj dogajanje v neživi naravi – lahko vedno izpeljemo iz objektivne resničnosti. Pes se ravna po refleksu. Kamen se giblje skladno z zakoni narave. Samo človek – in sleherni človek – je zmožen dejavnosti, ki je ne pogojuje predhodno obstoječa stvarnost. Sposoben je začenjati.

To Avguštinovo misel je Hannah Arendt postavila v središče svojega mišljenja. V nasprotju z Martinom Heideggerjem, ki je človeško stanje navezal na dejstvo smrtnosti, je Arendtova menila, da je za *conditio humana* veliko bolj pomembna naša narajenost, *Natalität*. Rodimo se kot nekaj nepričakovanega, novega, kod edinstveni »nekdo«. To našo bistveno začetnost, pravi Arendtova, ljudje še posebej nazorno izkazujejo v določeni sferi delovanja: politiki. V politiki začenjamo s projekti. V politični javnosti se srečujemo in iz teh srečanj ustvarjamo priložnosti za nekaj novega. V politiki vedno znova definiramo obseg in kvaliteto naših pravic. Vstop v politiko je drugo rojstvo, s katerim potrdimo, da je z našim prvim, biološkim nastankom resnično nastopilo nekaj novega, in ne zgolj bitje navade in potrebe.

REVOLUCIONARNA POMLADITEV

Zato se zdi naravno domnevati, da je politika bistveno povezana z mladostjo. Če je politika prostor začenjanja, potem mora biti politik pravzaprav mladostnik. Ne v smislu datuma rojstva: mladostnik mora biti v tem smislu, da se še ni v celoti predal starim, obstoječim vzorcem mišljenja in ravnanja. Ker hoče prenoviti svet, mora biti med novimi na svetu.

Vsaj na prvi pogled se ta povezanost med politiko in mladostjo potrjuje z osrednjim političnim fenomenom evropske modernosti, revolucijo. *Ancien régime* ni samo bivši, temveč tudi stari režim. Vladavina, s katero hoče prekiniti revolucionarna politika, je skrepenela, okostenela, postarana. Izhodiščna ideja revolucije je v tem, da so se odnosi med ljudmi, ki so bili sprva osnovani na svobodnem sporazumu med posamičnimi voljami, sčasoma – z nasilno uzurpacijo, religiozno mistifikacijo ali preprosto z oddaljevanjem od izvora – sprevrgli v golo zunanjo prisilo. Revolucionarna politika hoče prebrati ta razmerja. Izločiti hoče tista, ki so izgubila osnovo v naravnem pravu – torej tista, ki jih ne bi dopustil noben resnično svobodni sporazum med voljami – in na obnovljeni zavezi med temi voljami sezidati *nouveau régime*. Revolucionarna politika

je gibanje pomladitve.

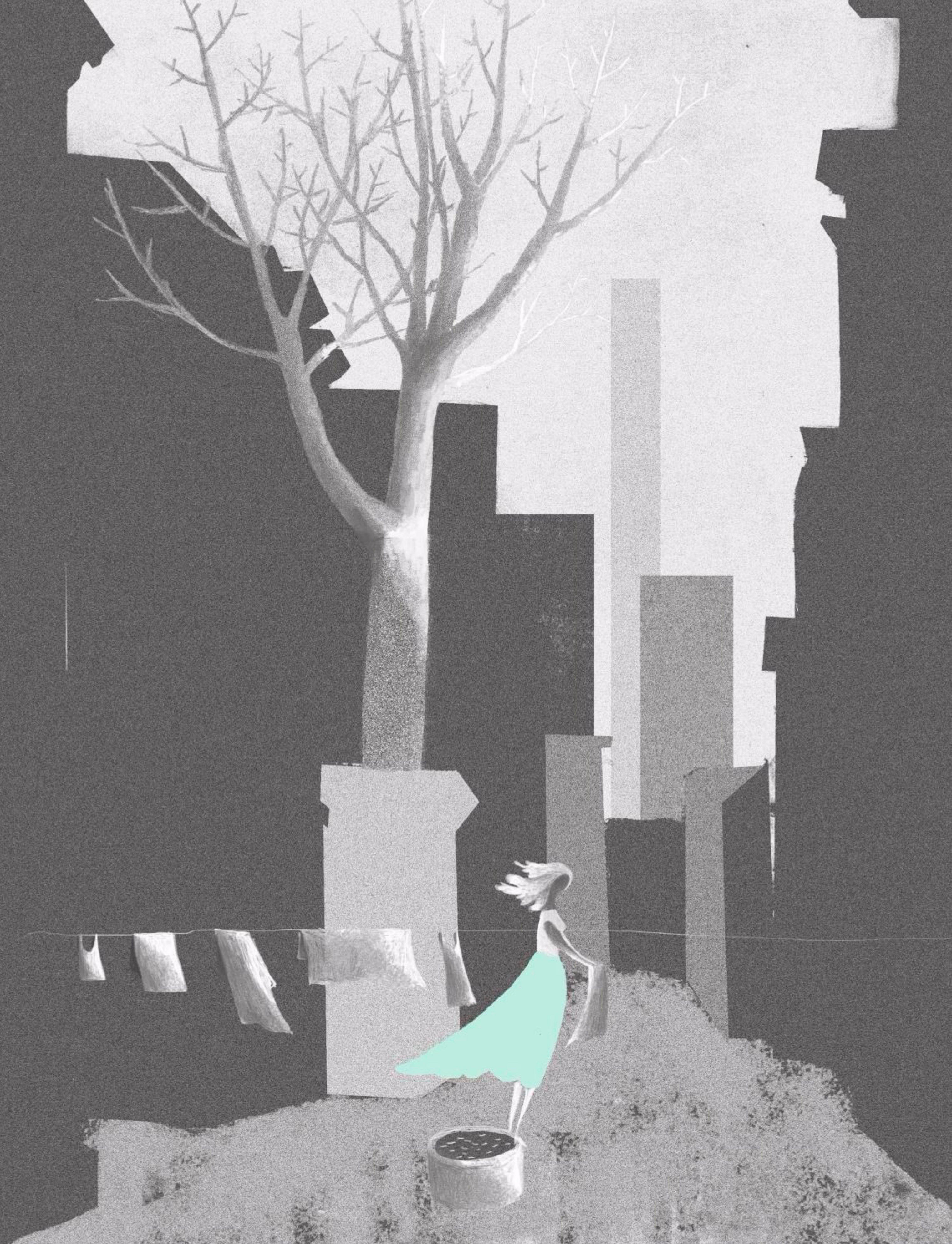
Toda tu naletimo na prvo zagato. Pomladitev, ki jo hoče doseči revolucionarna politika, je, če uporabimo ta izraz, filogenetska mladost, mladost rodu, in ne ontogenetska mladost, mladost posameznikov, generacije, mladost mladine. To pomeni, da bo revolucija zahtevala nekaj, česar mladina ravno ne more imeti: znanje, zgodovinsko vednost, spomin. Šele ta spomin – idealni ali historični, spomin Rousseaujeve rekonstrukcije ali slava rimske republike – bo revolucionarjem pokazal, kakšna je bila politična skupnost v svoji mladosti in k čemu mora torej težiti njena pomladitev. Nosilci te vednosti seveda ne bodo mladi. Posredovalo jo bo usposobljeno revolucionarno telo, partija, skupina učiteljev, v vsakem primeru družba odraslih. Kot pravi Abbé Sieyès v *Tretjem stanu*: »Mladi hočejo imitirati, stari ne znajo drugega kot ponavljati. Slednji so zvesti lastnim navadam, prvi oponašajo. Tu pa se tudi končajo njihova prizadevanja.«

Na tej točki postane jasna razlika med revolucionarno politiko v ožjem smislu besede, torej jakobinstvom osemnajstega in leninizmom dvajsetega stoletja, ter sodobnimi, povojnimi mladinskimi gibanji. Mladinska gibanja, denimo seksualna revolucija iz leta '68 in nedavna Arabska pomlad, izhajajo iz jasno določene generacije. Te generacije, v nasprotju z revolucionarno politiko, ne zanima vprašanje, kako povrniti politično skupnost v stanje njene mladosti. Nasprotno, želi jo preoblikovati v skladu s tistimi vrednotami, za katere meni, da jih je odkrila z lastnimi močmi, brez precedensa, neodvisno od historičnega spomina. Ne meni se za pomladitev republike. Uresničiti hoče republiko mladosti, republiko vrstnikov.

SMISEL PODMLADKA

Kot se je pokazalo leta '68 in kot je postalo očitno tudi zdaj, v letih »nevarnih sanj«, če uporabimo Žižkov izraz, se mladinska politična gibanja vzpnejo istočasno s krizo demokracije. Parlamentarna politika namreč služi kot nekakšen jez, s katerim se politični potencial, ki ga neobhodno prinaša vsaka generacija mladih, preusmeri v stalnejši politični izraz. Ko ta jez popusti, se odpre grožnja – ali obet – vzpona radikalnih mladinskih gibanj. Kaj je ta jez? Nič drugega kot politične stranke oziroma, rečeno natančneje, njihovi podmladki.

V čem je smisel strankarskega podmladka? Podmladek je osnovan na ideji, da politična stranka – ali vsaj njen najožji del, vodstvo – ni zgolj zbirka posameznikov, ki so se naključno, vsak po svoji poti,

Če mladi občutijo, da po zaključku šolanja – torej ravno po obredu, ki bi moral zagotoviti njihovo iniciacijo – ostajajo pred vrati odraslega sveta, se bodo ponovno oprli na vrstniško družabnost. In če si institucije sveta, vključno s političnimi strankami in njihovimi podmladki, ne morejo izboriti njihovega zaupanja, bo mladina aktivirala vrstništvo kot alternativni politični princip.

prikopali do istih političnih stališč. Nasprotno, ideja podmladka predpostavlja, da mora stranka bdeti nad samo formacijo teh stališč. Stranka v pravem smislu besede ni le naknadna povezava istomislečnih, temveč prostor, v katerem se skupni vrednostni, idejni in akcijski elementi sploh lahko prenesejo na posameznega člana. Toda stranka prav tako ni tiskarska matrica. Stranka oziroma, rečeno z razširjeno besedo, strankarska »ideologija«, se ne odtiskuje v gnetljivo snov, ki bi bila mladina. S sprejemom podmladka se namreč tudi sama izpostavi predelavi. Ko stranka sprejme v svoje vrste mladostnika, mu v resnici pravi: »Postal si eden izmed nas. To pomeni, da se nam boš moral prilagoditi, če boš hotel postati naš polnopraven, odrasel član in če se boš, še več, hotel prebiti med naše vodilne člane. Toda mi nismo vzgojna institucija, nismo šola; zato bomo pustili, da boš s svojim vstopom med nas preoblikoval to, kar sploh pomeni 'mi'. Pripuščamo te v svoje vrste in se hkrati prepuščamo, da nas – v določeni meri – spremeniš tudi sam, v skladu z oblikovno močjo lastne mladosti.«

Strankarsko življenje, vsaj takšno, kakršnega smo poznali večji del 20. stoletja, je osnovano na tej medgeneracijski komunikaciji. Stranka ponuja mladim priložnost, da izrazijo novost, ki jo, tako kot vsako človeško pokolenje, prinašajo v svet. Toda to jim omogoča samo za ceno – ne integracije, ne spoja s starostjo, temveč pogovora, spoprijema z njo. Mladost prinaša nove sogovornike, vendar ne novega jezika.

S tega vidika je stranka, ta osnovna celica evropske politike 20. stoletja, paradoksnno podobna družini, temeljnemu gradniku zasebnega življenja. Tako kot družina sprejme novorojenega v svoj krog in se hkrati prepusti, da jo novorojeni preobrazi s svojo novostjo, tako tudi politična stranka preoblikuje mlade in jih istočasno spodbuja, naj preoblikujejo njo. Družini je podobna v še enem pogledu. Mladini nudi varovano okolje, ki blaži njene neumnosti in jo ščiti pred nevarnostmi političnega najstništva. Strankarsko okolje poskrbi, da lahko mladi zagovarjajo stališča, se zavzemajo za predloge in izvajajo akcije, ki jih javnost onkraj stranke morda ne bi odobraval. Podmladek stranke je eksperimentalno okolje, v katerem mladost preboli svojo politično puberteto, svoj ekstremizem. Ko to okolje izgine ali izgubi svojo privlačnost – kar se neizbežno zgodi s krizo parlamentarne demokracije – ostane mladost brez vmesnega prostora, ki jo je ločeval od sodbe širše javnosti. Sedaj mora v javnosti nastopati neposredno, kot sila mladinskega gibanja, kar je lahko uničujoče tako za mladost kot za senzibilnost same javnosti.

Mimogrede, prav zaradi njihove formativne vloge se od strank ne sme zahtevati, da bi bile v svojem notranjem delovanju povsem prosojne državnemu nadzorstvu ali širši javnosti. Kajti kaj novega bi stranka sploh lahko ponudila državi, če bi morala svoj podmladek pripravljati na politiko pod kontrolo države ali javnega mnenja? Tega vprašanja ne moremo preiskati podrobneje, toda eden izmed pomembnih razlogov za politično sterilnost komunističnih režimov je bil prav v tem, da so strankarsko strukturo prepletli z javnimi institucijami in s tem onemogočili, da bi stranka mlade politike pripravljala neodvisno od države. Iz druge ali tretje partijske generacije ni izšel niti en politik, ki bi se mogel primerjati z začetniško generacijo, z Leninom, Trockim, Titom, Maom ali Djilasom. Zaradi zlitja z državo je partija preprosto izgubila možnost, da bi državi nudila karkoli novega. Ostala je brez enega od temeljnih razlogov svojega obstoja, ki je ravno v posredovanju, pripravljanju, uvajanju mladosti – torej tistega v nas, kar je zmožno začenjanja – v politično življenje.

VRSTNIŠTVO KOT DRUGI POLITIČNI PRINCIP MLADOSTI

Slovenske stranke, ustvarjene v zadnjih petih letih – in Bog ve, da jih ni malo – praviloma nimajo podmladka. Zastavljene so kot gole zbirke posameznikov, ki imajo po naključju isto mnenje ali ki jih je v določenem trenutku povezal skupni pridobitniški interes. Njihov rok trajanja je omejen s političnim potencialom trenutnega članstva; njihovi vodje so brez naslednikov.

A med temi strankami najdemo izjemo: Združeno levico. Ta stranka ni *ad hoc* množica posameznikov, ki bi jih povezovala dve ali tri ideje, temveč politična platforma s trajnim načrtom. Kljub temu pa bi bilo absurdno pričakovati, da bi, podobno kot obstojne stranke 20. stoletja, imela svoj podmladek. Njen jedrni del, Iniciativa za demokratični socializem, namreč sestavljajo ljudje, ki so s političnega vidika prav mladostniki: petindvajsetletniki, tridesetletniki. Njeno vodstvo je njen podmladek. In obratno, starejši člani Združene leve so zbrani v manj pomembnih krilih stranke, v TRS in obrobni Demokratični stranki dela. Politični *know how* in doktrina se prav tako ne prenašata s starih na mlade. Nasprotno, starejši člani, zlasti tisti iz TRS, so socialistične ideje privzeli šele po pobudi svojih mlajših kolegov.

Ta nov tip politične stranke, ki je nastal iz političnega vrenja z začetka desetletja, pod dvojnim vplivom arabske pomladi in svetov-

ne gospodarske krize, ta nov tip politične družabnosti, v katerega lahko uvrstimo tudi gibanja *Occupy*, *Podemos*, piratske stranke in v določeni meri *Syrizo*, ponuja drugačen način politične artikulacije mladosti. Osnovan ni na stari revolucionarni ideji, po kateri moramo s posredovanjem posebnega telesa, partije Učiteljev, pomladiti samo politično skupnost. Nove stranke prav tako ne ponujajo platforme, ki bi mladino uvajala v pogovor s tradicijo in s tem odpirala svet starih za oblikovno moč mladosti. S tem novim načinom delovanja se ne sprosti moč začenenja, temveč neka druga politična sila mladosti, ki smo jo do zdaj puščali ob strani. Z njim se odpre moč vrstništva.

V čem je politični smisel vrstništva? Zakaj trdimo, da je vrstništvo ključna kategorija za razumevanje novih političnih gibanj in mladinskih gibanj nasploh? In predvsem, zakaj je svet vrstnikov pomemben za mladost? Z vidika vrstništva – torej razmerja, ki povezuje ljudi približno iste starosti – sta mladost in odraslost v asimetričnem položaju. V odraslosti, zrelosti in, *a fortiori*, starosti ima vrstniški univerzum neprimerno manjšo težo kot v mladosti. V svetu dela, ki je, vsaj za evropsko modernost, neločljivo povezan s svetom odraslosti, ne srečujemo samo vrstnikov. Delovni svet predpostavlja splet hierarhičnih razmerij, ta razmerja pa so običajno podkrepjena z razlikami v starosti. Šef je starec. Novi kolega je mladič, zelenec, izzivalec. Ta starostna razporeditev preči tudi druge razsežnosti sveta odraslih, denimo medijsko življenje ali birokratske sisteme. Edina sfera, kjer se odrasli običajno odločajo za vrstniško družbo, so prijateljski in partnerski odnosi, torej ravno tista razmerja, ki jim običajno pravimo »zasebna«, v nasprotju z medgeneracijskim svetom javnosti in dela.

Povsem drugače je z mladostjo. Mladi so prisiljeni, da v dobi od zgodnjega otroštva vse do dvajsetega, celo petindvajsetega leta preživljajo svoje dopoldneve v koncentrirani vrstniški družbi. Razlog te prisile je seveda izobraževalni sistem. Šola razvrsti mladostnike v režnje vrstnikov, razdeli jih v enote, določene s starostjo, v razrede. Življenje v razredu, ki družno počne stvari, določene z urnikom, je temeljno ogrodje šolskega življenja. Šolski razred je skupina ljudi iste starosti, ki ob istem času počnejo iste stvari. Smisel sobivanja je v mladosti prepleten z idejo sovrstništva. Zato ni čudno, da ima vrstniški univerzum toliko večji pomen v mladosti kot v odraslosti. Večino prijateljskih in tekmovalnih odnosov, prve zametke romantičnih razmerij bo mladostnik najverjetneje izkusil prav v okviru te vrstniške tvorbe, ki je razred. Skupno bivanje v razredu je tako odločilno za sam smisel vrstništva, da celo v odraslem življenju govorimo o vrstništvu kot razmerju, ki je bistveno vezano na čas šolanja: stavek »vrstnika sva« običajno pomeni »hodila sva v isti razred, v paralelko«.

Toda ne smemo se zmotiti: ta klasifikacija glede na starost ni zgolj zunanjá prisila, ki bi jo šola vršila nad mladino. Kajti vez med sošolci se le še dodatno poglobi, ko se morajo družno soočiti s šolsko prisilo, običajno utelešeno v učitelju, v tem »razrednem sovražniku«, če uporabimo sijajen izraz Roka Bička. Temeljni *modus operandi* šolske prisile je zbiranje mladostnikov v vrstniške skupine;

toda osnovni način upora proti šolski prisili je ravno poglobljanje te vezi, krepitev vrstniške solidarnosti. Šola izvaja svojo prisilo z zbiranjem vrstnikov; šolarji se ji upirajo s silo vrstniške družbe.

To razsežnost mladosti, vrstništvo, bi lahko analizirali v nedogled. Preučili bi lahko poseben način, kako vrstniški svetovi – tudi svetovi predšolskih otrok – razvijajo svojo lastno kulturo, ki se posreduje praktično brez pisnih sredstev in pomoči odraslih. Fenomeni otroške kulture, kot so denimo izštevanka ali dvoriščne igre, se magično ohranjajo, kot da bi že več desetletij obstajal en sam vrstniški svet, brez zgodovine, v večni sedanosti, z vedno novimi otroki, ki ob prihodu na dvorišče prevzamejo skrivnosti ristanca in gumitvista. Prav tako bi lahko ugotovili, da se na drugem koncu otroštva, v najstniških letih, vrstniški svet še dodatno poglobi s spletnimi družabnimi omrežji. Facebook in prenosni telefon razširita družbo sošolcev čez meje pouka; spremenita jo v vseprisotno, vedno zvonečo prezenco.

Osnovna težava sleherne mladostniške politike je ravno v tem, da bo mladost, če jo pustimo samo sebi, brez stika s svetom odraslih, z vrstniškim pritiskom zatrla svojo moč začenenja. Vrstniški svet mladih bo preplaval začetniško moč mladosti.

Toda prav tako ni nujno, da je vrstniška skupnost omejena na otroška in najstniška leta. Če mladi občutijo, da po zaključku šolanja – torej ravno po obredu, ki bi moral zagotoviti njihovo iniciacijo – ostajajo pred vrati odraslega sveta, se bodo ponovno oprli na to vrstniško družabnost. In če si institucije sveta, vključno s političnimi strankami in njihovimi podmladki, ne morejo izboriti njihovega zaupanja, bo mladina aktivirala vrstništvo kot alternativni politični princip. Prav to se je zgodilo v zadnjem desetletju. Nova politična gibanja, začeni s pobudo *Occupy* in arabsko pomladjo, predstavljajo upor proti svetu odraslih – proti neprosojnemu sistemu bančništva, birokracije in neoliberalnih politik – in hkrati vrnitev k temu drugemu tipu družabnosti, ki jim je lasten natanko kot mladostniškemu gibanju. Gesla tega gibanja poznamo (kajti to so, navsezadnje, gesla naše generacije): »Mi, izključeni iz sveta dela, prekerci. Mi, izključeni iz političnega odločanja in zastopstva. Mi, ki ostajamo pred vrati odraslega sveta: mi, vrstniki.«

REPUBLIKA MLADIH

S predlogi teh novih političnih gibanj, ki v svojem temelju izhajajo iz vezi med mladimi, se lahko strinjamo ali ne. V vsakem primeru pa se moramo zavedati, da vsebuje ta svojevrsten način politične artikulacije mladosti dve pasti. Prvič, vrstništvo ni vedno skladno

z drugo politično razsežnostjo mladosti, ki smo jo analizirali v tem eseju, namreč z zmožnostjo začenjanja. Vrstniška vez, solidarnost mladih, ki so korakali po ulicah Madrida, Aten, New Yorka ali Kaira, je možna le za ceno določenega konformizma. Za mladostnika – tudi za študenta, za mladega aktivista – ni tribunala, ki bi imel večjo težo kot prav zbor njegovih sovrstnikov. Noben argument za radikalno politiko ni tako prepričljiv kot enoglasno strinjanje študentskih kolegov. In če temu mladostniku obstoječe institucije ne omogočajo več dostopa do političnega sveta odraslih, prične vrstniška družba groziti, da bo zadušila vse tisto, kar bi lahko – natančno kot mladostnik – prinesel novega na svet. Osnovna težava sleherne mladostniške politike je ravno v tem, da bo mladost, če jo pustimo samo sebi, brez stika s svetom odraslih, z vrstniškim pritiskom zatrla svojo moč začenjanja. Vrstniški svet mladih bo preplaval začetniško moč mladosti. Od tod tudi nenavadno dejstvo, da najmočnejše mladinsko gibanje prejšnjega stoletja – študentsko gibanje leta '68 – ni proizvedlo trajnega spomina na posamezne študentske upornike in idejne vodje te generacije. Z izjemo Cohna-Bendita so danes edini posamezniki, ki se jih spominjamo v zvezi s študentskim letom '68 – ne študenti, temveč njihovi učitelji: Deleuze, Marcuse, Foucault.

Drug problem, ki ga prinaša ta politična družabnost mladostnikov, ločenih od odraslega sveta, je popolna odsotnost jasnega političnega nasledstva. Osnovna doktrinalna težava mladih evropskih socialistov je v tem, da črpajo iz dveh ločenih idejno-zgodovinskih virov. Po eni strani je jasno, da se opirajo na socialistične avtorje, na Marxa, na zapuščino južnoameriškega socializma, na leninizem in jugoslovansko samoupravljanje. Toda te socialistične zglede prepletejo z idejo absolutne politične *accountability*, z idejo nadzorstva, ki ga morajo pristojne institucije, okrepljene s pritiskom javnosti, nenehno vršiti nad oblastjo. Ker se politični svet – tako kot svet dela, bančništva in medijev – prikazuje kot nedostopen, mladi razumno zahtevajo, naj se odpre njihovemu nadzorstvu. »Na netransparentno oblast odgovarjamo s transparenti«.

Toda ideja politične *accountability* ni le heterogena, temveč tudi neskladna s socialističnim modelom vladanja, vsaj takšnim, kakršnega smo poznali v dvajsetem stoletju. Kajti katera oblast mora nenehno polagati račune? Katero oblast je treba nenehno nadzorovati, sumiti, katera oblast je vselej na pragu nelegiti-

mnosti? Seveda, to je oblast, kot jo razume liberalna politična tradicija. Transparentna oblast, podvržena demokratičnemu nadzoru, oblast, ki mora nenehno odgovarjati tako strankarskemu članstvu kot tudi parlamentarni opoziciji, oblast, ki jo lahko v vsakem trenutku zamenja pretendentska vlada, je liberalna oblast. In zelo verjetno je, da ta oblast ni združljiva z gospodarskim in družbenim reformizmom, kot ga predlagajo mladi evropski socialisti. Projekti, kot so nacionalizacija in plansko gospodarstvo, zahtevajo, nasprotno, neproblematično vlado. Močna država, ki upravlja z velikimi državnimi korporacijami, država, ki načrtuje dolgotrajne socialne, gospodarske in infrastrukturne projekte, ne more biti osnovana na politiki, ki nenehno postavlja pod vprašaj samo razmerje vladanja. Bog najbolje ve, da je socializem dvomil o mnogo stvareh; a nikdar ni dvomil o vladanju.

Temu neskladju v osrčju mlade politike bi morali posvetiti več prostora. Očitno pa je, da so lahko *Podemos*, *Syriza* in Združena levica povezali ti heterogeni politični prvini – socialistični družbeni nauk in liberalni model problematičnega vladanja – samo zato, ker so bili v določenem trenutku radikalno izključeni iz obstoječega političnega sveta. Te stranke namreč niso dedinje socialistične tradicije. Njihov prvi nasprotnik so prav stare socialistične tvorbe, socialni demokrati, ki naj bi bili del »neoliberalnega pakta«, v vsakem primeru pa predstavniki sveta starih. Zato je bilo treba znova prebrati socialistična besedila. Marxa je bilo treba znova brati – znova ga je bilo treba prevesti – neodvisno od učiteljev. Toda pri tem skupnem branju se je zgodilo, da smo v socialistični nauk pomešali prvine, ki so lastne nam, vrstniški družbi mladih. V socializmu smo uvedli ta naravni sum, ki ga gojimo do sleherne oblasti, zlasti tiste, ki svojo moč osnuje na starosti. Odrasli svet, svet dela in politike, je bil zastrt pred nami. Zato zahtevamo, da mora biti vsaka prihodnja oblast – oblast na delovnem mestu, medijska moč, oblast v pravem, političnem smislu – transparentna našemu nadzoru. Oblast je v prvi vrsti nekaj, kar nam mora odgovarjati; in mi, mladi, moramo oblast nenehno preizpraševati. In če nam očitata, da ta akcijski model ni združljiv s socializmom, vam odgovarjamo: morda, toda to nezdržljivost moramo preveriti v praksi. Kajti ne pozabite, do zdaj je bilo to nemogoče prav zato, ker ste nam – vi, stari – preprečevali vstop v odrasli svet. Republiko mladih moramo ustvariti sami. \\\

RAZPOTJA
klub ●●●

ODPIRAMO RAZPOTJA KLUB POPUSTOV IN UGODNOSTI ZA PISCE IN PODPORNIKE REVIJE.

Člani kluba postanete vsi, ki ste kadarkoli objavili prispevek v *Razpotjih* oziroma ste revijo podprli z vsaj 20 evri na leto.

VEČ INFORMACIJ: razpotja.si/klub

(Context) 31st Graphic Art Biennial Ljubljana
(Event) Asad Raza's workshop
(Invitation for) students from 17-24 years old
(Date) 11 May 2015
(Time) 3pm-6pm
(Contact) Lili Šturm lili.sturm@guest.arnes.si

31st Graphic Art Biennial / WORKSHOP OFFERING

As part of the 31st Graphic Art Biennial, Ljubljana, artist Asad Raza invites students 17-24 years old to participate in a number of workshops, which will take place in May and August 2015.

These workshops are conceived as preparatory stages in the lead-up to the Biennial, which opens on 28 August 2015. During the Biennial, workshop participants will be able to take on an active role within the exhibition and initiate different forms of engagement with the artworks for the public.

The first workshop will be on Monday 11 May, open to 40 participants. The group will explore ideas behind Raza's upcoming project in Tivoli Park through activities such as game-like conversational and movement exercises. Participants will have the opportunity to experiment and create their own exercises. Those of all educational backgrounds are welcome, and participation is free. Refreshments will be provided.

Participants from the first workshop will be able to bring their experience into the next stages of the project, which include an experimental programme taking place in Tivoli Park in August 2015. Over an intensive two-week period, the group will perform exercises, experiments, investigations and conversations around the question of the body in space and time, and the relevance of embodied presence in contemporary life.

What is the importance of embodied learning practices, especially in the age of digital metaphysical spaces? Raza will use American conceptual artist Dan Graham's graphic work "Schema" (1966) as a poetic and practical framework for each day's schedule. The two-week programme will include teaching by visiting professors Graham Burnett and Jeff Dolven from Princeton University; Editors of Cabinet magazine; as well as Paris VI philosopher Justin Smith.

Asad Raza produces exhibitions as vibrant, temporal experiences. In 2014, he realized the projects *A stroll through a fun palace* for the Swiss Pavilion in the Venice Architecture Biennale, and *Solaris Chronicles* at the LUMA foundation's Parc des Ateliers in Arles. Raza collaborates frequently with Tino Sehgal, and produced many exhibitions with Sehgal including CCBB (Rio de Janeiro, 2014), the Roman Agora (Athens, 2014), Tate Modern (London, 2012) and the Guggenheim Museum (New York, 2010). Raza has taught literature and critical theory at New York University, where he helped to organize a labor strike, and worked as a political activist on several U.S. elections. Of Pakistani origin, he was born and raised in Buffalo, New York.

For more information and to sign up for the first workshop please contact
Lili Šturm lili.sturm@guest.arnes.si, +386 (0)1 241 38 18

31. grafični bienale, Ljubljana, 28. 8.–3. 12. 2015 / Prva javna delavnica z Asadom Razo **Park Tivoli, ponedeljek 11. maj, od 15. do 18. ure (brezplačna udeležba)**

Umetnik Asad Raza vabi mlade in študente, stare od 17 do 24 let, da se udeležijo vrste delavnic, ki bodo potekale maja in avgusta 2015. Delavnice so zasnovane kot uvodne faze priprav na bienale. Na prvi delavnici, ki bo potekala v ponedeljek, 11. maja, lahko sodeluje 40 udeležencev. S pomočjo dejavnosti, kot so igri podobne konverzacijske in gibalne vaje, bo skupina raziskovala ideje, na katerih temelji bienalski projekt Asada Raze v parku Tivoli. **Prijave na Lili Šturm, lili.sturm@guest.arnes.si, 01 241 38 18.**

Poslednji ideal

GAIA BARACETTI

Mislim, da sem odkrila poslednji skupni ideal v naši družbi, zadnji vzor in zadnjo težnjo, ki povezuje vse nas: dolgoživost. Dolgoživost je merilo uspešnosti družbe in znamenje zmage družine in posameznika nad velikimi sovražniki naše dobe: nad trdom, bolečino in smrtjo. Smislom, torej.

Idealizacija dolgoživosti je hči prevladujočega potrošništva tega časa, za katerega se vrednost meri s številko, ki mora biti zmeraj kar se le da visoka: višja plača, več rasti in višji BDP, več priznanj, več delovnih mest, več let življenja. Ne kaj, ne kako, temveč koliko. Je tudi hči potlačitve ideje žrtvovanja, ne žrtvovanja kot brezkončnega truda ali samozanikanja, temveč žrtvovanja kot truda za nekaj, kar je vredno več od preprostega obstoja.

Kdo bi navsezadnje radi bili? Junaki ne: to se nam zdaj ne zdi več potrebno, poleg tega pa ima vsak junak tudi temno plat. Prekleti umetniki prav tako ne, saj ti umirajo mladi. Še manj pa bi radi umrli za ljubezen. Naš vzor je veliki mit našega časa, najbolj občudovan, najbolj ljubljen, jamstvo za uspeh, ki ga je možno doseči: starček dobrega zdravja. Tak, ki ima osemdeset let, a jih ne kaže, tisti, ki jih ima devetdeset in še zmeraj hodi na sprehode, ali pa celo tak, ki je presegel mejo stotih let in daje vtis, da ne bo nikoli umrl. Preprosto si ne želimo umreti – ker pa je to tako nepravilno kot tudi nemogoče, se poskušamo vsaj pretvarjati, da smrti ni, in se slepimo, da jo bomo premagali tako, da jo prelagamo v prihodnost. In tako uničujemo življenje.

Čil starček predstavlja zmago kvantitete nad kvaliteto, preživetja

nad razumom, posameznika nad vsem ostalim. Predstavlja razširitev ideala potrošništva; ne na tisto, kar kopičimo v času življenja, temveč kopičenje življenja samega. Tudi na račun življenja drugih. Radi bi imeli energijo, da bi lahko uživali, ko bo nekdo drug delal za nas, radi bi čim manj trpeli, kot da trpljenje ne bi bila cena za vse tisto, kar je kaj vredno, radi bi se pretvarjali, da starost ni predsoba smrti, kar v resnici je, da življenje ni krog, ampak dolga ravna črta, ki sovpada samo z nami.

Pripravljeni smo do neskončnosti uživati v pokojnini, ki si je nismo zaslužili, ločiti matere od njihovih otrok in mlade od njihovih sanj, da bi postali naši negovalci, se nažirati z zdravili in preživljati dneve tako, da se prepričujemo, da nismo niti malo bolni ...

Družba nam ničesar ne očita, pravzaprav nas spoštuje. Pomislite na časopise, ki v novicah ob rojstnih dnevih stoletnikov pišejo, kot bi šlo za zaslužno dejanje, o ponosu družine, ko eden izmed njenih članov doživi tako visoko starost. Pomislite na trenutke, ko se o starem človeku, ki je umrl za boleznijo, s ponosom reče, da se je vsaj boril kot lev. Vendar, kje so zasluge v boju, ki se ne bije proti nepravilnosti, ampak proti naravi stvari? Ni nam vseč tisti, ki sprejme, da je prišel njegov čas. Vseč nam je tisti, ki preživi. A to preživetje je prazna lupina, ki ne pove ničesar o smislu življenja, o osebi, njenih idealih in vezeh.

Kaj predstavlja idealizacija dolgoživosti? Katere druge vrednote uteleša? Hedonizma ne, kajti hedonizem ne more doseči svojega vrhunca v onemoglem telesu. Biologije ne, kajti čas prokreacije je že dolgo mimo. Ljubezni ne, kajti tisti, ki dolgo živi, preživi tudi

RAZPOTJA
klub ● ● ●

ZALOŽBA SANJE VSEM ČLANOM RAZPOTJA KLUBA
PODARJA **20 % POPUSTA** OB NAKUPU KNJIG
IZ ZBIRKE **DOKUMENTA**.

VEČ INFORMACIJ NA razpotja.si/klub

-20%

Dokumenta

Ne izpodbijam resničnosti staranja, še manj pa poskušam izpodbijati sprejemanje staranja. Izpodbijam čudni prelom med željo po tem, da bi bili stari, kajti vsota let življenja mora biti kar se da visoka, in hkratno željo po tem, da ne bi bili stari, ko zanikujemo simptome starosti in si enako želimo mladosti. Izpodbijam hrepenenje po preteklih časih, ki v starosti nimajo več smisla.

ljubezen. Tudi idealov ne, saj ideali lahko ubijajo (v pravem boju ni zaščite). Prav tako ne uteleša niti živalskega nagona po preživetju, saj je živalsko preživetje predrznost in ne zdravi, niti spoštovanja do živali ali ljudi, kajti naše požrešno telo vsiljujemo zemlji, zraku, vodi in vsem živim bitjem. Kot zanikanje smrti ideal dolgoživosti simbolizira upanje v podaljševanje življenja do skrajne meje, zanikanje življenja drugega, ki potrebuje našo smrt, da bi lahko našlo svoj prostor.

Ne izpodbijam resničnosti staranja, še manj pa poskušam izpodbijati sprejemanje staranja. Izpodbijam čudni prelom med željo po tem, da bi bili stari, kajti vsota let življenja mora biti kar se da visoka, in hkratno željo po tem, da ne bi bili stari, ko zanikujemo simptome starosti in si enako želimo mladosti. Izpodbijam hrepenenje po preteklih časih, ki v starosti nimajo več smisla.

Mi, mladi smo zaradi takih vzorov posebno nesrečni. Imamo moč in ideje ter se pritožujemo, da se stari »ne umaknejo«. Vendar pa prav ta moč in ideje služijo temu, da si zagotovimo svoje mesto v svetu!

Prišli smo do točke, ko zavidamo starejšim, ker imajo pokojnino, ki je mi ne bomo imeli. Zakaj se obremenjujemo s pokojnino? Koga briga pokojnina!

Poznam mlade, ki že razmišljajo o času, ko se bodo upokojili, namesto da bi se osredotočili na življenje v danem trenutku. Njihovo življenje je trenutno prazno. Težava moje generacije ni v tem, da ne bo imela pokojnine, temveč v tem, da se s to obremenjuje prezgodaj.

Ali ne bi raje razmišljali o tem, kako bi lahko naš planet rešili pred propadom, kako bi ustvarili bolj enakopravno družbo ali pa kako bi postali umetniki, pastirji, obrtniki, starši, kuharji, intelektualci in aktivisti za boljši svet? Ali ni nesmiselno razmišljati samo o tem, kako ohraniti lepoto in mladost? Zakaj se obremenjujemo z vprašanjem, *kakšni* bomo, ko bomo stari, ne sprašujemo pa se o tem, *kako* bomo živeli?

»Ampak stari ljudje so modri,« boste rekli. Ne vem. Zagotovo obstajajo tudi modri stari ljudje. Vendar pa obstajajo tudi modri mladi. Kakšno vrednost ima konec koncev modrost takrat, ko se vedenje spreminja z vsako generacijo, ko postane svet, ki ga je ustvarila ena generacija, nezdružljiv s tistim, v katerem se znajde naslednja?

Tisti, ki so bili tu pred nami, so ustvarili svet blagostanja in uničenja, svet, ki bi ga mi morali izboljšati, ne oponašati. Generacija mojih starih staršev si je prislužila svobodo in obogatila Italijo, nato pa jo je uničila. Zdaj nočejo umreti, predvsem pa nočejo, da bi umrlo tisto, kar so zgradili: dobro počutje, rast, potrošništvo, beton. Mislimo moramo novi svet, ki ni tak, kot so si ga zamislili naši (stari) starši, kajti tisti svet sedaj ni več mogoč.

Osvobodimo se potrošništva in ideala dolgoživosti, ki je edini ideal pred ničevostjo, ki pravzaprav je ničev. V življenju dolgoživost ni cilj; je le nekaj več kot naključje.

Raje razmišljajmo o tem, kako bi ta svet naredili boljši, pa čeprav bomo umrli že jutri. //

PREVOD: KATJA PAHOR

Beletrina* IZBRANI NASLOVI 20 % CENEJE

Don DeLillo KOZMOPOLIS
Svetlana Makarovič ZELIŠČARKA
George Orwell POT V WIGAN
Alex Ross DRUGO JE HRUP
Aristotel POETIKA
Gilles Deleuze GUBA
Isaiah Berlin RUSKI MISLECI
in drugi ...

RAZPOTJA
klub ●●●

ZALOŽBA BELETRINA ČLANOM RAZPOTJA KLUBA PODARJA 20 % POPUSTA OB NAKUPU IZBRANIH KNJIG V BELETRININI SPLETNI KNJIGARNI. VEČ INFORMACIJ IN SEZNAM KNJIG: razpotja.si/klub

Mladost v EU-razpisih

BLAŽ KOSOVEL

Konec otroštva se ponavadi označuje z dvema pojmom: polnoletnost in odraslost. Gre torej za trenutek, ko se leta zapolnijo in ko odrastemo, ko torej prenehamo rasti. To predpostavlja, da se od tega trenutka naprej ne razvijamo več in da živimo svoje življenje kot odgovorne osebe s svojim mestom v družbi. Polnoletnost je torej prehod od otroka v odraslega človeka, kar pravno pomeni, da za osebo niso več odgovorni starši, temveč je za svoja dejanja odslej odgovorna sama, in sicer zato, ker je dopolnila svoja leta in s tem odrastla.

Prehod v odraslost je pri vseh ljudstvih vezan na določen iniciacijski obred, s katerim otrok dokaže sebi in drugim, da je zares odrasel. Otroci torej v določenem trenutku odrastejo. Najprej so neodgovorni, potem pa postanejo polno odgovorni za vse. Dvajseto stoletje v to enostavno razlikovanje vnese nov element, ki bi ga lahko opisali kot nekakšne vice med obema: mladost. Mladost kot čas, ki zabriše ta jasen prehod iz enega stanja v drugega.

Mladost, kot obdobje postavljeno med otroštvo in odraslost, je z desetletji pridobivalo vse širši prostor med obema. Nekoč je polnoletnost nastopila pri 27., nato pri 21., nazadnje pa smo prišli do 18. leta kot meje, pri kateri postanemo polnopravni državljani. V zadnjem desetletju smo pričali celo pobudam po znižanju praga na 16. leto. Z nižanjem meje postane torej otrok prej polnoleten, a to še ne pomeni, da je tudi odrasel. Postane mlad, sicer odgovoren zase, a ne tudi popolnoma odrasel.

Mladost je vse bolj elastična kategorija, saj se njena zgornja meja vse bolj vzpenja že proti štiridesetemu letu. Nedavno tega so mladi postali odrasli z zgodnjimi dvajsetimi, dandanašnji pa se je ta meja ponekod dvignila že skoraj v polovico tridesetih let.

Dandanašnji je torej za vstop v odraslost potrebno veliko več časa kot nekoč, zato pa se stanje iniciacije vse bolj podaljšuje. Odgovor na vprašanje, kdaj je nekdo zares odrasel, je nemara najbolj težaven v celi zgodovini. Družba je vse bolj zapletena, novosti se z leta v leto kopičijo; mnoge službe pred desetimi leti sploh ne bi mogle obstajati, pred dvajsetimi pa se jih ne bi zmogli niti zamisliti. Prav tako se družbeno-ekonomski pogoji, vzpostavljeni po drugi svetovni vojni, vse bolj oddaljujejo od današnjega stanja. Redne službe večini niso zagotovljene, služba pa tudi ni odvisna od izobrazbe oziroma število izobraženih ni enako številu delovnih mest, primernih za to stopnjo izobrazbe. Pogoji današnjega vključevanja v odraslost so veliko bolj zaostreni kot nekoč.

Podaljševanje vmesne stopnje, mladosti, je zato v bistvu odlašanje odgovora na vprašanje, kako v obstoječi ekonomski sistem vključiti nove generacije. To je lahko dokaz, da kategorija odraslosti, kot jo poznamo, enostavno ne omogoča več pretočnega vključevanja polnoletnih v odraslost, zaradi česar jih je primorana ohranjati v stanju polodraslosti. Vse večje poudarjanje ideje *sustainability* oziroma trajnosti znotraj gospodarstva, okoljevarstva in celotne družbe nasploh zakriva temeljno dejstvo, na katerega nakazuje podaljševanje mladosti – da namreč današnja odraslost enostavno ni trajnostna, ni *sustainable*, ker ne omogoča zadostnega vključevanja mladih v odraslost. Mladost je zato tudi odgovor na težavo odvečnosti ljudi, za katere v svetu odraslih ni prostora, oziroma krizo samega pojma odraslosti. Navsezadnje bi tudi mnogi odrasli želeli biti mladi.

MLADINSKE POLITIKE EU

Te spremembe se odražajo tudi v politikah Evropske unije, namenjenih mladim. Tu bom izpustil programe, ki se neposredno ukvarjajo z zaposlovanjem, saj so to v bistvu politike neposrednega vstopa v odraslost, in se posvetil le tistim, ki se ukvarjajo z mladimi kot mladimi: torej posamezniki, ki se šele pripravljajo na vstop v svet odraslih.

Doslej sedem različnih programov so za obdobje 2014–2020 združili v enoten program *Erasmus+*, ki je del EACEA oziroma *Izvršne agencije za izobraževanje, avdio-vizualno in kulturo*. Program se odslej deli na tri področja: *Izobraževanje in usposabljanje*, *Šport* in *Mladina (Youth)*. Področje *Izobraževanja* je nadaljevanje enega najbolj priljubljenih programov EU nasploh, študijske izmenjave *Erasmus*. Program usposabljanja omogoča delovne prakse v času študija, ki so nadaljevanje programa *Leonardo* in treh podobnih; *Šport* združuje športno sodelovanje, program *Mladina* pa ni vezan na status študenta oziroma na specifično športno udejstvovanje, temveč je namenjen mladim v najširšem pomenu, v njem je namreč mogoče oblikovati različne »mladinske pobude«.

Program ima za celotno sedemletno obdobje proračun v višini 14,7 milijarde evrov, kar je 40-odstotno povišanje od prejšnjega obdobja, pri čemer je programu *Mladina* namenjena desetina vseh sredstev. V tem času naj bi »omogočal priložnosti za več kot štiri milijone Evropejcev za študiranje, usposabljanje, pridobivanje delovnih izkušenj in prostovoljstvo na tujem. *Erasmus+* bo podpiral transnacionalna partnerstva med izobraževalnimi, usposabljanji

Mladinske pobude so mogoče izjemna zadeva za najstnike, za vse starejše, torej tiste, ki se morajo dejansko vključevati v svet odraslih, pa malce manj, saj so obravnavani na enaki ravni z najmlajšimi, s čemer se dejansko zavira njihov razvoj v samostojne osebe.

in mladinskimi institucijami ter organizacijami za spodbujanje sodelovanja in premostitev svetov izobraževanja in dela z namenom spoprijemanja z vrzeli v znanjih in veščinah, s katerimi se soočamo v Evropi.« Ideja je torej povezati izobraževanje z delom in s tem premostiti rigidnost obeh področij: program študentske izmenjave se je namreč tudi imenoval »vseživljenjsko učenje«.

UČENJE TIMSKEGA DELA

Kot lahko še preberemo na spletni strani programa, »mladinsko poglavje programa Erasmus+ nagovarja mladinski sektor in ga spodbuja k organizaciji učnih mobilnosti za vse mlade v starosti od 13. do 30. leta, ki ponujajo priložnosti neformalnega izobraževanja in priložnostnega učenja v kontekstu mladinskega dela«. Program *Mladi v akciji* namreč »nudi podporo za evropske in mednarodne mladinske projekte, ki spodbujajo mladinsko delo in neformalno učenje«. Gre torej za delo in učenje izven uradnih institucij v krogu mladinskih organizacij oziroma neformalnih skupin, ki jih oblikujejo mladi med seboj. Mladinski projekti, ki jih je mogoče oblikovati, so v prvi vrsti – projekti. Projekti s planom izvedbe, razdelitvijo vlog in ciljem. Vsebina dejansko ni v prvi vrsti. Poudarek na vsebini ni prioriteta. Zadeva mora biti vsebinsko enostavna, drugače ni več primerna za mladinsko področje, temveč mora poiskati drugačne projektne razpise.

Paradokse, ki izhajajo iz takšne politike, bom prikazal na primeru iz osebne izkušnje. V *Društvu humanistov Goriške* (ki je, med drugim, izdajatelj revije, ki jo držite v rokah) smo se pred desetletjem prijavili na mladinsko pobudo, v kateri smo želeli izvesti niz bralnih krožkov in zbornik, v katerem je vsakdo od udeležencev krožka objavil svoj prispevek. Ob naslednji prijavi pa smo takšnemu formatu dodali še vrsto izvirnih prevodov v slovenščino s komentarji. Že ob prvi prijavi so nas opomnili, da je to, česar se gremo, preveč akademsko in zato ne spada v področje mladinskih pobud, tako da smo pri drugi prijavi morali zadevo natančno postaviti tako, da ne bo izpadla preveč »učena«. Tovrstnim pobudam naj bi bili namreč namenjeni že raziskovalni akademski razpisi, zato naj bi bila takšna vsebina neprimerna za mladinske pobude. A ravno tu je težava, saj je za pristop k akademskim razpisom potrebno veliko referenc – teh pa mladi pisci seveda nimajo dovolj, da bi lahko konkurirali starejšim. Tako je mogoče hitro pristati v limbu, ko projekt ni le sodelovanje zaradi sodelovanja samega, prav tako pa še ni zrel za bolj »odrasle« razpise. In to je ravno tisto obdobje starejše mladosti, ki jih razpisi ne pokrivajo – obdobje, ki je bilo nekoč že del

odraslosti, a je iz njega izpadlo ravno zato, ker tam ni več dovolj prostora za večino mladih »prišlekov«.

Mladinske pobude zato niso enostavno pobude mladih, temveč pobude za učenje timskega dela za mlade. Kasneje pa smo ugotovili, da so tudi tisti »odrasli« razpisi precej podobni mladinskim, saj je tudi tam bistvena pravilna uporaba ključnih pojmov, ki so vedno enaki: že omenjena »trajnost« in »višanje zavesti« (*raising awarness*) sta skorajda nujni, družbo pa jim dela tudi »opolnomočenje« (*empowerment*). Prav tako pa tudi tam poudarek ni na sami vsebini, temveč na načinu, kako je ta vsebina zapakirana znotraj postavljenih smernic.

Mladinske pobude nas torej želijo pripraviti na načine delovanja v današnjem svetu, v svetu, kjer si je službe potrebno najprej vzpostaviti, se naučiti mrežiti in pravilno izpolnjevati obrazce. Ti načini so torej tehnike sodelovanja, ne pa snovanja česarkoli novega; čeprav je vizija in misija projekta nujna pri vsakem projektu, sta večinoma postavljeni enostavno v stilu: »omogočanje trajnostnega razvoja in povečanja pozornosti z opolnomočenjem«. V prvi vrsti gre torej za učenje menedžerskih veščin in specifičnega menedžersko-birokratskega besednjaka.

Ali z besedami same EU: »Financiranje mladinskih aktivnosti v Erasmus+ cilja na izboljšanje ključnih kompetenc, veščin in zaposlovanje mladih, promovira socialno vključenost in dobrobit mladih in spodbuja izboljšave mladinskega dela in mladinskih politik na lokalni, nacionalni in internacionalni ravni«. Ključna potreba današnje evropske družbe je torej pridobivanje veščin sodelovanja in timskega dela, veliko manj zanimanja pa je na samih vsebinah programa. Na enem od srečanju projektnih skupin, ki so same že uspešno izvedle takšno mladinsko pobudo, so nam namignili, da so najboljši projekti z vidika vključevanja vseh zahtevanih kriterijev tisti, pri katerih udeleženci – snemajo video.

KDO SPLOH SO MLADI ZA EU?

V predstavitvi mladinskih pobud je tudi zapisano, da so razpisi omejeni na mlade med 13. in 30. letom starosti. Za potrebe EU je torej mladost enotno sedemnajstletno obdobje od zgodnjega najstništva do konca 20. let. Obdobje, ki obsega čas izjemnih osebnih preobrazb, je monolitno ujet v eno samo veliko skupino, do katere pristopijo na enak način. Na način, ki je prilagojen najmlajšim, s katerimi so torej izenačeni tudi vsi starejši. Na vseh skupnih dogodkih, kjer se srečajo različne skupine ali institucije, so namreč obvezne igrice, *ice breakerji*, ki naj bi olajšali spoznavanje prisotnih.

To so igrice, pri katerih se človek vpraša, ali so sploh primerne za trinajstletnike, ali pa so ti nemara že prestari zanje. Gre za umetno ustvarjanje sproščenosti, ki mnoge prisotne spravi v mešanico nelagodja, jeze in zaprepaščenosti, saj se od udeležencev zahteva aktivno igranje in zabavanje, ki poteka pod natančno določenimi pravili.

Ključna značilnost takšnih srečanj je namreč ravno umanjkanje kakršnegakoli prostega oziroma, bolje rečeno, nereguliranega časa. Nemara zaradi strahu, da bi se udeleženci mogoče dolgočasili. Tako je čas, ki bi lahko služil za dejansko mreženje med sorodnimi organizacijami in posamezniki s podobnimi interesi iz različnih držav, zapolnjen z vodenimi načini spoznavanja, namesto da bi bilo to enostavno prepuščeno vsakemu posebej. Vsi ti programi pa so dejansko obveza, ki jo EU postavlja za pridobitev sredstev, s čimer izključujejo samoiniciativnost in inovativnost udeležencev, ki so vezani na vnaprej pripravljene igrice. Strah pred tem, da bi se ljudje dolgočasili, je sicer upravičen, saj je izjemno veliko primerov, ko se ljudje, prepuščeni samim sebi, dejansko dolgočasijo, ker ne vedo, kaj bi naj sploh počeli sami s seboj. Ravno to pa priča o določeni nedoraslosti, ki jo takšna politika predpostavlja in ohranja pri življenju. Tu gre dejansko za potuho, ki onemogoča samoiniciativnost; veliko bolj primerno bi bilo, če bi vodje teh srečanj le pomagali pri vzpostavljanju vezi, ne pa zahtevali enak pristop za vse in s tem dušili iniciativnost mnogih.

KAJ JE TOREJ IZID MLADINSKIH POBUD?

Skratka, mladinske pobude so mogoče izjemna zadeva za najstnike, za vse starejše, torej tiste, ki se morajo dejansko vključevati v svet odraslih, pa malce manj, saj so obravnavani na enaki ravni z najmlajšimi, s čimer se dejansko zavira njihov razvoj v samostojne osebe. Znova smo pri istem zaključku, da so torej te pobude namenjene zgolj prvi polovici starostne kategorije »mladih«, ki jim je »zgornji del« le priključen. To pa zato, ker evropske institucije dejansko ne vedo, kaj storiti z njimi, in jim s tem, da jim namenja jo enake igrice, v bistvu želijo povedati, da so v bistvu še otroci, čeprav veliko starejši. Starejši udeleženci mladinskih pobud torej lahko le sprejmejo logiko, po kateri je raven zabavnega učenja ena-

Podaljševanje vmesne stopnje, mladosti, je zato v bistvu odlašanje odgovora na vprašanje, kako v obstoječi ekonomski sistem vključiti nove generacije. To je lahko dokaz, da kategorija odraslosti, kot jo poznamo, enostavno ne omogoča več pretočnega vključevanja polnoletnih v odraslost, zaradi česar jih je primorana ohranjati v stanju polodraslosti.

ka za vse med 13. in 30. letom, in se še sami tako igrajo. Vendar se tu znova odpira vprašanje, zakaj politike EU enačijo vse te mlade kot homogeno skupino, še bolj ključno pa je vprašanje, kako naj bi ti starejši mladi bili pripravljeni na odraslost, če jih še do 30. leta obravnavajo na enaki ravni kot mlajše najstnike.

Kljub vsem aktivnim politikam je – kot kaže – daljšanje mladosti dejansko kriza odraslosti, ki znotraj obstoječega modela ne zmore več vase prejemati novih generacij, hkrati pa nihče točno ne ve, kako obstoječe stanje primerno sistemsko spremeniti. S stališča politik EU, namenjenih mladim, se znotraj kategorije mladosti namesto aktivnega odraščanja dejansko dogaja podaljševanje poznega otroštva, in sicer z natančno strukturirano igro in mestom znotraj skupine. Starejšo mladino torej infantilizirajo, odvzeta jim je iniciativa ustvarjanja novih oblik druženja, saj je odstranjena vsakršna slučajnost in nepredvidljivost. Ključna kompetenca, ki jo želijo razviti z mladinskimi pobudami, so namreč ravno sposobnosti menedžiranja oziroma prilagodljivosti standardnim načinom timskega dela. Te pa bodo prišle še kako prav kasneje pri izpolnjevanju drugih, večjih razpisov Evropske unije. //

Prispevek sem zasnoval skupaj z Igorjem Bijukličem na podlagi skupnih izkušenj iz mladinskih pobud.

FOTO IN VIDEO STORITVE

David Verlič s.p., Šempeter pri Gorici, mail@e-fronta.info

*portreti, družabni dogodki,
maturantski plesi, valete,
poroke, koncerti, razstave ...*

www.e-fronta.info

»Ni prostora za starce«

Smo se nehote znašli v tem filmu?

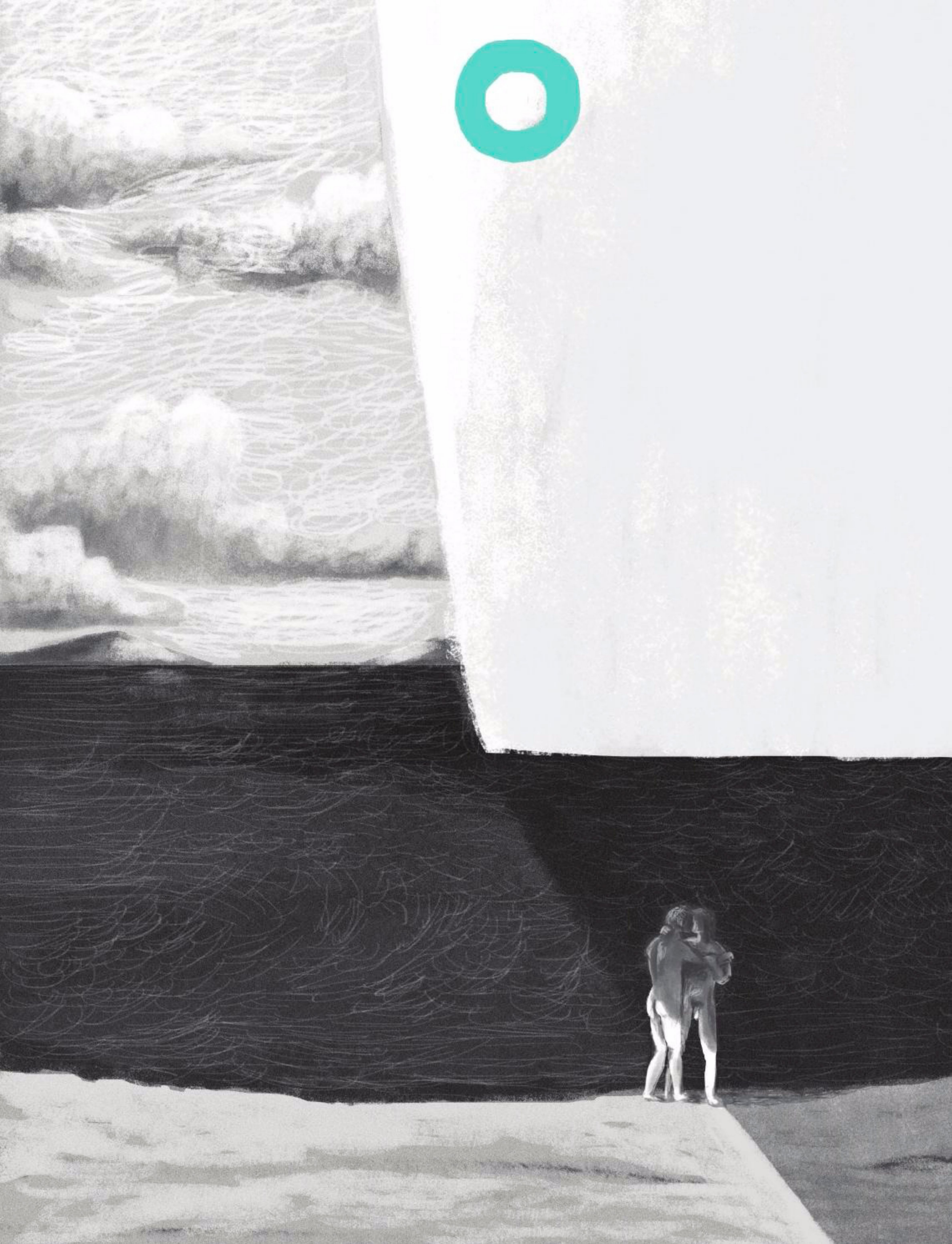
PIA FEKONJA

Hiša, ki jo kot v vsem dobro poznanem stereotipu obdaja bela ograja. Na dovozu parkiran nov športni terenec. Velik bazen, ki v sopari avgustovskih dni omogoča hlajenje razgretih teles. Pozitivna finančna bilanca. Kariera, ki bi si je želel vsak vsaj približno motiviran posameznik. Življenje, obogateno s počitnicami v eksotičnih letoviščih, ljubečim partnerjem in domala popolnimi potomci. Fasada vsesplošne harmonije, predmet sosedske zavisti. Cena, ki jo je potrebno plačati v zameno za omejene dobrine so neprespane noči, prezahtevni nadrejeni in računi, ki jih je konec meseca hočeš nočeš treba plačati. Dobro gre z roko v roki s slabim, a vendarle nihče ne pomisli, da to dobro v kakšnem trenutku ne odtehta spremljajočih nevšečnosti. Ko uspeš, meniš, da imaš svet na dlani. Uspešna kariera pomeni zadostna denarna sredstva, ta pa je predpogoj za posedovanje materialnih dobrin, ki nam jih vsiljuje današnja družba.

Ko tako naivno sanjamo o predmetih, ki bi v določenih aspektih lahko obogatili naše življenje, ugotovimo, da ti predmeti sčasoma izgubijo na svoji vrednosti. V trenutku, ko pričnemo pešati in se zavemo, da na proces izginjanja mladosti nimamo neposrednega vpliva, se zavemo, da kot posamezniki hrepenimo po nečem višjem. Mladost postane predmet naših želja, ker je tako zelo zmužljiva. Četudi smo bili vse življenje uspešni in smo zastavljene cilje dosegali kot za šalo, se bomo enkrat znašli na mestu, ki nam je navkljub družbeni neenakosti in različnim življenjskim borbam skupno – ni važno, kdo ste, kaj ste in zakaj ste, vse nas bo načel zob časa. Mladost bo minila, ostala pa bosta hrepenenje po njeni vrnitvi in grenko zavedanje, da je ob svojem odhodu *kupila enosmerno letalsko vozovnico*.

Sprejeti dejstvo, da je posmrtno življenje morda le farsa in da sta umrljivost ter staranje še kako prisotna, je v kulturi, obsedeni z večno mladostjo, vsekakor zelo težko, čeravno se zdi, da je ravno zavedanje, da ne bomo prisotni večno, tisto, ki v življenju poskrbi za večji fokus in intenzivnost doživljanja. Še več, prav iz tega zavedanja izvirajo trendna razmišljanja tipa »Carpe diem« (užij dan) in »YOLO« (živi se le enkrat). Staranje ljudje tesno povezujemo z vsesplošnim upadom življenjskih moči, ki se zrcali predvsem v zmanjšanju fizičnih in mentalnih sposobnosti. Kar pomislimo na mladega človeka – na vrhuncu svojih moči se zateka k ideologijam, goji goreča prepričanja in srčno verjame, da lahko spremeni svet. Tak človek v toku časa izpili svoje argumente, izostri se njegov čut

za medosebne odnose, estetiko in vrednote, hkrati pa si venomer postavlja nove izzive in cilje, ki jih želi doseči zavoljo takšnih in drugačnih vzgibov. Zdi se, da z leti razmišljanje o aktualnih dogodkih postane prenaporno, potreba po razumevanju novih tehnologij in idej pa popolnoma odveč. Je to trenutek, ko človek naredi korak k stanju senilnosti in se popolnoma preda spoznanju, da se stvari jutri ne bodo več odvile kakor se že morajo, temveč bo morda časa za njihovo razrešitev preprosto zmanjkalo? V poplavi člankov, ki polnijo stolpce dnevnega časopisja, je moč zaznati vzorec, ki nas neprestano opominja, da se s trenutkom, ko se naša biološka starost približuje strašljivi številki trideset, počasi postavljamo v vlogo tistih, od katerih se pričakuje, da bodo naredili prostor za mlade, ki na vrhunec svojih moči šele prihajajo. Pompozni naslovi, ki uspeh enačijo z rosnimi leti, so marsikoga, ki je glede na trenutne družbene razmere v Sloveniji preklupil na *panic mode*, potisnili na rob obupa in prerano prisilili k načinu razmišljanja, za katerega ob uporabi zdrave kmečke pameti ugotovimo, da je precej banalno in neprimerno. V bivši Jugoslaviji so naši starši po uspešno končanem izobraževanju brez večjih težav našli bolj ali manj zadovoljiva delovna mesta, starostna meja povprečnega posameznika, ki je bil situiran v smislu, da je imel lasten dom, kredit ali dva ter urejeno zasebno življenje, pa občutno nižja kot danes. V poplavi delodajalcev, ki izkoriščajo poceni delovno silo, imenovano tudi slovenska študentarija, v vnetem iskanju lukenj, s katerimi se izogiba obdavčenim oblikam dela, ter fiktivnimi razpisi za prosta delovna mesta se je pojavilo vsesplošno prepričanje, da smo proti lastni volji postali izgubljena generacija. Če je bila mladost nekdanj tesno povezana s pojmom hedonističnih vrednot, zrelejša obdobja v življenju posameznika pa s statusnimi ter nadalje moralnimi in etičnimi vrednotami, se je, kot kaže, cikel postavil na glavo. Naša generacija je prisiljena razmišljati o tem, kako v teh težkih časih parirati opevanim mladim poslovnežem, ki so že pred *petindvajsetim letom ustvarili profit*, dvajset-in-nekaj letnikom, ki so uspešno prevzeli vodenje največjih svetovnih korporacij in mladim intelektualcem, ki so si na prestižnih fakultetah pri rosnih letih prislužili doktorske nazive. Mladost, ki je bila nekdanj zaznamovana s procesom samoodkrivanja in osebnega napredka, je postala sužnja nuje po uresničevanju za te čase nerealnih ciljev. Če sta bila še nedavno tega osebnostni in duhovni razvoj zvesta sopotnika človeka v zrelih letih, so se vloge dokončno zamenjale. Ker hedonizem že po svojem prvotnem smotru s pojmom zrelosti ne sovпада povsem,

V trenutku, ko pričnemo pešati in se zavemo, da na proces izginjanja mladosti nimamo neposrednega vpliva, se zavemo, da kot posamezniki hrepenimo po nečem višjem.

saj prvotni smoter človekovega življenja in s tem tudi intrinzično dobro vidi v užitku, ga je v povezavi z mladostjo zamenjal čisti antihedonizem, ki mlade bremeni in peha v lov za morda nedosegljivimi cilji. To pomeni, da se mladi ne prepuščajo brezskrbnosti, ki naj bi jo prinašala mladost, temveč so preobremenjeni s tempom, ki ga narekuje družba. Posledica pretirane karieristične naravnosti so stres, višanje odstotka prebivalstva, ki mora za shajanje v sivem povprečju vsakdana še pred dopolnjenim tridesetim letom kompenzirati z jemanjem antidepresivov in ogromno materiala za rumene časnike. Vsi smo prebirali zgodbe o zvezdah svetovnega merila, ki so zaradi preranega izstrela na zvezdniško nebo zamudili priložnost izživljanja mladostniških vragolij, posledično pa so se zatekali v objem droge in drugih sredstev za omamljanje. Morda sprva kaže, da je zatekanje k prepovedanim substancam samo še en način iskanja užitka in zato del teženja k hedonizmu, vendar natanko v trenutku, ko konzumacija opojnih sredstev postane nuja, ugotovimo, da užitek zamenjuje golo zadovoljevanje posameznikovih potreb. Nekateri se iz začaranega kroga uspejo izvleči, spet drugi se še naprej borijo z demoni, ki jim preprečujejo soočenje z realnim svetom, prav tako pa ne manjka primerov, ko prezgodaj sklenejo življenjsko pot. Na vrhuncu slave, višku mladosti, ki jim ju tako radi zavidamo in ki nas opominjata, da smo sami morda zgolj nesposobneži, ki pri isti starosti še vedno živimo s starši.

»FOREVER 27«, TRAGIČNI KLUB VEČNE MLADOSTI

Ljudje radi rečemo, da gredo ta boljši najprej, v zgodovini zabaviščne industrije pa usodno izstopa številka sedemindvajset. Jim Morrison, pevec skupine *The Doors*, in izjemna vokalistka Janis Joplin sta umrla pri sedemindvajsetih; prvi je umrl v do danes nepojasnjenih okoliščinah, Joplinova zaradi predoziranja s heroinom. Ravno toliko sta bila ob svoji smrti stara kitarist Jimi Hendrix ter soustanovitelj in vokalist zasedbe *Nirvana*, Kurt Cobain. Skupina *The Gits* iz Seattla je triindevetdesetega leta izgubila svojo pevko, Mio Zapata, kdo ji je odvil življenje v cvetu mladosti pa do danes ostaja neznanka. Julija bo že četrta obletnica smrti nagrajenke z grammyji, pevke Amy Winehouse, ki jo tudi prištevamo v tragični Klub 27. Prav vsi izmed naštetih so in še veljajo za izjemne umetnike, ki so nedvomno pustili svoj pečat in jih bodo poznale tudi prihodnje generacije. Skupna so jim bila ekscentričnost, izjemna nadarjenost, hkrati pa tudi labilnost in hitro dosežena slava, ki jih je ne nazadnje v cvetu mladosti pahnila čez rob. Bi si upali trditi,

da so ti velikani dejansko doživeli bistvo mladosti? So imeli možnost užiti radosti, ki jih ta prinaša, ali so zaradi pritiskov sistema preskočili sila pomembno obdobje samoiskanja ter spoznanja sebe kot posameznika?

ŽIVLJENJSKA MODROST – VRLINA Z OMEJENIM ROKOM TRAJANJA

Težko je razumeti bistvo mladosti, saj jo je kot tako težko umestiti na pričakovano starostno premico. Meja, ko se po mnenju družbe postaramo, se iz leta v leto viša. Višanje meje mladosti je v tesni povezavi s širitvijo post-sekundarnega izobraževanja in promocijo le-tega zavoljo večje družbene mobilnosti. Dvig meje mladosti je aktivno promoviran s strani vlade, delodajalcev in izobraževalnih ustanov z obrazložitvijo, da bi mladi še po dopolnjenem tridesetem letu starosti morali vlagati v svoj akademski napredek in s tem potencialno povečali možnosti za zaposlitev. Čeravno je ideja same teorije sila romantična, pa pri soočenju s trenutnim stanjem v naši državi ugotovimo, da je argument za potrebo po višanju meje mladosti šibak skupek nezadostnih premis. Končni izid je tako pomanjkljiv, hkrati pa namiguje na to, da do širitve takšnih teorij prihaja zato, ker družba preprosto ne ve, kam z vsem svojim potencialom. Občutek da smo po slovesu od dvajsetih let zamudili zadnji vlak ostaja in družba nas ne glede na poskuse upravičevanja dviga meje mladosti na to neprestano opominja. Kako potemtaka pojasniti paradoks po katerem sodeč bi že ob napolnjenem tridesetem letu morali prestopiti na stran tistih, ki se morajo učiti od mladih? Kakšne so naše možnosti za uspešen razplet, ko pa imamo občutek, da smo ob prvem sivem lasu opredmeteni kot živilo s pretečenim rokom trajanja?

Problem, ki ga omenja marsikateri človek v srednjih letih, je hiter napredek znanosti in tehnologije, katerega razumevanje s tem, ko vztrajno obračamo liste življenja, zahteva prenekateri napor, ki se kaže v, če citiramo Michaela Foleyja (*The Age of Absurdity*), metafizični nepotrpežljivosti. To občutje narašča skupaj z zavedanjem, da časa ni na pretek in da tudi sami kaj hitro nismo več zanimivi, če ne pokažemo določene mere zanimanja za stvari. Kolektivistična prepričanja družbe delujejo nekako v smislu relevance in namenskosti posameznika; kakor hitro um ne zmore držati koraka s trendi izgubi svoj namen in je zato le še v napoto. Še več, če smo se nekoč po nasvete obračali k starejšim in jih spoštovali zaradi posedovanja življenjske modrosti, se zdaj zdi, da jih nehote potiskamo na družbeni rob. Nekdaj so menili, da je resnično vredna tista modrost, ki jo nabiramo skozi življenje in nekoč posredujemo zanamcem. Zaradi spremembe težišč v procesu družbenega pojmovanja se je tako razumevanje modrosti popolnoma izgubilo. Dandanes znanja ne enačimo več s pojmom modrosti in ga razumemo v povsem instrumentalnem smislu, ki z napredkom novih predhodne tehnologije pojmujejo za zastarele in kot take neprenosljive. Skladno s takim pojmovanjem tudi starejša generacija mlajši dandanes nima ničesar ponuditi. Ko otroci odrastejo, postane odvečnost njihovih staršev samoumevna. Kakor hitro zapustijo domača gnezda

se, čeravno se sliši obskurno, smoter delovanja staršev zabriše. Starejša generacija svoje modrosti ne doživlja več kot nečesa, kar bi nesmrtnost doseglo v potomstvu, zato imajo težave pri pričakovanem umiku mladim. Preprosto odveč so, upokojitev pa ofenzivni termin novega veka. Težišče pomembnosti in relevance je naredilo dramatični premik: kar je bilo nekoč spoštovano in je v sebi nosilo neko vrednost, zdaj več ne igra te vloge.

Christopher Lasch v svojem delu *Kultura narcisizma* postavi v tesno korelacijo pojma iracionalnega strahu pred starostjo in narcisistične osebnosti kot prevladujočega tipa strukture osebnosti v sodobni družbi. Ker so narcisove notranje rezerve pičle, pričakuje, da bodo njegov občutek sebe potrjevali ljudje okoli njega. Zanj je nujno, da ga drugi občudujejo zaradi lepote, privlačnosti, vplivnosti in moči, vse to pa prištevamo k lastnostim, ki sčasoma izzvenijo in zbledijo. Ker človek, ki je narcisistično naravnan, ni sposoben sublimacije v obliki ljubezni do bližnjega in dela, se zave, da se število alternativ, ki ga bodo notranje potešile po tem, ko bo mladost minila, nezadržno krči. Prihodnost ga tako zaradi statusa, ki ga ima starajoče se prebivalstvo, ne zanima pretirano, zato se na vse pretege oklepa mladosti. Ker prihodnost in naš glas v svetu po našem življenju ne nosita posebne vrednosti, človek ne razvija sposobnosti za zanimanja po tem, ko bo mladost minila, temveč se vneto poslužuje sredstev, ki mu naposled omogočijo ohranjanje mladostnega videza.

VISOKA CENA ELIKSIRJA MLADOSTI JE ODPORNA NA RECESIJO

Po tehtnem premisleku lahko iz rokava stresemo kar nekaj razlogov, zakaj bi se v današnji družbi morali v širokem loku izogniti pretirani obsedenosti z mladostjo. S tem, ko vztrajno določamo mejnike, v okvirju katerih bi bili primorani doseči vidne uspehe, smo centralizirali idejo starosti, ki tako ni več zgolj in samo številka, temveč nekaj, s čimer istovetimo lastno identiteto. Pritiski se kažejo v naglem porastu stresa, bajnih zaslužkih farmacevtskih korporacij in kozmetične industrije ter dolgih vrstah pred ordinacijami plastičnih kirurgov. Ta strupena mentaliteta je vidna predvsem v Združenih državah Amerike, kjer cena eliksirja mladosti, kakršenkoli že je, sploh ni pomembna. Botox, Viagra, imenujte ga, na razpolago vam je – vse zavoljo karseda poštenega boja z generacijami, ki prihajajo za nami. Ivanka Trump, nekdanja žena ameriškega mogotca Donalda Trumpa, se je nekoč na račun ohranjanja mladosti kar malce sarkastično pošalila in rekla, da bo njen (tedanji) mož vsako leto z veseljem vlagal v njen mladosten izgled, le tega ne sme pozabiti, da se bo cena te mladosti iz leta v leto naglo višala. Kako torej rešiti družbo iz krempljev ideologije, ki kot kaže dela občutno več škode kot koristi?

EKSPERIMENTIRANJE – PREDPOGOJ ZA DOSEGO SAMOOSVOBODITVE?

Pomembno je, da imajo mladi v svojih dvajsetih svobodo mnogih alternativ, tako slabih kot dobrih izbir. Ne nazadnje je to tisto

Starejša generacija svoje modrosti ne doživlja več kot nečesa, kar bi nesmrtnost doseglo v potomstvu, zato imajo težave pri pričakovanem umiku mladim. Preprosto odveč so, upokojitev pa ofenzivni termin novega veka. Težišče pomembnosti in relevance je naredilo dramatični premik: kar je bilo nekoč spoštovano in je v sebi nosilo neko vrednost, zdaj več ne igra te vloge.

desetletje po adolescenci, ko bi naj bili upravičeni do napačnega ravnanja, slabih odločitev; torej obdobje, ko naj bi se razvijali in eksperimentirali. Pojem *eksperimentiranje* že sam po sebi vsebuje predpostavko, da se vse potencialno ne bo izteklo po načrtih, kar pa ne pomeni, da od spodletelega poskusa ne bomo odnesli prav ničesar. Prav tako bi se morali ogibati občutkom nezadovoljstva, če nam pod pogoji, ki so nam ponujeni do nerealnega mejnika tridesetih let, ne uspe veliki met, ter pogledati na svetlejšo plat situacije – zaradi večjih spodletelih poskusov bomo razvili določeno mero odpornosti, prizemljenosti in s tem posledično tudi zrelosti, ki nam bo koristila v trenutku, ko ugledamo luč na koncu tunela in uspemo uresničiti svoj življenjski smoter. Ogromno ljudem, poznanim v svetovnem merilu, je veliki met uspel šele po tridesetem letu. Vzemimo kot primer Van Gogha, ki ni pričel slikati vse do poznih dvajsetih let, širši javnosti poznan pa je postal šele leta kasneje. Hollywoodski igralec Harrison Ford je led v zabaviščni industriji dodobra prebil šele, ko je pri petintridesetih nastopil v blockbusterju *Star Wars*, podobnih primerov pa je še veliko. Zdi se, da osvoboditev od starostnih limitov, ki si jih postavljamo tako sami, kot to dela tudi družba, prinaša veliko mero samoosvoboditve, hkrati pa omogoča naraven potek dogodkov.

Vse kaže, da ima družba, ki sledi zahodnim vplivom, naslednjo izbiro: lahko sprejmemo, da se staramo in da morda nikoli ne bomo dosegli uspeha vrstnikov, ter se navkljub temu, da naša biološka ura glasno tiktaka, osredotočimo nase in izkoristimo čas, ki nam je na voljo, ali pa še naprej zaskrbljeno zremo v vse starejši odsev v zrcalu in se prikrajšamo za srečo, ki morda le ni tako nedosegljiva. Ob zadostnih finančnih sredstvih in napredka tehnologije se mladosti resda lahko oklepamo še za trenutek dlje, kot je bilo to mogoče v primeru predhodnih generacijah, a kdo pravi, da je to resnično najboljši način spopadanja z življenjem? Na ravnanje družbe in odnos, ki ga ima do minljivosti, ne moremo vplivati, lahko pa spremenimo način, kako se z njim soočamo sami. Na koncu bo izid za vse tako ali tako popolnoma enak. \\

Radi bi bili mladi ... ali pa tudi ne

ANDREJ VONČINA

Kakorkoli že gledamo, bi lahko rekli, da je mladost tema, ki se je otepamo, pa čeprav je tako očitno med nami. Morda se je otepamo prav zaradi te očitnosti, morda je pa res tako zoprna tema. Kako površno in z določeno mero cinizma se vselej znebimo mladih kot nekega družbenega nebodigatreba, v resnici pa vlada za tem, kot bomo lahko videli v nadaljevanju, pravzaprav neka zavist mladim, ker so, kar pač so. A pojdimo lepo po vrsti.

Mladost je v osnovi pravzaprav *mlada* – zaradi te trditve ni treba izbuljiti oči v začudenju, češ, da sem z njo našel toplo vodo. V časovnem smislu mladost ni starejša od kakega pol stoletja, saj do druge polovice 20. stoletja to življenjsko obdobje pravzaprav ni obstajalo. Mlad človek je moral že zgodaj odrasti, kaj hitro, takoj po zaključku adolescence je namreč že moral v službo, osnovati družino, torej tudi prevzeti na rame starševsko odgovornost. Adolescenca je, v pravem pomenu besede, pomenila pripravo na odraslost. Ti dve obdobji sta pravzaprav bili tudi edini v življenju, saj je bila starost praviloma precej kratka, šteti pa se jo je začelo v bistvu šele tedaj, ko človek ni bil več sposoben za delo na domači kmetiji (glede na to, da smo bili takrat pravzaprav še ruralna, torej kmečka, družba). Da je bilo tako, je bilo krivih več dejavnikov: splošno razširjena revščina, bolezni, kratka življenjska doba moških in skoraj neprekinjeno prehajanje iz vojne v vojno (če namreč letos obhajamo stoletnico začetka 1. svetovne vojne pri nas, hkrati obhajamo tudi sedemdesetletnico konca 2. svetovne vojne). V času naših starih staršev pravzaprav ni bilo časa, da bi ljudje bili mladi – kar je v določeni meri veljalo še tudi še v času mladosti mojih staršev. Spomnim se, kako mi je prijatelj pripovedoval, da mu je oče vsake toliko časa zabrusil, ker je pač – kot je sedaj že običajno – nekoliko vlekel s svojim študijem, da je sam (oče, namreč) šel od doma s trebuhom za kruhom že pri petnajstih letih. Na tem primeru lahko vidimo, kakšno nerazumevanje pravzaprav vlada glede teme, ravno iz omenjenega razloga, da do nedavnega mladost kot obdobje sploh ni obstajalo. To obdobje je sad truda tistih odraslih, ki so si ob koncu vojne zastavili cilj, da njihovim otrokom ne bo treba prenašati vseh tegob, ki so jih morali sami. S trdim delom in jekleno voljo so dejansko res zagotovili boljše materialne življenjske pogoje, tako da imajo mladi resnično privilegij, ki ga prejšnje generacije niso poznale. Sedaj se sami odločijo, kakšne vrste oseba bi radi postali, ne pa da so, kakor njihovi stari starši (morda tudi še starši), od zunaj prisiljeni k neki odločitvi. Koliko se potem zares mladi

odločijo in dejansko postanejo tisto, kar bi radi bili, je potem druga pesem, vendar pa dejstva novega privilegija ni mogoče zanikati.

Ko sem pisal diplomsko nalogo o goriškem nadškofu Zornu (1834–1897), ki je bil doma iz Prvačine, sem lahko ugotovil, kako omejena je bila tedaj izbira na poklicnem področju za bistro odraščajoče fantiče, saj so lahko postali pravzaprav le duhovniki, pravniki ali zdravniki, če so se šli šolat in niso doma bili kmetje ali obrtniki. Ženske pa so lahko bile praktično le gospodinje, ki so se od časa do časa prelevile v branjevke, ki so za preživetje družine nosile prodajat domače pridelke v mesta. V dvajsetem stoletju se je temu pridružila še možnost dela v tovarni za oba spola, potem pa je v obdobju rajne Jugoslavije zaposlitev v industriji za večino postala skorajda edina možnost.

Ravno zaradi tega, ker je mladostno obdobje relativno nov fenomen, tudi nima natančne razmejitve – začne se nekje pri 19-ih, 20-ih letih, traja pa tam do 30., tudi 35. leta starosti, zlasti pri moških. Pri slednjih se je razvil še fenomen t. i. »maminih sinčkov« (it. *mammone*), ko se moški nikakor noče eksistenčno osamosvojiti, temveč ostaja zelo odvisen od svoje mame – pri nadaljevanju *Simpsonovi* (*The Simpsons*) je karikatura takšnega moškega ravnatelja Skinner.

SAMO NOVO JE OK

Do resnične »eksplozije« mladostniškega obdobja je prišlo z znano »kulturno revolucijo« v 60-ih letih prejšnjega stoletja, kjer je v bilo Evropi zlasti prelomno leto 1968. Tedaj so akterji družbenih vrenj, če tako rečemo, »iznašli« telesnost in spolnost, edinstvenost lastnega obstoja in kratkost bivanja, zavrgli pa vsako sklicevanje na kulturno in versko izročilo, saj je slednje postalo zastarelo in preživeto. Vse se je začelo na novo, stopili smo v novo dobo, od takrat naprej se v družbi vedno vse začneja na novo. Stari družbeni vzorci, stare vloge, naenkrat niso veljale več, čeprav spet ne tako naenkrat, glede na to, da se je ta eksplozija pripravljala že dlje časa. Mlado in novo je postalo nekaj magičnega ter obvezujočega, staro nima več vrednosti. S tehničnim napredkom se je ta mentaliteta razvila do skrajnosti, nazadnje pa postala pošast, ki žre svoje mladiče. Napredek namreč ni več služil resničnim potrebam človeka, temveč je iz sredstva postal cilj, pravzaprav cilj samemu sebi. Začelo se je samo še iskati izboljšave na izboljšave – če je nekaj mogoče izboljšati, je to tudi treba narediti. To je pripeljalo tudi do tega, da je treba še narediti tisto, kar je mogoče narediti, pa včasih ni bilo

mogoče narediti (genski inženiring, umetna oploditev ...). Ljudje nimajo več časa, da bi se odločali o kvaliteti tistega, kar jim tehnološki napredek položi v roke, temveč so odvisni od tistega, kar jim ovrednotijo drugi, zlasti seveda danes medijska mašinerija. Drugi se odločajo namesto nas. Po eni strani zato, ker smo se odpovedali tradicionalni modrosti, po drugi pa nam hitrost tehničnega razvoja ne pusti dihati (komaj se nekaj začne dobro uporabljati, je že nova različica iste stvari). Zaradi tega pa pade celotna teža odločitve na posameznika, glede na to, da je razvoj dogodkov pripeljal do neverjetne individualizacije. Tehnologija tako do neskončnosti odpira meje človeške svobode, vendar pa človek ne le, da nad sabo nima več višje instance, ki bi mu pri odločitvi pomagala, temveč

skrbi za zasebno sfero oz. za odnose, v neprestani frustriranosti zaradi neučinkovitosti, zaradi česar se pogosto zatekajo h kokainu in alkoholu, če govorimo o skrajnih zasvojenostih; sicer pa je danes že skoraj vsak odrasel s čim zasvojen, da malo odjadra po svoje. Vidimo tudi, kakšne pogubne ekonomske posledice lahko ima ta miselnost, ki smo jo razčlenili; a je bolje, da o tem raje spregovori kak strokovnjak za ta vprašanja – sam jih le nakažem in dajem v razmislek.

ZAVIST ODRASLIH

Še višji davek pa morajo plačati tisti, ki so, po starosti, resnično mladi, saj se kljub vsem trikoma in obupnim poskusom, ki se jih

Tako pridemo do situacije, ko si odrasli po eni strani mladosti želijo, po drugi strani pa jo zavračajo. Želijo si vsebine mladosti, njenega soka, ne pa mladih samih, ki so njihovi tekmeci. Mladi imajo namreč lepoto in vitalnost, ki nista umetni, pred seboj imajo še celo življenje, s tem pa odrasle opozarjajo, da, kljub vsemu, vsi vendarle niso mladi. Ta medgeneracijski konflikt je eden od glavnih vzrokov, da mladi nimajo nobenega upanja na prihodnost

zaradi omenjene pospešitve sploh ni sposoben več izoblikovati avtonomnih odločitev.

Pridemo pa še do enega zanimivega pojava. Ekonomsko močni namreč niso mladi, temveč odrasli, zlasti t. i. srednja generacija. Stvari so vedno nove in nove, kar te odrasle spodbuja, da iščejo vedno vse *naj*, vedno morajo biti *young*, *fit* in *top*, če rečemo z vsem dobro poznanimi angleškimi tujkami. Tako živijo v iluziji »večne mladosti«, o kateri je prepeval Marian Gold s svojo skupino *Alphaville* leta 1984 (singel *Forever Young*). Vendar pa to srednjo generacijo vodi do prevelikih, zlasti materialnih in fizičnih, telesnih zahtev do sebe, ki se odražajo v ubijalskem ritmu življenja, v slabi

poslužujemo, narave vendarle ne da prevarati. Ker je odrasle ugrabila in ranila čarobnost mladosti, hkrati pa so ujeti v iluzijah tehnološkega napredka, je treba vedno vse začeti znova. Pridemo do tega, ker je pač danes, kot smo dejali v prejšnjem razdelku, vse mogoče, da se da spreminjati in celo spremeniti tisto, kar se je že zgodilo. Pomeni, da ni nič več dokončnega, determiniranega, niti tisto, kar nek posameznik je, kakršen je prišel na ta svet. Modna, potovalna, telekomunikacijska industrija, kakor tudi raziskave na področju farmacije, plastične kirurgije in prehrane spretno izrabljajo željo odraslih, da bi bili vedno mladi, poskočni, privlačni, da bi, skratka, tudi z zunanjim videzom bili mladi, kakor si mislijo,

LET

ŠTEVILK

SODELAVCEV

NAROČNIKOV

V slovenskem prostoru smo nedvomno eni prvih, ki smo razumeli, da za obstoj revije ni dovolj le prijavljanje na razpise, ampak tudi finančna podpora naših bralcev. Ravno vaša podpora nam sporoča, da svoje delo opravljamo dobro in da ga bomo še boljše v prihodnje. Zavezani smo k temu, da je naša revija dostopna vsem, ki si jo želijo. Tisti, ki si to lahko privoščite, nam lahko pomagate pri uresničevanju našega cilja.

da so »po pameti«. Saj vsi poznamo tisto floskulo, kako je zlasti pomembno, da si mlad po srcu.

Takšen svet odraslih, ki je močno usmerjen le sam nase, pa mlade nujno odrinja vedno bolj na rob. Od tam le stežka najdejo pot, tudi zato, ker so, v nasprotju z odraslimi, sami ekonomsko šibki. Povsod se govori, kako bi moralo biti več mladih, pa naj bo to politika, ekonomija, znanost, mediji ali založništvo, ampak zgolj zato, da bi z besedami zakrili svoje težnje in želje. V resnici mlade ljudi »parkirajo« na določena »ne-mesta«; eno takšnih najboljših ne-mest pa so postale univerze, kjer se ponuja takšne in drugačne kratke izobraževalne kurze ter brezvezne magisterije in doktorate (iz npr. bureka, če se spomnimo primera izpred nekaj let). Poglejmo tudi, kako ni več univerze, kjer ne bi vladal »bolonjski sistem« – z razlogom, da namreč ne bi več prišlo do študentskih protestov in izgrediv, zato pa takšna mediokriteta univerzitetnega znanja in sposobnosti kritične presoje ter analize sveta, ki nas obdaja. Kako prav je imel svetovno znani dramaturg romunskega rodu Ionesco, ki je živel in ustvarjal v Parizu. Ko se je leta 1968 naveličal študentskega shoda, ki je skandiral komunistične parole pod njegovim stanovanjem v Latinski četrti, je stopil na balkon in zakričal: »Vi kar protestirajte, tako ali tako boste vsi postali notarji in vodje bank«. Odrasli, ki so tako nekoč protestirali za uvedbo mladosti, sedaj sedijo na določenih stolčkih, kamor pa ne spustijo mladih moči. Slednjim raje nudijo na tisoče vrst začasne zaposlitve, po možnosti te spadajo še pod študentsko delo ... Situacija, v kateri smo, bi seveda od odraslih na položajih (ki so navadno že starci) zahtevala, da se umaknejo in svoja mesta prepustijo mlajšim, kakor tudi neko novo prerazporeditev ekonomskih in socialnih sredstev ter priložnosti. Odrasli do mladih čutijo neko nevoščljivost, ki se je najbrž niti sami ne zavedajo.

Tako pridemo do naslova našega prispevka, do situacije, ko si odrasli po eni strani mladosti želijo, po drugi strani pa jo zavračajo. Želijo si vsebine mladosti, njenega soka, ne pa mladih samih, ki so njihovi tekmeci. Mladi imajo namreč lepoto in vitalnost, ki nista umetni, pred seboj imajo še celo življenje, s tem pa odrasle opozar-

Odrasli, ki so tako nekoč protestirali za uvedbo mladosti, sedaj sedijo na določenih stolčkih, kamor pa ne spustijo mladih moči. Slednjim raje nudijo na tisoče vrst začasne zaposlitve, po možnosti te spadajo še pod študentsko delo ...

jajo, da, kljub vsemu, vsi vendarle niso mladi. Ta medgeneracijski konflikt je eden od glavnih vzrokov, da mladi nimajo nobenega upanja na prihodnost, da v tej prihodnosti ne vidijo obljube, upanja, možnosti. Ob misli na prihodnost, nasprotno, v sebi začutijo tesnobo in zagrenjenost. Prihodnost je zanje grožnja. Psihološki razvoj mladih se zaustavi samo na sedanjosti, tako pa se prihodnost izniči, in mesto prepusti nič.

Žal moramo sprejeti diagnozo tistih, ki to bolezen imenujejo s starim in strašljivim imenom: *nihilizem*. Zato moramo na vseh področjih družbenega življenja nujno poiskati nekaj možnih odgovorov in rešitev, ki jih lahko ponudimo mladim, da bodo najprej dobro preživeli obdobje svoje mladosti, potem pa pogumno in zrelo zakorakali v odraslo dobo. Želimo si, upam in verjamem, da vsi, da bi današnji otroci, mladostniki in mladi ne bi postali frustrirani, vase zagledani in mladim nevoščljivi odrasli, temveč takšne vrste odrasli, ki bi se zavedali, kako ima vsako življenjske obdobje svoje mesto v družbi, vsakdo pa mora živeti svoje obdobje, ne pa nostalgичno in zavistno gledati na tisto, kar je že bilo. Vsesplošno bo tako obdobju mladosti potrebno čim prej zagotoviti mesto, ki si ga v družbenem življenju zasluži in ki mu seveda tudi legitimno pripada. Morda bo za začetek dobro kaj omajati aktualno »gerontokracijo«, ki vlada v vseh družbenih slojih. \\

S 4€ na leto pokrijete stroške pošiljanja, z 12€ vaše podpore bi imeli zagotovljena tudi sredstva za tisk. Če pa vsak izmed naročnikov prispeva 20€ letno, lahko pokrijemo vse osnovne produkcijske stroške in torej zagotovimo tudi honorarje za pisce. Ker pa ne moremo od vseh naših naročnikov pričakovati tako visoke donacije, naprošamo vse, ki zmorete, da donirate 40€. razpotja.si/donirajte

Zdravljenje mladosti

HERMAN ERČULJ

Mladenič je bil priljubljen med starimi in mladimi. Ko je vstopil v prostor, so se vanj uprle vse oči. Njegovi sovrstniki so postali vznemirjeni in osupli, dečki so ga opazovali kot božjo podobo, celo odrasli moške so nanj gledali z naklonjenostjo. Slišati je bilo, da lepoto njegovega obraza prekaša le lik njegovega mladostnega telesa. Še najzmernejšim, najrazumnejšim, najbolj premišljenim je s svojo pojavo tako zmešal glavo, da so bili povsem iz sebe. In ko je pristopil k skupini odraslih, so se, da bi naredili prostor zanj, začeli prerivati kot otroci, eden od njih je celo zgrmel po tleh.

Morda vse skupaj zveni kot trač iz rumenega tiska, kjer se kakšen zvezdnik ob spremljavi očaranih oboževalcev sprehaja po rdeči preprogi, nasmiha kameram in deli avtograme evforičnim mladenkam. Vendar ne: s temi besedami, položenimi v Sokratova usta, Platon opiše prihod Harmida v telovadnico, v kateri je bil tudi Sokrat, ki se je šele dan poprej vrnil iz vojaškega tabora v Potedaji. Na bojišču se je, kakor izvemo iz Apologije in Simpozija, Sokrat izkazal kot neustrašen, hraber bojevnik, kot nekdo, ki se ne boji smrti. Vendar Platon tega v dialogu, naslovljenem Harmid, ne izpostavlja. Prisotnim, ki Sokrata sprašujejo, kako se je rešil iz bitke, ta odvrne le, da tako, kot vidijo. Iz bitke je odnesel celo kožo in sedaj stoji pred njimi. Sokrata namreč ne zanima bitka, ne zanima ga razkosavanje teles, vaja v mesarskem klanju na bojnem polju, katerega namen je – poleg zmage – ohranitev lastnega telesa. Veliko bolj ga zanima stanje filozofije v polisu, zanimajo ga mladi, ki se odlikujejo po lepoti in modrosti. In Harmid po mnenju Atencev velja za pravo poosebljenje lepote.

Sokrat o sebi pravi, da sicer ne poseduje merila lepote, da se mu vsi v mladih letih zdijo lepi. Pa vendar se mu zdi Harmid še posebno lep, celo tako lep, da ob soočenju z njim kar otrpne. Če je bil še trenutek prej povsem zagret, da stopi na pot razgovora z njim, da mu razgali in razišče dušo, pa je sedaj zašel na brezpotje. Ljubezen do modrosti, to najlepše potovanje duše, je zamenjala ljubezen do mesa, sla po telesu. Sijoča zunanost Harmida je zatemnila Sokratov pogled v njegovo notranjost. Sloviti zaničevalec teles je podlegel svoji živalski naravi in zablodil po svetu. Platon tako inscenira to preprosto, vendar največjo, najtežjo oviro na poti filozofije – njen začetek. Sokrat tako le mukoma stopi na pot pogovora s Harmidom.

V pogovor s Sokratom Harmida zvabi Kritija, njegov starejši bra-

tranec, češ da Sokrat pozna zdravilo proti glavobolu, ki vsako jutro tare mladeniča. To zdravilo je neki list, rastlina, vendar pa ta sama po sebi ne zadostuje. Potrebna je še zarotitev oziroma nekakšen urok, ki pa ne zdravi samo glave, telesa, temveč celotno dušo. Zakaj dobro in zlo, tako za telo kakor tudi za celotnega človeka, izhajata iz duše. S temi zarotitvami, tj. z lepimi besedami, govori, se torej zdravi dušo, tako da v njej nastane premišljenost, zmernost. Ko pa je ta že prisotna, je povsem enostavno ozdraviti tudi telo in njegove dele. Da bi torej tista zdravilna rastlina lahko učinkovala, mora Harmid že biti premišljen, v tem primeru pa zarotitve sploh ne potrebuje.

Sokrat mora zato skupaj s Harmidom stopiti na pot raziskovanja duše, na pot iskanja premišljenosti v njej. Tako Harmid kot Kritija poskušata najti opredelitev premišljenosti, vendar pa se vsi njuni poskusi zaključijo na brezpotju, saj prave opredelitve ne najdeta. Zato se zdi, da je rezultat dialoga neuspeh, da torej Sokrat ne more ozdraviti Harmidovega glavobola, saj ni jasno, ali je potrebno na njem izvesti zarotitev ali ne. Po drugi strani pa prav njun neuspeh in sama Harmidova boleča glava, ki je verjetno posledica ponočevanja v družbi vina, kažeta na to, da tako mladenič kakor tudi njegov starejši bratranec nista premišljena, nista zmerna. Tako bi bila za oba zarotitev vsekakor na mestu.

ZDRAVJE TELESA

Za Platonovo pojmovanje mladosti ni pomembna dejanska starost telesa, ni pomembno trajanje človekove vrženosti v telo, vrženosti v svet, zakaj takšna starost ni resnična starost človeka. Človek je namreč primarno duša in šele nato telo. Mladost Harmida, ki je izpostavljena na začetku dialoga, se kaže v njegovi zunanji podobi, na njegovem čudovitem obličju in telesu, in je kot taka nekaj postranskega. Sokrata zanima Harmid sam, zanima ga njegova duša, zato se poda na pot pogovora z njim. Jutranja slabost mladeniča je vsekakor primeren razlog, da Sokrat s svojo babiško umetnostjo priskoči na pomoč pri Harmidovem porodu idej. Vendar je to očitno še zgodnja nosečnost, tako da gre bolj za priprave, vaje. In če se jih bo Harmid redno udeleževal, če bo skrbno negoval svoj plod, bo tudi njegova slabost slej ko prej ponehala.

Harmidova mladostna razuzdanost, katere posledica so jutranji glavoboli oziroma bolezen telesa, je torej znamenje, zgolj simptom večjega problema. Nekaj je narobe z njegovo dušo, ki je očitno še mlada – prav tako mlada kakor njegovo telo. Mladost duše je v

Harmidovi ljubezni do mesa, v njegovi pretirani navezanosti, pretirani skrbi za telo, torej v takšni skrbi, ki zanemara dušo. Vaje, ki jih je verjetno nameraval izvajati v telovadnici, preden se je zapletel v pogovor s Sokratom, bi lahko pripomogle ohranjanju lepote njegovega telesa, vendar nikakor ne temu, kar je najpomembnejše – duši. Kajti duša je vzrok vsega dobrega in slabega za človeka. Gre torej za to, da mora biti v duši pravilno mnenje, znanje o tem, kaj je dobro, da se le-to lahko uresniči. Harmidova vadba za telo mora biti torej opravljena pravilno, v skladu z védnostjo, da bo njegova zunanost ostala čudovita. Pa vendar ta vadba ne bo pozdravila njegovega glavobola, kajti ta slabost izvira iz njegove duše. Potrebna je torej drugačna vadba, takšna, ki bo izurila dušo, da bo izšla iz svoje nedoletnosti v polnoletnost, iz svoje mladosti v odraslost, zrelost, starost.

ZDRAVJE DUŠE

V Platonovem dialogu *Parmenid* izvemo, da je bil tudi Sokrat nekoč mlad – ne samo telesno, temveč tudi duševno mlad. Tudi on je blodil po svetu, bil prepoln neupravičenih prepričanj, mnenj, predsodkov, ki so bila skupna tako njemu kot množici. Njegova človeška modrost, učenca nevednost, ni nekaj, kar bi mu bilo podarjeno že

Dialektična vaja je v *Parmenidu* prikazana na primeru Enege. Preko štirih hipotez njegovega bivanja in štirih nebivanja se izkaže urjenje za izredno težavno. Gadamer upravičeno oceni, da se dialog bere skoraj kot komedija, ki nas pusti v zmedu glede pravega pomena, zato se moramo bralci močno truditi, uriti, da razumemo zapisano. Dialog moramo prebrati večkrat, dialektično vajo je – kakor vsako drugo vajo – potrebno ponavljati, da bi jo izvedli pravilno, da bi jo izvedli tako večje kakor mojster Parmenid. Na začetku je vadba naporna. Dušo namreč iz svojega mladostnega spanca v temačni votlini stvari nasilno predramijo močni sončni žarki idej. Vendar če le ne odvrnemo pogleda, se duša začne počasi privajati na svetlobo. Z dialektično vadbo duša odraste in se nanjo privadi, zato je mišljenje več ne utruja tako, kakor jo je včasih.

Dialektično vajo je torej potrebno ponavljati, vendar ne zgolj in samo na enem in istem. Kajti ponavljanje vedno istega oziroma papagajstvo ne prinese duši ničesar. Duša s tem nič več ne razume, nič več ne vé, nič ni boljša. Zato Sokrat vajo ponavlja z različnimi idejami, z različnimi sogovorniki. Tako je vajo ponavljal tudi skupaj s Harmidom in Kritijo, kajti poskusi njunega opredeljevanja premišljenosti, zmernosti so prav tako prikazi dialektične vaje kakor Parmenidova dialektika Enege. Razlika je pač v tem, da je

Harmidova mladostna razuzdanost, katere posledica so jutranji glavoboli oziroma bolezen telesa, je znamenje, zgolj simptom večjega problema. Nekaj je narobe z njegovo dušo, ki je očitno še mlada – prav tako mlada kakor njegovo telo. Mladost duše je v Harmidovi ljubezni do mesa, v njegovi pretirani navezanosti, pretirani skrbi za telo, torej v takšni skrbi, ki zanemara dušo.

ob rojstvu, temveč nekaj, za kar si je moral vztrajno prizadevati. Moral je uriti svojo dušo, da ni zaspala v svoji udobni igrivi otroškosti, mladostni brezbriznosti, da torej ni podlegla varstvu mnenja množice. Zakaj potrebna je določena stopnja poguma in volje, da se človek uri v tem, kar je za množico zgolj prazno govoričenje. Dialektična vaja, ki nam jo predstavi eleatski filozof Parmenid, namreč na prvi pogled res izgleda kot klobasanje, kot mučno ponavljanje izdelave Ene in iste klobase osemkrat, ki pa je na koncu niti ne moremo pogoltniti, saj niti ne vemo, ali pravzaprav sploh obstaja.

Izurjenost v dialektiki je po Parmenidu pogoj pravilnega filozofiranja, je način, kako se pravilno pridobiva znanje. Da je nekaj pravilno opredeljeno, da torej vemo, kaj nekaj je, moramo to najprej miselno pretresti, preiskati. Premisliti je potrebno ne samo to, kaj sledi iz predpostavke, da nekaj biva, ampak tudi kaj sledi iz nasprotnih predpostavk, da namreč to ne biva. Kot pravi Gadamer, je Platonova dialektika veščina izpeljevanja posledic iz nasprotnih predpostavk, medtem ko smo še vedno v nevednosti glede »tega, kaj je ta nekaj«, o katerem govorimo.

Parmenidova dialektika izvedena dosledno, mojstrsko, gre torej za – kakor to označi Hegel – resnično mojstrovino antične dialektike. Dialektika v spisu *Harmid* pa se lomi, koleba in konča neuspešno. Pa vendar je tudi tá korak v pravo smer, kajti Harmid se na koncu pogovora s Sokratom zaveže, da mu bo sledil in mu omogočal, da nad njim izreka zarotitve. Po drugi strani pa so že sami poskusi opredelitve premišljenosti nekakšna zarotitev, kajti to, kar so iskali, so lepe besede, lepi govori o premišljenosti. Ta sicer nerodno izvedena vaja torej Harmidovo in tudi Kritijevo dušo vsaj nekoliko spodbudi k odraščanju, zrelosti. Harmid je s tem sicer dobil prvi odmerek zdravila proti glavobolu, toda pot do ozdravljenja od mladosti je dolgotrajna. Če se namreč zdravila ne jemlje redno, se glavobol lahko povrne, duša pa lahko ponovno zapade v svojo mladostniško razuzdanost.

PONOVITEV BOLEZNI

Zgodovina priča o tem, da sta Kritija in Harmid zares postala Sokratova učenca. Pristala sta na zdravljenje duše in začela odraščati. Vendar zgodovina priča tudi o tem, da sta postala člana zloglasne

trideseterice tiranov, brutalne diktatorske hunte, ki je po porazu Aten v peleponeški vojni prevzela oblast ter sejala strah in trepet med državljani. V dobrem letu strahovlade je v njihovih čistkah izgubilo življenje 1500 Atencev, tj. približno 5 odstotkov populacije, še več pa jih je bilo prisiljenih v izgnanstvo. Kritija je veljal celo za enega najbolj brezobzirnih, najokrutnejših in najnasilnejših oligarhov. Sokratovo zdravljenje je bilo torej neuspešno, kajti vaja v premišljenosti, zmernosti ni prinesla želenega rezultata – premišljenosti duše. Harmid in Kritija sta očitno vadbo duše opustila, zato je ta izgubila svojo formo. Bolezen se je vrnila, tokrat močnejša kot kdajkoli prej.

Dialog *Harmid* je na ta način zgodba o neuspehu, spodrsanju ljubezni do modrosti, zgodba o neučinkovitem zdravljenju ter vrnitvi v mladostno nevednost, ki se konča nadvse tragično ne le za Harmida in Kritijo, temveč za celotne Atene. Pri tem ne gre zgolj za grozotne izgube življenj Atencev. Proces proti Sokratu, ki se konča z njegovo usmrtitvijo, lahko razumemo, kakor pravi M. I. Finley, kot politično maščevanje nad učiteljem enega izmed – ali kar obeh – najbolj zloglasnih tiranov. V tem smislu je bil vsaj del obtožnice, ki jo navaja Platon v *Apologiji* – da namreč Sokrat kvari mladino –, na nek način celo upravičen, saj se zdi, da je moral Sokrat vendarle nekaj početi narobe z mladim Harmidom, da se je ta vključil v takšna grozodejstva. Vendar pa je takšna interpretacija vloge Sokrata v Harmidovem življenju, ki je bila lastna njegovim atenskim tožnikom, napačna. Sokrat namreč ni učitelj v takem smislu, da bi svojim učencem, denimo Harmidu, posredoval že izgotovljeno znanje, saj – kakor sam pravi – ne vé ničesar, ničesar ne uči. Sokrat je zgolj babica, porodničar, ki pomaga drugim pri rojstvu idej, znanja, vendar sam ne rojeva. Sokrat je torej kriv tega, da mladim zgolj pomaga uvideti resnico, da torej spodbuja mlade duše k odraščanju, vendar pa tega ne more početi namesto njih. Takšno delovanje Sokrata pa bi zdrava duša težko označila za kvarno. Gre torej za to, da so Atenci z usmrtitvijo Sokrata, za kar sta vsaj deloma kriva tudi Harmid in Kritija, izgubili zdravnika, ki je – z včasih že kar nadležnim spodbujanjem k vadbi – nadvse pozorno skrbel za njihove duše.

KRIZA ZDRAVLJENJA

Toda zakaj sta Harmid in Kritija prekinila vadbo, zakaj sta opustila skrb za svoji duši? Odgovor na to vprašanje najdemo, če raziščemo samo vadbo duše. Kakor za vsako drugo vadbo, je tudi za to značilno, celo nujno, da se ponavlja. Sestavlja jo torej mnogo ločenih vaj, kajti vsaka vaja ima svoj začetek, sredino in konec. In če velja, da je pri telovadbi najtežji začetek, to še toliko bolj velja za vajo duše. Kajti človek je vedno že vezan na svoje telo. Ne glede na to kaj počne na tem svetu – naj se tako kot Sokrat bori za življenje in zmago na bojišču ali pa kuha kosilo za lačne – mora biti živ, njegova duša mora biti v telesu, tako da je telovadba po tej plati ista kot katerokoli drugo vsakdanje opravilo. Začetek telovadbe je zato prav tako težak, kakor je težko začeti pomivati posodo, iti v službo ali opravljati katerokoli drugo delo.

Medtem ko delo človeka priveže na telo, ga duševna vadba odriva od njega, odriva ga od vsega navajenega. Duša se iztrga iz sveta stvari, iz te tovarne preživetja, iztrga se torej iz sveta potreb in dela, ter vstopi v nedomačni svet brezdelja telesa in naporov uma. In duševno vajo zmoti dobesečno vsaka stvar. Vsaka stvar, s katero se človek ukvarja, vrne dušo v telo, tako da je potreben vnovičen začetek vaje.

Vaje za dušo pa niso takšne. Medtem ko delo človeka priveže na telo, ga duševna vadba odriva od njega, odriva ga od vsega navajenega. Duša se iztrga iz sveta stvari, iz te tovarne preživetja, iztrga se torej iz sveta potreb in dela, ter vstopi v nedomačni svet brezdelja telesa in naporov uma. In duševno vajo zmoti dobesečno vsaka stvar. Vsaka stvar, s katero se človek ukvarja, vrne dušo v telo, tako da je potreben vnovičen začetek vaje. Če pa se je celo Sokrat – čigar ravnodušnost do lastnega telesa in življenja je skorajda že pregovorna – ob pogledu na Harmidovo lepo zunanost znašel v krizi, znašel pred težavno odločitvijo za pričetek vaje duše, nas ne sme prav nič čuditi, da sta tudi Harmid in Kritija obupala nad njo. Kriza vadbe duše in s tem kriza duše same je iz te perspektive trajna. Vedno obstaja možnost, da duša zboli, da se vrne v svojo mladostniško prezaposlenost s telesom, v svoje otroško poigravanje s stvarmi.

Harmidovo mladostno telo se je ne glede na to, koliko telesnih vaj je morda opravil, sčasoma postaralo. Njegova lepota je gotovo zbledela, če ne prej, pa gotovo takrat, ko je skupaj s Kritijo v bitki, v kateri so trideseterico premagali izgnani Atenci, izgubil življenje. Vendar Harmid ni umrl star, saj je njegova duša vseskozi ostala mladostna. S staranjem telesa se namreč ne stara tudi duša, zakaj leta sama po sebi še ne prinesejo modrosti. In že je slišati, kako odzvanjajo besede: »Starejše je treba spoštovati. Poslušajte jih, kajti v svojem dolgem življenju so se gotovo veliko naučili.« Toda česa so se naučili? Tudi bedaki in konji se postarajo, mar ne? //

**OB 100. OBLETNICI ZAČETKA SOŠKE FRONTE
IN 70. OBLETNICI KONCA 2. SVETOVNE VOJNE**

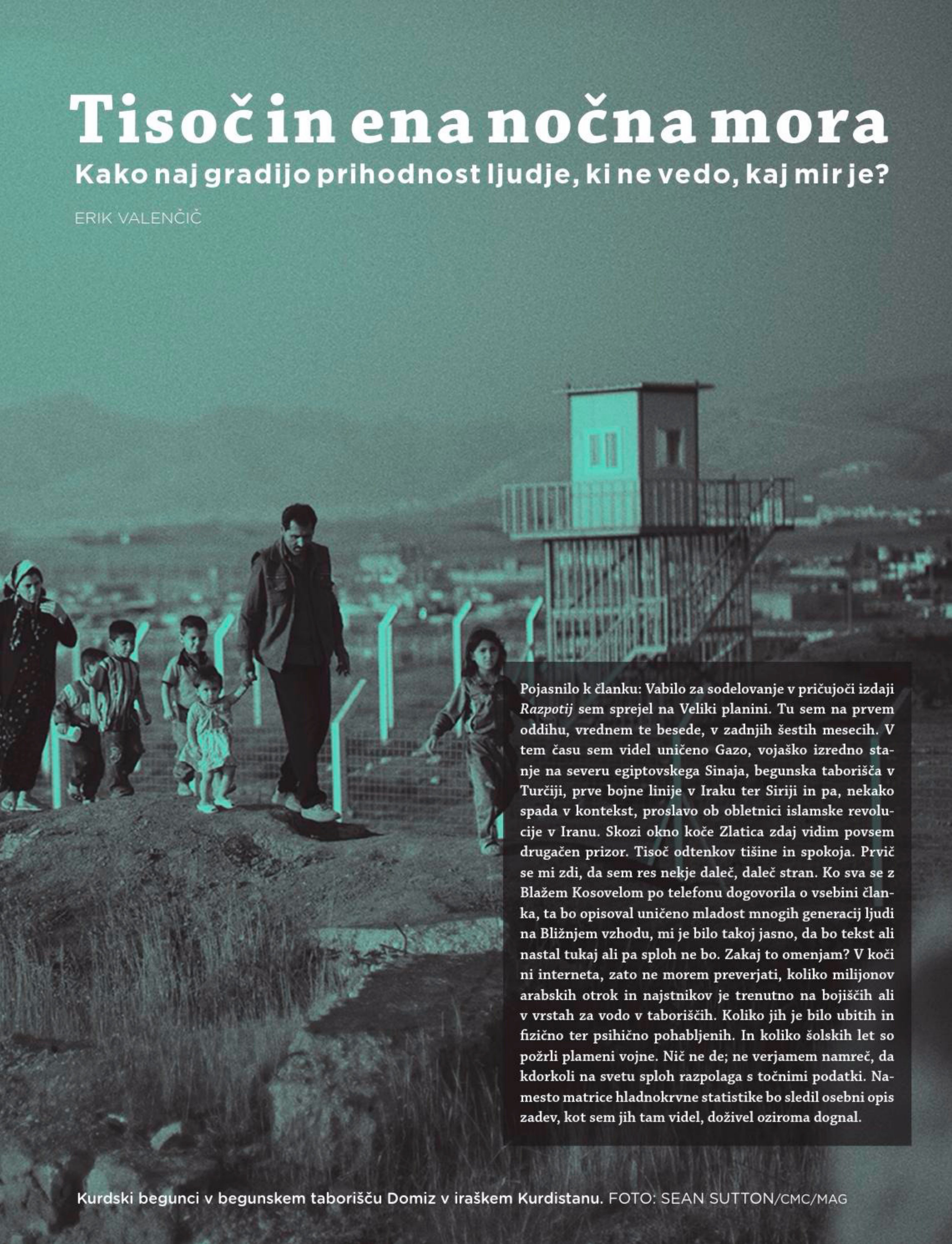
POLETNA ŠTEVILKA REVIJE RAZPOTJA
VOJNA IN MIR

razpotja.si/cfp-vojna-in-mir/

Tisočin ena nočna mora

Kako naj gradijo prihodnost ljudje, ki ne vedo, kaj mir je?

ERIK VALENČIČ

Pojasnilo k članku: Vabilo za sodelovanje v pričujoči izdaji *Razpotij* sem sprejel na Veliki planini. Tu sem na prvem oddihu, vrednem te besede, v zadnjih šestih mesecih. V tem času sem videl uničeno Gazo, vojaško izredno stanje na severu egiptovskega Sinaja, begunska taborišča v Turčiji, prve bojne linije v Iraku ter Siriji in pa, nekako spada v kontekst, proslavo ob obletnici islamske revolucije v Iranu. Skozi okno koč Zlatice zdaj vidim povsem drugačen prizor. Tisoč odtenkov tišine in spokoja. Prvič se mi zdi, da sem res nekje daleč, daleč stran. Ko sva se z Blažem Kosovelom po telefonu dogovorila o vsebini članka, ta bo opisoval uničeno mladost mnogih generacij ljudi na Bližnjem vzhodu, mi je bilo takoj jasno, da bo tekst ali nastal tukaj ali pa sploh ne bo. Zakaj to omenjam? V koči ni interneta, zato ne morem preverjati, koliko milijonov arabskih otrok in najstnikov je trenutno na bojiščih ali v vrstah za vodo v taboriščih. Koliko jih je bilo ubitih in fizično ter psihično pohabljenih. In koliko šolskih let so požrli plameni vojne. Nič ne de; ne verjamem namreč, da kdorkoli na svetu sploh razpolaga s točnimi podatki. Namesto matrice hladnokrvne statistike bo sledil osebni opis zadev, kot sem jih tam videl, doživel oziroma dognal.

V arabski svet potujem že 12 let in tam sem pustil tudi del svoje mladosti. Objektivno gledano, je Bližnji vzhod zelo težko razumeti, ne glede na to, koliko se mu človek posveča. Vzemimo za primer mlade kurdske borke in borce v kantonu Kobane. Večinoma so pripadniki sirskih Ljudskih obrambnih enot (YPG), med njimi pa so tudi njihovi rojaki iz Turčije, organizirani pod okriljem Kurdske delavske stranke (PKK). Skupaj se borijo proti trenutno najbolj krvoločni vojski verskih fanatikov – samooklicani Islamski državi. Zahod Kurde¹ v njihovem boju načelno podpira. Ne toliko z orožjem, pač pa z zračnimi napadi na položaje islamistov. Tu bi torej lahko govorili o zavezništvu, pa vendar zahodne sile še vedno uradno smatrajo PKK, Turčija pa tudi YPG, za teroristični organizaciji, ker sta se v zadnjih desetletjih borili za narodne pravice Kurdev skozi gverilsko vojskovanje. Toda kaj zdaj? So ti ljudje borci za svobodo ali teroristi, ki se borijo proti drugim teroristom? Ta vprašanja spravljajo v zadrego zahodne vojaške in geostrateške analitike, ne pa kurdskih borcev. Mladi ljudje, med njimi so bili res večinoma najstniki, ki sem jih srečal na prvi bojni črti vzhodne fronte v mestu Kobane na začetku januarja, vedo, zakaj so prijeli za orožje. Ker nimajo druge izbire. Odkar so njihov kanton začele oblegati islamistične vojske, najprej Fronta al Nusra in nato še Islamska država, jim grozi genocid. Na lastne oči so videli, kako islamisti režejo ljudem glave in kako s tanki uničujejo vas za vasjo. Večkrat so mi povedali, da v celem kantonu tako rekoč ni večje družine, ki ne bi izgubila vsaj enega člana. Življenja so bila uničena in obrnjena na glavo.

Mustafa prihaja iz preproste kmečke družine v kantonu Kobane. V spopadih je bil ranjen in prepeljan v varno hišo v Turčijo. »Ko sem se po invaziji Islamske države pridružil YPG-ju, smo imeli na voljo samo tri do štiri dni za urjenje,« je pripovedoval. »Urili smo se s starimi puškami. Na fronti smo se potem s kalašnikovkami borili proti težkemu orožju.« Utrpeli so visoke žrtve; ubitih je bilo na stotine kurdskih borcev, ko je Islamska država zasedla več kot 350 vasi in skoraj 80 odstotkov mesta. V YPG-ju velja pravilo, da nobena družina v vojni oziroma v boju ne sme izgubiti vseh otrok. Tudi zato je bil Mustafa prepeljan v Turčijo. Izgubil je že dva mlajša

brata, starejši pa je bil na fronti. Ko mi je to razlagal, v njegovih očeh ni bilo zaznati velike žalosti, temveč prej sprijaznjenost, bolj kot družinska tragedija pa ga je žalostilo, da mu je bilo prepovedano, da bi se boril dalje. Tako bi lahko vsaj maščeval njuno smrt. To je vojna. Na življenje in smrt v vojni se človek presenetljivo hitro privadi, kakor tudi hitro ponotranji zvok granat in streljanja. Ali to ali pa znoji.

Spomnim se še enega pravila YPG. Ko smo čakali na prehod nazaj v Turčijo iz Sirije (mejo se prečka prek minskega polja, nasipa in bodeče žice, in to vedno ponoči, saj jo je Turčija zaradi varnosti zaprla in je zdaj prečkanje meje možno le nezakonito in s pomočjo vodičev iz vrst YPG), je bil v naši skupini deček, ki je prišel v Kobane zato, da bi se boril. Tam je vztrajal, da je star 16 let, vendar ga je eden od borcev YPG prepoznal in sporočil naprej, da ima fant samo 14 let. Povedali so mu, da je premlad in ga poslali nazaj v Turčijo, kjer je bila v enem od begunskih taborišč nastanjena njegova družina. Oziroma kar je od nje ostalo. Deček se je želel boriti, ker mu je Islamska država pobila pet bratov.

ŠOLE KOT OPORIŠČA

V mestu Kobane je medtem potekal boj za vsako hišo posebej. Kletni prostori osnovne šole so bili spremenjeni v »zdravstveno točko« (res jim ni bilo moč reči bolnišnica), dve srednji šoli pa v vojaški oporišči. To je eden najbolj očitnih simbolov, kako uničujoča je vojna za družbo. Tega sem se prvič zavedel v šoli v sirskem kraju Mara severno od Alepa junija 2012, ko sem opazoval najstnike, sicer sirske upornike, ko so v nekdanji učilnici na kline, ti so bili zabiti v zid nad tablo, obešali svoje kalašnikovke. V svojih nahrbtnikih, lahko bi bili šolski, so prenašali strelivo in granate. V Kobaneju je bil moj vtis bolj pozitiven. Simbolika je bila drugačna. Kurdski najstniki, ki so varovali obe šoli z orožjem (ena je bila dejansko na prvi bojni črti), so se v njih še nedolgo nazaj učili izključno v arabskem jeziku. Režima obeh Asadov, Hafeza in Bašarja, sta namreč desetletja zatirala identiteto Kurdev. Šoli so osvobodili in ju držali, da bi se lahko njihovi otroci nekoč v njih učili v maternem jeziku. *Inšalah*, če bo Bog dal ...

¹ Kurdi so starodavno ljudstvo Bližnjega vzhoda. Njihovo zgodovinsko ozemlje obsega jugovzhod Turčije, sever in severovzhod Sirije, sever Iraka in severozahod Irana. Ocene, koliko jih je, so različne in se gibljejo med 25 in 40 milijoni pripadnikov. Razlog, zakaj njihovo število ni povsem znano, je v tem, da so Kurde v moderni zgodovini zapovrstni režimi vseh štirih naštetih držav zatirali in jih skušali nasilno asimilirati.

»Ko sem imel osem let, mi je oče dal v roke staro puško in pokazal, kako se ravna z njo. Potem mi je rekel: 'To puško imaš za to, da z njo braniš svojo zemljo in svoje ljudi. Če jo boš uporabil za karkoli drugega, za ropanje ali umor, potem nisi več moj sin.'«

To je tradicija, ki jo mi tako težko razumemo, kakor tudi denimo težko sprejememo logiko, da je dolčas pravzaprav privilegij.

V učilnicah v pritličju so imeli razporejene tanke jogije z odejami oziroma spalnimi vrečami. Klopi so bile urejeno zložene ob zidove nasproti ležišč. V učilnici kemije je bil kup knjig in delovnih zvezkov, ki bi lahko prekril srednje velik avtomobil. V zgornjih nadstropjih so bili bojni položaji, kjer so borke in borci prek zvrtnih lukenj nadzirali neposredno okolico. Kuhali in jedli so na hodnikih, ob času mojega obiska ravno špagete. Morala med njimi je bila izjemno visoka iz preprostega razloga: njihova ofenziva za osvoboditev mesta je potekala po načrtih. Za dodatno spodbudo so drug drugem prek *walkie-talkiejev* prepevali borbene pesmi. »Tudi ko obiščemo svoje družine v taboriščih čez mejo, ne ostanemo tam dolgo. Takoj se vrnemo,« mi je zaupal mladi borec Rostem.

V spominu nosim njihove nasmejane obraze in najstniško razigranost. V učilnici biologije so oblekli plastični okostnjak v oblčila, ki so do nedavnega pripadala borcu Islamske države. Izpadlo je bolj smešno kot morbidno. Napovedali so mi, da bodo celoten kanton osvobodili v roku leta dni. Mogoče res, a v vsakem primeru bo ta vojna trajala še dolgo časa. Poteka že štiri leta, vendar se vseeno zdi, da se je šele komaj dobro začela. V Siriji se odvija proces, ki ga lahko imenujemo somalizacija države. In ta vojna, ki je medverska in medetnična, bo uničila vse pred seboj. Nekateri to že razumejo. Mejo v Sirijo sem prečkal s skupino borcev, med katerimi je bil tudi Murat, ki je v naslednjih dneh postal moj prijatelj. Čim smo se tisto noč prebili do prvih okopov, ki so branili severozahod mesta, je izvedel, da je bil prav ta dan ubit njegov najboljši prijatelj. »Bil je novinar – tako kot ti ...« Nekaj časa je nepremično strmel predse na zadnjem sedežu avta, potem pa na moje poizvedovanje, ali je z njim vse v redu, odločno pokimal. Murat razume razsežnosti dozdejšnjega opustošenja: »Ko se je vojna začela, sem ravno začel študirati arheologijo v Alepu. Ampak dobro, to je zdaj *passé*.« Ne le da njegove fakultete ni več, tudi preučevati ni več kaj. Mislim, da so bile to najbolj žalostne besede, ki sem jih slišal v Kobaneju. Spoznanje, da ni zapravljen le preteklost, ampak zavržena tudi prihodnost. Murat je hotel biti arheolog. Kaj bo zdaj? Najbrž še

dolgo časa borec. In nobenega zagotovila ni, da se bodo njegovi otroci v šolah v Kobaneju nekoč učili v kurdskem jeziku.

ŽIVETI VOJNO

Pred leti sem bral zanimiv članek o propadlih državah, v katerem je bilo med drugim zapisano, da prebivalci Somalije, mlajši od 20 let, ne vedo, kaj je mir. Pač ne razumejo koncepta te besede. To mi je dalo misliti. Popolnoma enako bi se dalo reči za Afganistance, mlajše celo od 35 let. In res, moja prijatelja v Kabulu, oba v zgodnjih dvajsetih letih in z imenom Mohamed, nikoli nista govorila o miru. Spomnim se, bilo je maja 2005, sedeli smo na tistem stadionu, kjer so talibi svoj čas izvajali množične eksekucije, in se pogovarjali o prihodnosti njune države, začenši z vprašanjem, »Ali jo sploh ima?«, Mohameda sta pri opisovanju takratnih razmer v Afganistanu uporabljala besedo »zatišje«. »Zdaj je zatišje, zdaj so stvari tihe, toda vojna se bo vrnila.« Zanimivo mi je bilo, da niti terorističnih napadov, ki so se takrat dogajali tudi v Kabulu, nista dojemala kot vojno. Pod to besedo sta si predstavljala velike vojaške ofenzive in nove kolone beguncev. In to se je potem tudi zgodilo. Kaj lahko potem rečemo še za Irak? Od leta 1980 je bil vpleten v vojne, bil je žrtev sankcij in tuje okupacije, ki je na koncu prerasla v medversko vojno, ta pa je državo dokončno razbila in uničila. V zadnjih 35. letih je v Iraku zaradi posledic vojn in sankcij umrlo več milijonov ljudi. Škoda, ki jo je družba utrpela, je strahotna, toda kakšne posledice je vse skupaj imelo na posameznike? Vzemimo za mejnico leto 2003, ameriško vodeno invazijo na Irak. Kdor se je rodil takrat, ima danes okoli 12 let in drugega razen vojne in terorizma ne pozna. Kdor je imel takrat 12 let, jih ima zdaj okoli 24. Obstajajo ljudje, ki že dobro desetletje ali ubijajo ali pa pomagajo pri izvajanju terorističnih napadov, in premnogi izmed njih so resnično mladi. Zato se je Islamska država v Iraku tako učinkovito razširila. Islam s tem nima bistvene veze. Ljudje se počutijo ogrožene in ne vidijo možnosti za mir.

V zahodnih medijih se veliko govori o rekrutaciji tujih borcev s strani Islamske države. Vendar kot kažejo omejena poročila s področij, ki jih nadzira, je rekrutacija usmerjena predvsem na lokalne otroke. V centrih za versko vzgojo, kot jih imenujejo, islamisti navdušujejo mladoletnike za sveto vojno, poudarjajo pomen mučeništva ter rohnijo čez sprijenost in zlobo šejtanovega Zahoda. Šolski sistem je zamenjala indoktrinacija v terorizem, prek katere želi Islamska država vzgojiti nove bataljone genocidnih fanatikov. Njeni voditelji vedo, da je to edini način, da se kalifat, ki so ga razglasili na ozemljih Sirije in Iraka, dolgoročno obdrži. Toda na koncu to ne bo nikakršna država (sunitskih) muslimanov, ampak eno veliko, brezmejno pokopališče.

ODRASTI ALI PA UMRI

To me takoj spomni na izjavo kurdskih poveljnikov, ko so nadzirali samo še petino Kobaneja, in sicer, da »bomo mesto, preden ga predamo, spremenili v pokopališče za obe strani«. Ni dvoma, da so mislili resno. Kot je bil tudi smrtno resen izraz na obrazu prijatelja

Diaka Mahmuda, iranskega Kurda, ki je prišel pomagat rojakom na turško-sirsko mejo, ko mi je v svojem šotoru zatrdil: »Tudi če bo ta vojna trajala še sto let, bomo še vedno tukaj. Za nami bodo prišle nove generacije, ki bodo branile Kobane. *Idi basa!* Dovolj imamo!« Diako je v Kobane prispel dva dni za menoj in bil nastanjen v isti hiši kot jaz. V večernih urah, ko je padel mrak in bi bilo vsako motoviljenje zunaj tveganje glave za absolutno prazen nič, sva se v najini ledeno mrzli sobi grela z dolgimi in na trenutke žgočimi razpravami o povodih za trenutne vojne in razglabljala, kako dolgo bodo še trajale. Diako je vztrajal pri svoji izjavi iz šotora in jo dopolnil s svojim primerom. »Ko sem imel osem let, mi je oče dal v roke staro puško in pokazal, kako se ravna z njo. Potem mi je rekel: 'To puško imaš za to, da z njo braniš svojo zemljo in svoje ljudi. Če jo boš uporabil za karkoli drugega, za ropanje ali umor, potem nisi več moj sin.'«

To je tradicija, ki jo mi tako težko razumemo, kakor tudi denimo težko sprejememo logiko, da je dolčas pravzaprav privilegij. Diakove besede so takoj našle smisel v moji glavi. Z Bližnjega vzhoda ne odkorakaš brez vtisa, da morajo ljudje tam zelo hitro odrasti. Predvsem dečki morajo že v zgodnjih najstniških letih sprejeti odgovornost in pomagati družini preživeti. Hujša, kot je stiska, primarno zaradi pomanjkanja ali vojn, prej morajo odrasti in večjo odgovornost nosijo na svojih malih plečih. Življenjske okoliščine so tam velikokrat takšne, da posameznikovo življenje vseskozi visi na nitki. Na Bližnjem vzhodu ali hitro odrasteš ali pa umreš.

POBIRALCI KAMENJA IN UTOPLJENCI

Od vseh krajev nesreče in gorja, ki sem jih prepotoval oziroma obiskal na Bližnjem vzhodu, nisem nikjer videl toliko nesmiselnega človeškega trpljenja kot v Gazi, območju velikosti 360 kvadratnih kilometrov, na katerem živi skoraj dva milijona ljudi, od tega milijon otrok. Med njimi najbolj trpijo (nekdanji) beduini v vasi Umm Naser, ki se nahaja v neposredni bližini izraelskega vojaškega zidu. Otroci iz beduinskih družin, ki živijo na robu preživetja, v okolici vasi pobirajo kamenje, ki ga prodajajo za gradbene namene (za tono kamenja prejmejo 25 dolarjev). Zaradi izraelsko-egiptovske blokade je namreč v Gazo namreč močno onemogočen uvoz vseh vrst dobrin in produktov, tudi gradbenega materiala. Na fante oziroma dečke redno streljajo izraelski vojaki z orostreljskih stolpov, razporejenih ob zidu. Ponavadi jih ne ubijejo, temveč ciljajo v njihova kolena in komolce zato, da jih pohabijo za vse življenje.

Toda mladega fanta Salamaha so vendarle ubili. Štiriindvajsetega decembra 2010 ga je zadela krogla orostrelca, ko je 800 metrov od zidu pobiral kamenje. Bil sem na njegovem pogrebu, ki je bil isti dan. Iz Gaze v glavnem vidimo samo posnetke pogrebnih slovesnosti militantov, na katerih zamaskirani moški s kalašnikovkami, naperjenimi v nebo, grozijo Izraelu z maščevanjem. Toda ta pogreb je bil, kot večina, drugačen. Salamaha so njegovi družinski člani in prijatelji pokopali tiho in dostojanstveno. Zanj so opravili še poslednjo molitev in odšli domov. Nekaj fantov je ostalo; čez grob svojega brata oziroma prijatelja so prepognili štiri palmove liste v dva

Obstajajo ljudje, ki že dobro desetletje ali ubijajo ali pa pomagajo pri izvajanju terorističnih napadov, in premnogi izmed njih so resnično mladi. Zato se je Islamska država v Iraku tako učinkovito razširila.

loka, na tla položili kos kartona z njegovim imenom in se poslovili. Ker ni bilo spektakla, ni bilo nobenih novinarjev. In to je žalostna resnica. Ljudje v Gazi (in širše) umirajo, kot da se nikoli sploh ne bi rodili. Kot da njihovi umori sploh niso vredni niti najmanjše obsodbe, kaj šele sočutja.

Izrael predstavlja Gazo kot zibelko terorizma na pragu Zahoda, vendar resnica je, da so tam mladi ljudje v veliki meri izgubili upanje in z njim tudi voljo za kakršenkoli boj. Izrael jim je v zadnjih treh ofenzivah (2008/09, 2012, 2014) z najbolj brezobzirnimi masakri civilistov zelo nazorno pokazal, da nimajo nobene prihodnosti. In mnogi resnično zapuščajo Gazo skozi preostale tunele, ki območje povezujejo z Egiptom. Iz te države in Libije poskušajo s čolni doseči obale Evrope. Samo v septembru se jih je utopilo okoli 500. Med njimi je bil tudi Raad Asfur. Ladja, na kateri je bil, se je potopila 9. septembra nedaleč stran od Malte.

Raad je sicer že bil v Evropi. Spoznal sem ga junija 2010 v ljubljanskem centru Soča, kjer je bil še z devetimi otroki na rehabilitaciji – v njegovem primeru okvare živčevja na levi roki. Takrat je na list papirja napisal sporočilo, ki ga je objavil tednik *Mladina*: »Moj priimek pomeni ptica, vendar ne morem leteti ali se svobodno premikati. Ne maram, da nas ljudje gledajo z usmiljenjem, rad bi, da bi na nas gledali z naklonjenostjo in da bi nam pomagali, da bi bili tudi mi kot drugi otroci in da bi imeli svoje otroštvo. Uporabljam internet, da se lahko pogovarjam z očetom. Upam, da ga bom kmalu videl. Rad bi videl očeta, ki živi na Norveškem in mu Izrael ne dovoli, da bi se vrnil domov. Rad bi bil ptica, ker imam rad svobodo.« Ko je utonil, je bil star komaj 16 let.

BREZ KONCA

Niti na obzorju še ni videti konca vojn in opustošenja ter ga še dolgo ne bo. Razmere so dosegle točko, ki so jo definirali že stari Rimljani: *bellum se ipsum alit*. Vojna hrani samo sebe. Latif Taš z oxfordske univerze meni, da dogajanje na Bližnjem vzhodu spominja na 30-letno vojno v Evropi v 17. stoletju. Evropa je potrebovala dolgo časa, da se je postavila nazaj na noge; k njeni obnovi je veliko pripomoglo tudi plenjenje naravnih dobrih po svetu. Vprašanje je, ali si bo Bližnji vzhod sploh lahko opomogel od vseh vojnih viher. Vse bolj očitno je, da je obsojen na dolgotrajno brezvladje. To bo še zelo tragična in brutalna zgodba, ki jo bodo pisale tudi bodoče generacije ljudi na Bližnjem vzhodu. V glavnem s svojo krvjo.✕

Družinski zakonik – drugič

ROK SVETLIČ

Nič ni nenavadnega, da tovrstna tematika razdeli državljane.

Zavest o antitetičnosti vsake

vrednostne opredelitve je

stalnica zahodne tradicije od

Protagorovih Antologij dalje.

Odlika našega časa naj bi

bila v tem, da razpolagamo

z zmagovitim načinom za

soočanje s takimi situacijami: s

kulturo dialoga.

To načelo je temelj demokracije, v kateri je telo, ki mu gre najvišja raven legitimnosti – parlament –, poimenovano prav po govorjenju. Izhajamo iz univerzalnega komunikacijskega okvirja, zaradi česar naj bi se razhajanja, vselej ko jih prepustimo preizkusu javne razprave, omehčala ali celo izginila.

Debate okoli družinskega zakonika nas opozarjajo, kako naivno je to prepričanje. Razlike se v diskusijah ne mehčajo, temveč zaostrejo. Vpletene strani komunikacije ne izkoriščajo za prepričevanje, pač pa za diskvalifikacijo nasprotnika. Z vsako diskusijo, soočenjem, razpravo, je razkol večji. Ta izkušnja vnovič potrjuje, da zgolj implementacija formalnega okvirja sama po sebi nikakor ne zagotavlja demokratičnega življenja neke skupnosti. Če bi bilo to možno, bi bila Irak in Afganistan danes demokraciji. Priznati si moramo, da imamo

tudi pri nas sled »fundamentalizma« v svoji kulturi. Prvič, pripravljeni smo se fanatično okleniti do skrajnost poenostavljene razlage problematike, ki jo slepo zagovarjamo do konca. Kolega Miha Kosovel je npr. pred kratkim v diskusiji v okviru KTZ opozoril na nedopustno spregledovanje razlike med negativno in pozitivno pravico do otrok, česar se ni dotaknil še nihče. In drugič, vrednot si ne znamo zamisliti brez brezpogojne univerzalistične zahteve, a contrario, brez uničenja vseh drugačnih pogledov. Vsaka diskusija takoj postane mimus boja na življenje in smrt. Ko uspe eni strani, krene nasprotna na uničevalni pohod. Ko uspe tej, se krogotok obrne.

V Filozofiji zgodovine Hegel ta slepi pingpong nasprotnih stališč – očitek leti na francoski »liberalizem« – opiše takole: »Ker je nezadovoljen, da veljajo razumne pravice, svoboda osebj in imetja, da obstaja državna organizacija in v njej življenjski krog državljanov, ki naj sami izvajajo državne zadeve, da imajo razumni vpliv v ljudstvu in da vlada pri tem zaupanje, postavlja liberalizem vsemu temu nasproti princip atomov, posameznih volj – vse naj se dogaja z njihovo izrecno močjo ali izrecno privolitvijo. (...) Volja mnogih vrže ministrstvo in tako nastopi dosedanja opozicija, ta pa ima, kolikor je na vladi, mnoge takoj proti sebi. Tako se gibanje in nemir nadaljujeta.« Tudi sicer velja Hegel v očeh zagovornikov liberalizma za negativen lik. Posebej so popularna mesta, kjer spregovori o pravici do javnega izražanja. Slednja je zanj v najboljšem primeru prosti tek, saj predstavlja izključno »zadovoljitev onega zbadajočega gona, da poveš in si povedal svoje mnenje,« kot pravi Oris filozofije pravice. Država se vselej sooča z izzivi, glede katerih – vsaj del – državljanov »ne ve, kaj hoče«. Kajti vedeti kar je umno, »je sad globokega spoznanja in uvida, kar ravno ni stvar

ljudstva«. Prepoceni bi bilo Hegla pavšalno zavrniti kot antidemokrata, saj na drugi strani ve, da mnenja državljanov ni mogoče preprosto prezreti: »Javno mnenje si zato zasluži, tako da ga spoštujemo, kot da ga zaničujemo«. Svobodna država lahko eksistira le v zavesti državljanov, ki morajo njeno legitimnost na vsakem koraku verificirati in potrjevati. Zato je javno mnenje vendarle nepogrešljivo.

Toda: ostajajo področja, kjer javno mnenje še ni – recimo – dovolj omikano. Zato je potrebno do javnih diskusij zavzeti ambivalentno stališče: potrebno jih je negovati in hkrati brzdati, spodbujati in prekinjati. V nekaterih primerih je diskusija izključno pregrevanje reaktorja, ki lahko ustvari zgolj popolno blokado pri reševanju primera. Šolski je primer izbrisanih. Debatte o družinskem zakoniku dokazujejo na vsakem koraku, da osnovni teoremi demokracije – kultura dialoga, iskanje konsenza, zmanjševanje razlik, – ne delujejo avtomatično. Zato ni drugega, kot da na tej točki zaupamo institucijam. To bo najverjetneje Ustavno sodišče. Pomemben korak naprej v demokratični kulturi bi bil, če se v njegovo odločitev – kakršnakoli že bo – ne bi ponovno zaletavali. Vsaj nekaj naslednjih let. ✕

**PODPRITE
NEODVISNE
MEDIJE.**

razpotja.si/donirajte

Solunska fronta

MARTIN HERGOUTH

V času pisanja se je izhodiščni splošni entuziazem, ki je spremljal zmago Syrize na grških volitvah, že precej polegel. Sedaj je že jasno, da se je naskok Syrizinega solunskega programa nad Berlin zelo kmalu zaustavil in spremenil v mučno pozicijsko vojno (toda nova grška vlada zaenkrat vsaj še vztraja na okopih).

Ta prispevek ne bo bistveno več kot karseda koncizen povzetek situacije (to, da je grška situacija spet postala del rutinskega medijskega poročanja, ni okrepilo splošnega vpogleda v parametre problema, kvečjemu nasprotno). Syriza je nastopila na oblast s tezo, da je dolžniška situacija Grčije na dolgi rok nevzdržna – kar ni zelo šokantna ugotovitev, saj se je ta »dolgi rok« že pričel – in da bo naposled tudi na upniški strani potreben nek rez, namreč rez s situacijo, pripoznanje te nevzdržnosti, predvsem pa nekaj več maneverskega prostora za proračunske odločitve grške vlade.

Dejstvo, da po dobrega pol desetletja, ko se grška situacija v bistvenih potezah ni spremenila – vsaj ne v bolj obetavni smeri –, PR aparat evrorežima to situacijo še vedno uspešno prikazuje kot infantilno tečnarjenje Grkov, ki se hočejo izogniti grenkemu, toda nujnemu zdra-

vilu varčevanja, je precej moreče. Monetarno moraliziranje še vedno utrjuje podobo varčevalne politike kot terapevtske vzdržnosti v odnosu do razsipne dekadence preteklosti.

To je nemara treba ponoviti nešteto krat: državni proračun ni isto kot proračun posameznika ali gospodinjstva. Pri njem ne gre za razmerje trošenja in dela, temveč za sestavni del krogotoka gospodarstva, edini del, nad katerim je možen strateški politični nadzor. Drakonske zahteve po primarnem (torej pred obrestmi) proračunskem presežku (do katerega se je, mimogrede, Grčija lani že dokopala) tako ne pomenijo nikakršnega asketskega, vzdržnega bogatenja držav; pomenijo le to, da mora država svoje milo rečeno zatikajoče gospodarstvo, polno finančnih črnih lukenj – spodletelih bančnih kreditov, bega denarja v tujino – reševati tako, da mu doda še eno točko ponikanja denarja.

Zahteva Syrize je bila torej zahteva, da se ji omogoči na tej točki začeti na novo, brez gigantskega, akutnega bremena kredita in obresti, ki se ni v letih varčevanja niti malo zmanjšal – in nobenega razloga ni, da se kdaj bo. Vse to je natanko tisto, kar so vsi opazovalci evropskega reševanja krize ugotavljali že od njenega začetka: toda ti razmisleki nikakor niso našli poti do centralnih instanc, ki o vsem skupaj odločajo. To je razlog, da se je navdušenje oziroma vsaj odobravanje ob zmagi Syrize od pričakovanih levičarskih simpatizerjev razlezlo daleč proti politični sredini, in zato se je opazovalcu vsaj za en kratek trenutek zdelo, da se bo morda, po letih nerazumljivega oklepanja statusa quo, Evropa na najvišji ravni naposled soočila sama s sabo.

toda s tem entuziazmom in zaslombo demokratične volje grškega ljudstva (ki je, kot smo videli, sicer vedno odprta za interpretacijo), se je pogajalski arzenal Syrize tudi izčrpal.

Mediji se niso motili, ko so Varufakisu pripisali »strategijo norca« (ta porast zanimanja za teorijo iger je bil ena svetlejših točk medijske recepcije konflikta), kar nima toliko opraviti z njegovo strokovno provenienco, temveč več s tem, da je ta strategija edini adekvaten opis pogajalskega položaja Grčije v odnosu do evropskih institucij. Ker je za servisiranje dolga še vedno odvisna od vračajočega se svežnja evrov, bi vse, kar bi lahko dosegla, morala doseči tako, da bi s poudarjanjem svoje šibkosti in brezizhodnosti breme odgovornosti za situacijo prenesla na nasprotno stran: evropske institucije bi morale biti tiste, ki bi občutile strah pred posledicami neuspeha pogajanj. Toda ta strategija ima slabost: še vedno je strategija, torej njen akter vendarle ni norec – kar je toliko slabše, če je ta akter soočen z nasprotnikom, ki strategije norca ne igra, saj je pač dejansko norec. Syriza tu ni mogla zmagati, kajti ne glede na to, kako odločno je zatrjevala svoje stališče, je še vedno bila tista, ki je v tem soočenju nastopala kot subjekt političnega dejanja in odgovornosti, kar je že – prav to je nauk »strategije norca« – pozicija šibkosti. Problem je, da sogovornik, ki bi bil zmožen simetrične refleksije in zavesti o potencialni destruktivnosti nadaljevanj varčevalne politike, dejansko ne obstaja. Syrizi sedi nasproti samo vrsta evroburokratov, ki lahko svojo gotovost vedno črpajo iz celotne arhitekture evrskega sistema, katerega spremembe ali prilagoditve si ne morejo – in ni jim treba – niti predstavljati. Skratka, tudi grški vladi bi prišla prav telefonska številka Evrope. In ko se hodi Cipras kurtoazno priklanjat Merklovi v Berlin, ko se od časa pojavi karikatura, ki Merkolovo primerja s Hitlerjem, je to samo na pol kritično razkrivanje oziroma pripoznavanje skrite resnice razmerij dominacije – na pol pa gre za izraz obupane želje, da bi res bili takšni. ✕

JE BILO VREDNO?

Razmišljanje ob obletnici majdanske revolucije

ALEŠ MAVER

Vsi tisti, ki smo si domišljali, da kaj vemo o ukrajinskih in vzhodnoevropskih zadevah, smo se na petkovo dopoldne 21. februarja 2014 najbolj začudili, ker je dogovor med posredniki Evropske unije, ukrajinskega režima in ukrajinske opozicije ob nemškem socialdemokratu Franku-Walterju Steinmeierju, strankarskem kolegu in sopotniku velikega Putinovega prijatelja Schröderja, in francoskem socialistu Laurentu Fabiusu podpisal tudi poljski zunanji minister Radosław Sikorski. Začudili, ker smo možakarju vsaj kot soprogu zgodovinarke Anne Applebaum, ene najboljših poznavalk sovjetskega totalitarizma in predvsem sovjetskega rezanja vzhodnoevropske salame po drugi svetovni vojni, pripisovali vsaj osnovno poznavanje Putinove in ruske igre. Tedaj pa se je njegov podpis znašel pod dokumentom, ki je Viktorja Janukoviča za njegovo katastrofalno vladanje in krvavi obračun z demonstranti nagradil še z devetimi meseci vodenja države in oblikovanjem vlade narodne enotnosti v zameno za vrnitev starega ustavnega besedila, ki ga je nekaj let prej sam odpravil s pravno precej sumljivim manevrom.

Danes ugotavljamo, da podpis izpod peresa Sikorskega ni bil izvaljen na pamet. Verjetno bi samo uresničitev trdo izpogajanega sporazuma omogočila ohranitev Ukrajine v sedanjih uradno priznanih mejah brez vojaškega konflikta in v relativnem miru. Toda obenem bi isti sporazum zakoličil dva najbolj negativna pojava ukrajinske poosamosvojitvene zgodovine. Gre za stalno možnost poseganja ruskega medveda v notranji razvoj v Ukrajini in možnost nastavljanja marionetnih figur, podobnih Janukoviču, kar v sovjetskih šolah izšolani agenti KGB-ja seveda odlično obvlada-

prejšnjega stoletja, saj na uporniških območjih ne obstaja kompaktna manjšina, ki bi stremela k ponovni integraciji k matični državi, kot je bilo ponekod v Dalmaciji in predvsem v zahodnem Sremu. Seveda pa ta razmeroma pesimistična prognoza ne samih ukrajinskih oblasti ne mednarodne skupnosti ne bi smela zavesti v prehitro sprijaznjenje z *de facto* rusko okupacijo Krima in Donbasa. Kakršno koli mednarodno priznanje uporniških »ljudskih republik« mora ostati tabu. Popustiti ne sme niti (že doslej sicer bolj mlačna) vnema po kaznovanju ruskega ekspanzionizma, kljub me-

Ukrajinska kriza je takšne vrste, da zahteva odločitve, ki je sorazmerno enoznačna. Trditve o »geopolitični igri« in »boju za vire«, s katerimi skušajo nekateri odločanju odvzeti ostrino, češ, obe strani igrata zgolj vsaka svojo igro, je sicer treba vzeti resno. Menim pa, da je obramba demokratične Ukrajine, kljub vsem pomanjkljivostim formalne demokratične ureditve, za Evropsko unijo nuja.

jo. Poleg tega bi se nadaljevalo stanje, v katerem brez blagoslova pristno sovjetsko mislečih oligarhov in aparatčikov z vzhoda države ni bilo mogoče spremeniti popolnoma ničesar. Sikorski je torej upravičeno podpisal sporazum, a Majdan ga je upravičeno zavrnil, saj bi njegova uresničitev privedla do izničenja glavnih ciljev, za katere so se borili protestniki. Seveda je bila cena, kot so se verjetno zavedali evropski pogajalci, v manjši meri pa morda tudi predstavniki ukrajinske opozicije, za tak razvoj pošastna. Po več kot letu dni je na mestu vprašanje, ali jo je bilo vredno plačati oziroma, ali jo bo vredno še naprej plačevati.

Visoka cena

Omenjeno ceno kažejo predvsem številni mrtvi, katerih število se tudi po uradnih podatkih bliža žalostni meji deset tisoč, in razseljeni, katerih usoda je tragedija, ne glede na to, ali so se morali napotiti proti zahodu, v osrednjo in zahodno Ukrajino, ali proti vzhodu, v Rusijo. Na abstraktnejši ravni se cena za majdansko odločitev kaže v verjetno trajni ločitvi dela sedanjega ukrajinskega ozemlja od matične države. Medtem ko je Krim že odpisan celo v glavah realistično mislečih ukrajinskih politikov (njegova privezanost na Ukrajino, z izjemo zemljepisne, niti ni bila posebej močna), se bo verjetno potrebno dolgoročno sprijazniti še z izgubo vsaj dela Donbasa. Drugo vprašanje je seveda, v čem bodo njegovi prebivalci na boljšem kot državljani Rusije in njene osmorazredne na novo priključene pokrajine. Toda realnost na terenu je prejkone taka, da šibkih možnosti za reintegracijo območja ne kaže le slabo stanje ukrajinske vojske, marveč še bolj pomanjkanje tiste baze, v kateri bi tlela izrazita želja po pripadnosti ukrajinski državi. V tem se razmere na vzhodu Ukrajine po mojem mnenju bistveno ločijo od razmer v okupiranih delih Hrvaške v začetku devetdesetih let

fistovskemu prišepetavanju nekaterih, predvsem manjših, članic Evropske unije, ki se nadejajo ruskih nagradnih bombončkov in med katerimi si zaradi svoje prestrašenosti na srečo vsaj uradno ne upajo biti naši sicer scela rusofilski oblastniki.

Dovolj hudo je že, da sta Evropa in ZDA zvesto stažirala pri Putinovih dosledni razgradnji šibkih demokratičnih institucij in možakarja občasno nagradila s kakšnim priznanjem ali pa vsaj z izjavo, da je »popoln demokrat«. Popuščanje pri okupaciji delov suverene države bi bilo popolnoma napačen signal, zlasti z ozirom na to, da so potencialni krimi in donbasi z vidika Putinove zdavnaj ne več racionalne agende pomaknjeni že bistveno bliže srcu Evropske unije. Prva polovica 20. stoletja hrani dovolj zgledov, kaj se ob neracionalnih umih na drugi strani pogajalske mize lahko zgodi, če se prelahko prizna nelegalne dosežke na terenu, tudi če se iz kulturnopolitičnih in demografskih ozirov zdijo upravičeni. Pot do trajnejše razbremenitve položaja na vzhodu vodi žal izključno preko oslabitve doslej nedotakljivega kremeljskega režima.

Nove meje ukrajinske nacije

Po drugi strani se, kot rečeno, ne kaže slepiti glede dolgoročne pripadnosti krimskega polotoka in skrajnega vzhoda države. A če odmislimo omenjene kose ozemlja, je majdanska revolucija skupaj z agresivnim ruskim odzivom pravzaprav naredila ukrajinskemu narodnemu gibanju velikansko uslugo. Razširila je meje procesa razločevanja med rusko in ukrajinsko nacionalno pripadnostjo, ki je po osamosvojitvi Ukrajine dobival različne pospeške.

Tik pred razpadom Sovjetske zveze je bilo izrazito ukrajinsko narodno gibanje omejeno zlasti na pet ali sedem najzahodnejših regij, ki so bila pred drugo svetovno vojno zunaj sovjetskih meja, in na prestolnico Kijev. O tem med drugim pričajo izidi marčevskega

Ruska agresija po februarju 2014 je verjetno dokončno uveljavila prepričanje, da je za polno uveljavitev ukrajinske samobitnosti potrebna temeljita ločitev od Rusije. Seveda ne gre nujno za ločitev od ruskega jezika in ruske kulture, ki bosta v Ukrajini vedno obdržala domovinsko pravico. A kot je bilo na današnjem zahodu države nekoč potrebno izpeljati razmejitve z dominantnim poljskim vplivom, je sedaj potrebno dokončno izpeljati podoben proces v odnosu do Putinove države.

referenduma iz leta 1991 o ohranitvi prenovljene sovjetske federacije in poznejših decembrskih predsedniških volitev. Gibanje tedaj še ni bilo dovolj močno, da bi si pridobilo odločilen vpliv v neodvisni državi, je pa uspelo uveljaviti eno svojih temeljnih zahtev, uzakonitev ukrajinsčine kot edinega uradnega jezika (pri čemer velja poudariti, da je na Krimu ruščina ostala »pomožni« uradni jezik, kar je *de facto* pomenilo nadaljevanje njene popolne prevlade, tudi na račun manjšinskih jezikov na polotoku). Ne glede na nekatere predstave, ki izvirajo iz nepoznavanja ukrajinske stvarnosti, pa takšna ureditev ni pomenila nikakršne diskriminacije ruščine v javnosti. Razen na skrajnem zahodu države, ki je zgodovinsko spadal v srednjeevropsko (predvsem poljsko in avstrijsko) kulturno sfero in je radosti ruske kulturne hegemonije prvič okusil šele ob sovjetski okupaciji, ki je sledila paktu Hitler-Stalin jeseni 1939, je ruščina drugod po Ukrajini ostala prevladujoč jezik medijev in marsikje ohranila vlogo *lingue francae* v vsakdanji komunikaciji.

Ureditev, kjer je uradnost ukrajinskega jezika brez omembe vrednih napetosti sobivala s prevlado ruščine v družbeni sferi, je preživela vse napade, vse do Janukovičevega v letu 2012, ki je bil za razmah zavesti o pripadnosti ukrajinskemu državnemu in narodnemu telesu verjetno odločilnega pomena. Novi jezikovni zakon je omogočil širjenje ruščine v urade, kar je vzbudilo bojazen po vrnitvi v sovjetske čase, ko je bila javna raba ukrajinsčine potisnjena na rob. Tu je bil ključen beloruski precedens: prav pravno izenačenje ruščine in beloruščine, po samo petih letih dominacije manjšega jezika, je bil verjetno eno glavnih orodij za popolni uspeh vnovične »sovjetizacije« države pod Lukašenkom (videli bomo sicer, kako se bo stvar razvijala po zadnjih Lukašenkovih dvorjenjih Evropi, a glavna škoda je gotovo že narejena).

Odločilni dejavniki za uspeh oranžne in poznejše majdanske revolucije so se pravzaprav zgodile na prelomu iz 20. v 21. stoletje. Če je še na volitvah 1998 domet nacionalno usmerjenih politikov ostal omejen na zahodne trdnjave in Kijev, je dvojec Timošenko-Juščenko (ki se kot glavni varuh oranžne revolucije sicer sploh ni izkazal) do leta 2002 poskrbel za ključni premik meja izrazite ukrajinske zavesti proti vzhodu. Na račun prej prevladujočih komunistov in socialistov, izrazito usmerjenih k sovjetskim idealom, se je pas večinske podpore ukrajinskemu nacionalnemu programu razširil vse do Poltave. Na predsedniških volitvah 2004 in 2010 sta si nasproti

stala že dva jasno razmejena, bolj ali manj monolitna prostora.

Ruska agresija po februarju 2014 je verjetno dokončno uveljavila prepričanje, da je za polno uveljavitev ukrajinske samobitnosti potrebna temeljita ločitev od Rusije. Seveda ne gre nujno za ločitev od ruskega jezika in ruske kulture, ki bosta v Ukrajini vedno obdržala domovinsko pravico. A kot je bilo na današnjem zahodu države nekoč potrebno izpeljati razmejitve z dominantnim poljskim vplivom, kar se je pogosto dogajalo ob spogledovanju z vzhodnim sosedom in še celo med drugo svetovno vojno privedlo do brutalnih pokolov poljskega prebivalstva, je sedaj potrebno dokončno izpeljati podoben proces v odnosu do Putinove države. To skoraj nujno pomeni, da se bo pomajdanska Ukrajina za precej časa morala gibati v tako imenovani proevropski orbiti, tam, kjer se zdaj gibajo države, katerih zgodovinske izkušnje z rusko velesilo so podobno slabe, denimo Litva, Latvija, Estonija in Poljska. Nič hudega pa ne bo, če bo velik del tega procesa potekal v ruščini. Naj spomnim, da je pred slabima dvema stoletjema velik del kulturnega vrenja, ki je privedel do nujne emancipacije slovenskega narodnega telesa od nemške dominacije, potekal v nemščini.

Jesenske parlamentarne volitve 2014 so potrdile trend širitve »nacionalnega« pasu, a sočasno nakazale njegove meje. Najprej je potrebno upoštevati precej nizko volilno udeležbo v pokrajinah, kjer je prevladovala prorуска usmeritev. To nas napeljuje na sklep, da je realna podpora za Ukrajino, ki bi bila izrazito emancipirana od Rusije, na teh območjih nižja, kot kažejo volilni izidi. Po drugi strani je sicer res, da je malo volivcev prišlo glasovati tudi v nekaterih trdnjavah nacionalnega bloka na zahodu, recimo v Zakarpatju in regiji Černivci, ki imata med zahodnimi pokrajinami sploh poseben položaj in že prej nista glasovali tako enoznačno kot pet regij, ki so bile pred letom 1939 pod poljsko nadoblastjo. Poleg tega so v vzhodnih in južnih regijah kandidati proruskega Opozicijskega bloka, komunistov in Tihipkove Močne Ukrajine obdržali zelo visoko podporo, v tistih delih regij Doneck in Lugansk, kjer je bilo sploh moč glasovati, celo krepko absolutno večino. Vendar je res, da je proevropski tabor v seštevku slavil povsod, razen v omenjenih dveh regijah in v regiji Harkiv, čisto na meji območja vojaških spopadov. Tak izid tako ukrajinsko vlado kot Evropsko unijo zavezuje, da morata na vsak način preprečiti preskok vojne iskrice čez mejo Donbasa. A če bosta Opozicijski blok in Tihipko držala

besedo ter gradila opozicijo Jacenjuku in Porošenku na temelju ukrajinske državnosti, se utegne meja vseeno zakoličiti.

V nečem pa je bil Putin po majdanski revoluciji vseeno celo dolgoročno uspešen. Z rožljanjem z orožjem je Ukrajince prisilil k homogenizaciji. To ima ob vseh pozitivnih nasledkih vsaj enega zelo negativnega. Ponovno je namreč izostal nujni obračun s prevlado oligarhov, sistema, ki ga je vzpostavil že Leonid Kučma in je, ker se ga Juščenko in Timošenkova nista znala (ali hotela) znebiti, pokopal oranžno revolucijo in navsezadnje omogočil vzpon Viktorja Janukoviča z ustoličenjem njegove mešanice sovjetskega betonizma in kleptokracije. Nedavni spor med predsednikom Porošenkom, tudi enim od oligarhov, in guvernerjem Dnipropetrovska Ihorjem Kolomojskim, podpornikom Vitalija Klička in financerjem obrambnih enot, kaže, da se lahko zgodba ob istem kamnu zlomi tudi tokrat. Le, da bi bile posledice zaradi ruske grožnje še hujše kot v preteklosti.

Ukrajina in Evropska unija

Gotovo je imela porevolucionarna ukrajinska oblast veliko srečo, da se je Evropska unija vsaj načelno zelo kmalu opredelila proti Janukovičevi avtokraciji in ruskim težnjam. Na tej ravni je bilo do nedavnega celo zelo malo soliranja posameznih članic, čeprav ima ruski predsednik precej zagovornikov tudi v nemški Krščanski demokraciji, ne le med socialdemokrati in svojimi verniki v stranki Levica (*Die Linke*). Da je besedam sledila konkretna finančna pomoč, je sploh pohvalno. A kar zadeva evropsko javno mnenje, stvari še zdaleč niso preproste.

Ukrajinska kriza je takšne vrste, da zahteva odločitve, ki je sorazmerno enoznačna. Trditve o »geopolitični igri« in »boju za vire«, s katerimi skušajo nekateri odločanju odvzeti ostrino, češ, obe strani igrata zgolj vsaka svojo igro, je sicer treba vzeti resno. Menim pa, da je obramba demokratične Ukrajine, kljub vsem pomanjkljivostim formalne demokratične ureditve, za Evropsko unijo nujna. Možna pa je le, če jo vsaj začasno pomaga iztrgati iz za ukrajinsko državnost smrtonosnega objema trenutne sovjetoidne Rusije.

Seveda se zavedam, da veliko Evropejcev, še zlasti pa veliko Slovencev, na stvari gleda drugače. Niso prepričani le o »ruskosti« celotne Ukrajine in na ukrajinski narod in jezik gledajo kot na umetni tvorbi, čeprav takšno baje posebej iz slovenskih ust deluje groteskno. Ravno tako so navdušeni nad avtoritarnim Putinovim modelom, kjer v »človeku akcije« iz Kremlja prepoznavajo živo nasprotje svojih domačih medlih demokratično izvoljenih predstavnikov. Putinove občudovalce najdemo zato raztresene po celotnem političnem spektru, posebej izrazito na skrajno desnem in skrajno levem robu, pa še zdaleč ne samo tam. Toda če kdaj, smo lahko v tem primeru prepričani, da videzu urejenih razmer in zlasti nekakšne moralne revolucije ne kaže nasadati, pa če imate družinski zakonik še tako v želodcu. Nekoč je neki mali veliki »človek akcije« že žel navdušenje liberalne dekadence sitih Evropejcev. Ne bi rekel, da se je navdušenje obrestovalo. In tudi sedaj se ne bo.×

FOTOGRAFIJA: ARTEM ŠEREMET/FLICKR

**REVIJA RAZPOTJA NE MORE IZHAJATI
BREZ VAŠE POMOČI. PODORO LAHKO
IZKAŽETE TUDI Z DONACIJO.**

NAMEN PLAČILA: **CHAR**
TRR: **SI56 0475 0000 1549 723 (NOVA KBM)**
PREJEMNIK:
DRUŠTVO HUMANISTOV GORIŠKE
XXX. DIVIZIJE 13A
5000 NOVA GORICA

**ODSLEJ LAHKO DONIRATE TUDI S KREDITNO
KARTICO PREKO SPLETNE STRANI**
razpotja.si/donirajte

MIT O NOVORUSIJI

V deželi reakcionarnih utopij

KOSTJANTIN SKORKIN

V razpravah o tako imenovani »Novorusiji«, nenavadnem konglomeratu piratskih republik, ki so nastale na vzhodu Ukrajine v letu 2014, med Ukrajinci prevladuje prepričanje, da gre za fenomen, ki je izključno rezultat ideološkega družbenega inženiringa s strani Kremlja.¹ Ni dvoma, da bi bila brez ruske podpore zmožnost preživetja Luganske in Doneške ljudske republike pod vprašajem, vendar bi se ustavili na površju, če bi fenomen novonastalih republik skušali pojasniti s tako preprostimi dejavniki. Gre za veliko globlje procese, ki so na vzhodu Ukrajine potekali ves čas ukrajinske neodvisnosti. Če teh procesov ne upoštevamo, prispevamo h krepitvi ukrajinofobnega mitologema o »Avstrijskem generalnem štabu«, ki naj bi svoj čas »izmislil« Ukrajino.²

Kostjantin Jurijovič Skorkin (Lugansk, 1978) je ukrajinski zgodovinar in publicist. Sodeloval je v številnih projektih za valorizacijo kulturne in zgodovinske dediščine širšega območja Luganska, med katerimi je najbolj znan *Kulturni zemljevid Luganske regije* (2013).

Putina dojemajo in prodajajo kot današnjega Stalina. V ideoloških koordinatah Luganske in Doneške ljudske republike imata ti figuri nedvomno pozitiven predznak. Gre za močna voditelja, ki nimata usmiljenja do notranjega sovražnika, kljubujeta Zahodu in skrbita za malega človeka.

Nastanek

Leta 1991 je Donbas na referendumu podprl razglasitev ukrajinske neodvisnosti.³ Dejstva so neizpodbitna: v Doneški regiji je za neodvisnost glasovalo 83,9 % volivcev, v Luganski pa 83,8 %. Razlogi, zaradi katerih so se prebivalci Donbasa izrekli za neodvisno Ukrajino, pa so se močno razlikovali od razlogov ostalih Ukrajincev. Njihova odločitev ni izvirala iz čustvenih idealov o oblikovanju lastne države, temveč je slonela na čisto materialističnih temeljih. Japonški raziskovalec Hiroaki Kuromiya je v delu *Svoboda in teror v Donbasu* napisal: »Vodje narodnega gibanja so videli, da je rudarjem vseeno za njihove pobude in so jih zato začeli zmerjati s klobasarji. Nek rudar je namreč nekoč dejal: "Popolnoma vseeno nam je, v kakem jeziku govorimo, če bomo le imeli klobase."« Isti raziskovalec navaja tudi značilno izjavo enega od vodij stavkovnega gibanja s konca osemdesetih let prejšnjega stoletja: »Ukrajina je zelo bogata. Dežela ima velik potencial. Predstavniki Donbasa podpirajo suverenost in neodvisnost Ukrajine, če bo to gospodarsko smotrno.« Prebivalci industrijske regije, ki je bila zelo pomembna za Sovjetsko zvezo, so se ponašali z dejstvom, da imajo celo vrsto strateških podjetij, ki so bila neposredno podrejena Moskvi. V takšnih okoliščinah osamosvajanja od umirajočega imperija so videli priložnost, da jim rezultatov svojega dela ne bo več treba deliti z »brati« in bodo tako lahko zares zaživeli ter v polnosti izkoristili svoj potencial. Toda zastarela donbaška industrija, ki je bila v veliki meri odvisna od subvencij v okviru velikega planskega gospodarstva, se je v novih pogojih periferne kapitalizma izkazala za neučinkovito in je v reformah v 90. letih prejšnjega stoletja doživela demontažo.

Barbarski ritem deindustrializacije je cela mesta privedel do tega, da so po zaprtju rudnikov in tovarn ostala brez možnosti za preživetje. Tako so se v obdobju prestrukturiranja premogovniškega sektorja v nekdanjem paradnem konju rudarstva, mestu Stahanov v Luganski regiji, zaprli prav vsi rudniki. Zaradi brezposelnosti je Donbas prekrila mreža ilegalnih rudnikov, imenovanih »kopanke«, ki delujejo pod okriljem organiziranega kriminala, da o vsaj minimalnih sledeh civiliziranih delovnih pogojev sploh ne govorimo. Vsi ti pojavi so počasi podpihovali nezadovoljstvo in gnev prebivalcev Donbasa. Samooklicana donbaška elita, ki je obogatela na račun deindustrializacije (kriminalna privatizacija, demontaža proizvodnih obratov za odpadno kovino, nesmotrno tratenje subvencij, ki jih je država namenjala ustvarjanju novih delovnih mest) je ta družbeni gnev preusmerila na Ukrajino v celoti, saj naj bi ta z zavajajočimi parolami zvabila bogati Donbas v past ter ga prepustila na milost in nemilost sveta. Zaradi te porodne travme je nastal sumljivi mit, po katerem naj bi gospodarsko ogroženi Donbas »hranil« vse ostale pokrajine in bi vse gospodarske težave bile le posledica izkoriščanja Donbasa, vsiljenega od zunaj. Lokalna elita se je na začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja skušala ločiti od Rusije, da bi si zagotovila možnost lastninjenja nekdanje »socialistične lastnine«. Pri tem je imela čudovite izhodiščne priložnosti za banalno kopičenje kapitala. Rusijo, v kateri so potekale radikalne tržne reforme, so dojemali kot grožnjo prevladi komunistične nomenklature. Že leta 1992 so v Donecku na oblast prišli »rdeči direktorji«, ki so z manipuliranjem delovnih kolektivov obrnili začetek privatizacije v svojo korist. Personifikacija tega

¹ Novorusija (Novorossija) je zgodovinsko ime za območja na današnjem jugu Ukrajine, ki jih je v 18. stoletju Rusija iztrgala Otomanskemu imperiju in njegovim tatarskim vazalom. Široka stepska področja so na novo poselili pravoslavni kolonisti iz Ruskega imperija in Balkana. Pod Katarino Veliko so nastala številna nova mesta, kjer so prevladovali judovski, grški, nemški in armenski trgovci. Sredi 19. stoletja so Ukrajinci predstavljali ok. 70 %, Rusi pa ok. 5 % prebivalstva. Kasneje je bilo območje podvrženo rusifikaciji, a je ohranilo multietnični značaj: pred prvo svetovno vojno je 56 % prebivalstva govorilo ukrajinsko, 21 % rusko, ostali pa jidiš, tatarsko, nemško, turško, grško, poljsko, armensko, bolgarsko in romunsko. Po oktobrski revoluciji so bila pretežno ukrajinsko govoreča območja nekdanje Novorusije vključena v Ukrajinsko sovjetsko socialistično republiko. V Leninovem času so neruske manjšine uživale kulturno avtonomijo, pod Stalinom pa so bile podvržene brutalni asimilaciji, ki se je s krajšimi prekinitvami nadaljevala do konca sovjetskega obdobja. Ime Novorusija so v devetdesetih letih prejšnjega stoletja obudili privrženci velikoruskega ekspanzionizma, aktualno pa je postalo po majdanski revoluciji, ko so ga začeli uporabljati krogi, blizu ruskemu režimu, v namene ozemeljske destabilizacije novih ukrajinskih oblasti. (vse opombe so uredniške)

² Teorija zarote, po kateri naj bi Avstro-Ogrska in Nemčija spodbudili nastanek ukrajinske narodne identitete, da bi oslabili Rusijo.

³ Donbas je rudarsko območje na vzhodu Ukrajine. Ime je okrajšava za »Doneški bazen«, imenovan po reki, ki teče skozenj. Konec 19. stoletja je postal eno najpomembnejših industrijskih središč carske Rusije in privabil priseljence iz vsega imperija. Kljub temu je pred prvo svetovno vojno večina prebivalstva še vedno govorila ukrajinsko, v Stalinovem obdobju pa je bilo območje rusificirano. Donbas obsega dve regiji: Lugansk (ukr. Luhansk) na severu in Doneck na jugu. Po majdanski vstaji l. 2014 so oblast v obeh prevzeli proruski uporniki.

procesa je bila figura direktorja, v konkretnem primeru Juhima Zvjagiljskega, lastnika doneškega rudnika Zasjadka, ki je bil pred tem poslanec v Doneški regionalni skupščini.

Zaradi teh dogodkov so se prebivalci Donbasa distancirali od sprememb, ki so po njihovih izkušnjah bile sinonim obubožanja in izgube temeljnih vrednot. Nekdanjo Sovjetsko zvezo oziroma Ukrajinsko sovjetsko socialistično republiko so začeli doživljati kot izgubljeni raj.

Naslednja dva pomembna elementa, in sicer izrecno materialistično dožemanje političnega dogajanja ter želja po distanciranju od sprememb, sta postala gonilo aspiracije, da bi se Donbas odcepil od Ukrajine, obenem pa sta postala osnovna zavora za razvoj regije, saj so bili temeljni vzgibi povsem v nasprotju z vzgibi večine prebivalcev države, ki so jih pri izbirah vodile določene idealistične utvare, predvsem pa želja po spremembah. Zato nikakor ne preseneča dejstvo, da je bilo leta 2013 število nasprotnikov ukrajinske neodvisnosti v Donbasu višje od števila njenih zagovornikov. Iz ankete, ki jo je izvedla družba *Rating*, bi svojo odločitev iz leta 1991 ponovilo le še 33 % prebivalcev Luganske in Doneške regije, v nasprotju s 57 % onih, ki so razglasitev neodvisnosti Ukrajine imeli za zgodovinsko napako.

Ideologija

Ideologijo donbaškega separatističnega gibanja bi zelo težko klasificirali s klasičnimi politološkimi termini, saj gre za svojevrstno sintezo levičarstva in desničarstva, šovinizma in internacionalizma. Etnični nacionalizem v Donbasu je težko dojeti, če ne razumemo sestave lokalnih prebivalcev, saj tu praktično ni avtohtonega prebivalstva: v obdobju osvajanja »divjih step« je namreč na tem območju nastal talilni lonec predstavnikov različnih narodov. »Za Donbas je bil značilen medsebojni vpliv ukrajinskih in ruskih skupnosti ob dejanski odsotnosti sloja humanistov in intelektualcev. Elitni sloj prebivalstva je tu predstavljala skoraj izključno tehnična inteligenca. V medosebnih odnosih so poglavitno vlogo igrali tehnični vidiki, saj je osnovni forum človeških interakcij bilo področje proizvodnje. Tako je nastala industrijska družba, v kateri ni bilo ločevanja po narodnostni pripadnosti, medtem ko je močna tehnokratska tradicija bila skupna vsem,« piše vodilni luganski sociolog Ilja Kononov v članku »Etnos. Vrednote. Komunikacija (Donbas v etničnih in kulturnih koordinatah Ukrajine)«.

Lokalno identiteto je ves čas zaznamoval ruski jezik, ki je bil *lingua franca*, zaradi česar so vsi poskusi ukrajinizacije regije naleteli na silovit odpor, saj so jih dojemali kot poskus rušenja temeljev lokalnega družbenega življenja. V kolektivni zavesti pa se nikoli ni jasno izoblikovalo mnenje, v čem naj bi bilo bistvo tega poskusa rušenja. V zvezi s tem najdemo zanimive ugotovitve v sociološki raziskavi Kijevskega mednarodnega inštituta za družbene vede z naslovom »Prepričanja in pogledi prebivalcev jugovzhoda Ukraji-

ne. April, 2014«. V raziskavi je naveden podatek, po katerem 47 % prebivalcev Doneške in 44,2 % prebivalcev Luganske regije meni, da se Rusija upravičeno vmešava v notranje zadeve Ukrajine, saj ščiti rusko govoreče prebivalce. To so tudi najvišji zabeleženi deleži na celotnem jugovzhodu Ukrajine. Prebivalci Doneške (57,2 %) in Luganske regije (60,8 %) pa so obenem tudi priznali, da rusko govoreči državljani v Ukrajini ne doživljajo pritiskov.

Kolektivna zavest ni bila sposobna najti jasne identitete in je zato pristala na istovetenju s Sovjetsko zvezo. Precej dolgo, in sicer do leta 2004, je Donbas svojo politično zastopanost videl izključno v Komunistični partiji. Donbas se je štel za zadnji branik Ukrajinske sovjetske socialistične republike.

Zaradi tega se je izoblikoval tudi svojevrsten odnos do Rusije. Proruske organizacije, ki so v Donbasu nastajale od začetka devetdesetih let prejšnjega stoletja, so do nedavnega bile precej obrobne, saj se lokalni prebivalci niso mogli poistovetiti z ruskim nacionalizmom. Obenem je bilo naklonjenost Moskvi, kot centru imperija, čutiti v vseh slojih družbe. Celo lokalna opozicijska manjšina se je lažje istovetila z ruskim liberalizmom kot pa z ukrajinskim projektom. Za Donbas se je kot najbolj sprejemljiva alternativa kazala neke vrste ponovna oživitve »zveze bratskih narodov«. Prav v Luganski in Doneški regiji živi največje število zagovornikov združitve Ukrajine in Rusije v eno državo, kar zagovarja 15,9 % prebivalcev Luganska in 12,4 % prebivalcev Donecka (po podatkih ankete Kijevskega mednarodnega inštituta za družbene vede iz leta 2014).

Dodaten pomembni element donbaške identitete je naklonjenost do avtoritarnih pristopov k družbenemu življenju. Lokalni ustroj življenja, v vsem povezan s ciklusi velikih industrijskih konglomeratov, je ljudi navadil na zanašanje na »močno roko«, ki bo »naredila red« in bo zagotovila normalno preživetje. V teh pogojih se demokracija dojema izključno kot kaos oziroma sovražen pojav, ki ga Zahod nasilno izvaža. Za Donbas je značilna disciplinirana enotna podpora politični sili ali vodji, ki v določenem trenutku uteleša idejo »trde roke«. Na začetku so to bili komunisti kot revanšistična sila, ki je zagovarjala ideale Ukrajinske sovjetske socialistične republike, kasneje pa so se ista pričakovanja prenesla na Viktorja Janukoviča in Stranko regij.⁴ Po podatkih sociološke raziskave Centra Razumkova in sklada Demokratične iniciative (december 2013) je v Donbasu podpora avtoritarnemu načinu vodenja znašala 29 % v primerjavi s 36 % zagovornikov demokratične ureditve. Za primerjavo so prebivalci zahodnih regij Ukrajine izrazili 77 % podporo demokratični ureditvi.

V politični zavesti prebivalcev Donbasa se kaže navzven presegljiva sinteza levičarstva in desničarstva. Želja po »pravični družbi« je nemoteno sobivala s skrajno zvestobo lokalni poslovni in politični eliti. Po zadušitvi stavkovnega gibanja rudarjev v sredini devetdesetih let prejšnjega stoletja ni bilo v Donbasu nobenega

⁴ Stranka regij je ukrajinska populistična proruska stranka, ustanovljena tik pred parlamentarnimi volitvami l. 1998 pod imenom Stranka za preporod regij. Leta 2004 se je pod vodstvom Viktorja Janukoviča uveljavila kot glavna politična sila na jugu in vzhodu države.

Samovoljo oligarhov in birokratov ter raven korupcije, ki je zatrla sleherno zasebno pobudo, so prebivalci Donbasa jemali kot nujno zlo, neločljivo od sistema. Ideja samoorganizacije je bila diskreditirana, svoboda »vodilnih« pa postavljena za absolutno vrednoto.

večjega poskusa državljanske vstaje. Samovoljo oligarhov in birokratov ter raven korupcije, ki je zatrla sleherno zasebno pobudo, so prebivalci Donbasa jemali kot nujno zlo, neločljivo od sistema. Ideja samoorganizacije je bila diskreditirana, svoboda »vodilnih« pa postavljena za absolutno vrednoto. Sleherna ideja o izgradnji »pravične« družbe je bila vsakič povezana z delovanjem zunanjih sil in vsiljevanjem načina življenja »z vrha«. Zaradi tega so bili vsi poskusi spontanega upora označeni za nekoristno ali celo škodljivo neposlušnost.

Doneški inštitut za družbene vede in politično analizo je v raziskavi vrednostnih usmerenj prebivalcev Donbasa v začetku novega tisočletja prišel do zaključka, da se 37 % prebivalcev Donbasa drži izrazito zaščitniških prepričanj: po njihovem mnenju bi morala država v celoti prevzeti odgovornost za življenje in blaginjo človeka. Dodatnih 45 % anketirancev ima zmerno zaščitniška prepričanja, medtem ko jih le 17 % meni, da so sami odgovorni za svojo usodo in blaginjo svojih družin.

Na podlagi takšne lestvice vrednot ni nič čudnega, če se leta 2004 prebivalci Donbasa niso mogli poistovetiti z ljudsko vstajo na Majdanu ali se sploh dojemati kot subjekt sprememb ter so veliko raje sprejeli provladni mit o »kupljenih« protestnikih. Lokalne proukrajinske in proevropske sile so se ne glede na brezpogojno nasprotovanje utapljali v morju pristašev »edine pravilne izbire«. Leta 2014 se je zgodovina ponovila v še radikalnejši različici in porinila lokalne prebivalce v objem separatistov, sčasoma pa še zagovornikov ruske intervencije.

Elita

Veliko vlogo v oblikovanju donbaške ideologije je odigrala lokalna elita, simbioza stare komunistične nomenklature in kriminala. Ti krogi so imeli velik vpliv na oblikovanje vseh postsovjetskih elit, vendar se je v Donbasu njihova oblast pokazala v najbolj izpiljeni verziji.

Uradna politika donbaških elit je zavzeto ustvarjala ideološke himere, kot je na primer svojevrstno agresivni »antifašizem«, ki je pojave fašizma videl v absolutno vsem, kar je ukrajinskega (za njegovo aktivno promocijo pa so iz nekega razloga vabili ruske šoviniste), ali pa regionalni »donbaški patriotizem« kot antiteza

vsedržavnemu nacionalnemu patriotizmu. V Luganski regiji se je za propagiranje ideje o »ruskem svetu« v Stranki regij specializirala tako imenovana »komsomolska skupina«: vodja poslanske skupine Stranke regij Oleksandr Efremov, vodja regionalnega sveta Valerij Golenko, nekdanji vodja regionalne državne uprave Volodimir Pristjuk – vsi trije so bili v času Sovjetske zveze na vodilnih položajih v regionalnem komsomolskem komiteju. Deset let so negovali in kontrolirali proruski radikalizem, dokler mu niso spomladi leta 2014 dali zeleno luč. V Donecku se je kot simbol protiukrajinskega radikalizma uveljavil Mikola Levčenko, sekretar mestnega sveta, kasneje pa poslanec v regionalni skupščini, avtor proslule »jezikovne ekspertize«, ki jo je javno predstavil leta 2007 na kongresu Stranke regij: »Ukrajinski jezik je jezik folklorne. Ko bo ruščina znova dobila status uradnega jezika, bo potreba po rabi ukrajinščine preprosto izginila. To namreč ni jezik znanosti. Ruski jezik pa je jezik znanosti, jezik civilizacije.«

Na pripravo in ideološko utemeljevanje teh himer so se namenjala proračunska sredstva, za njihovo širjenje pa so si prizadevale javne medijske hiše in večina zasebnih. Luganski regionalni svet je podprl pripravo programa »Patriot Luganske regije«, ki je lokalni donbaški patriotizem postavljala kot nasprotje splošno ukrajinskemu. Eden od avtorjev programa, poslanec regionalnega sveta Valerij Filipov (nekdanji rektor Luganske akademije kulture in umetnosti) je prostodušno izjavil: »Od šolarjev ne bomo zahtevali, naj pojejo ukrajinsko himno. To se mi zdi slepa ulica. Tega ne razumem.« Namesto tega je Filipov v svojem programu predlagal, da se obnovi sovjetska vojaška igra Zvezda danica. Na stroške taistega Luganskega regionalnega sveta so se organizirali »antifašistični forumi«, na katere so bili povabljeni poslanci ruske Dume kalibra Konstantina Zatulina, ter šovinistični predavatelji in kremeljski politologi, kot je Sergej Markov.⁵ Leta 2013 je prišlo do absurda: medtem ko je Stranka regij uradno podpirala pot evropske integracije, je vsakokratni zbor »antifašistov« potekal pod geslom »V Evropo brez fašizma«.

Vse to je ustvarjalo določeno podlago za propagando, ki je krepila tradicionalno donbaško vraževerje in lokalne prebivalce spremenjala v ubogljiv predmet manipulacije. Dejansko pa je ta politika donbaške elite ustvarjala brezizhodno situacijo. Na osnovi ne-

⁵ Konstantin Zatulin je ruski nacionalistični politik, ki se zavzema za priključitev rusko govorečih območij v državah nekdanje Sovjetske zveze k Ruski federaciji. Dr. Sergej Markov je ruski politolog in svetovalec predsednika Putina za vprašanja civilne družbe in človekovih pravic. Med l. 2009 in 2012 je bil član državne komisije, ki naj bi preprečevala »popačenje zgodovine v škodo ruskih interesov«. Med drugim je bil osumljen sodelovanja pri umoru nekdanjega tajnega agenta Aleksandra Litvinenka.

nehnega ideološkega podpihovanja nasprotovanja vseukrajinskega projektu oziroma integracije Donbasa vanj je vsak odmik od »splošne linije« lahko ubral le še bolj reakcionarno in ukrajinofobno smer. Posledično se je izoblikovala mračnjaška intelektualna krajina: javno razpravo je skoraj v celoti ugrabila Stranka regij s svojo protizahodno, prorusko retoriko, na obrobju pa so se medtem krepili komunisti-stalinisti, ruske Črne stotnije in Ukrajinsko kozaško gibanje, pristaši teorije zarote o reptiloidih in globalne zarote židovsko-prostozidarskih Rotschildov.⁶

Takšno vzdušje se je z vulkansko silo razširilo leta 2014 med tako imenovano »Rusko pomladjo«, ko se je nekdanja uradna ideologija zamajala skupaj z razpadom Stranke regij, s podzemlja pa so se na sceni začele pojavljati mračne in kalne figure, ki sedaj predstavljajo uradni diskurz Novorusije.

Mitologija

Mitologija Novorusije je eklektična, kar je ena od temeljnih značilnosti te umetne levičarsko-desničarske sinteze. Značilna primera te sinteze sta stranki Nacionalnih boljševikov v Rusiji in Bratstvo v Ukrajini.

Na čelu galerije herojev Novorusije stojita dve figuri: Stalin in Putin. In dejansko Putina dojemajo in prodajajo kot današnjega Stalina. V ideoloških koordinatah Luganske in Doneške ljudske republike imata ti figuri nedvomno pozitiven predznak. Gre za močna voditelja, ki nimata usmiljenja do notranjega sovražnika, kljubujeta Zahodu in skrbita za malega človeka. Ta lika utelešata večne donbaške sanje o pravičnosti, ki prihaja od zgoraj, od vse-mogočne imperialne države. Veliko vlogo v tej interni mitologiji igra tudi radikalno desničarska interpretacija pravoslavja. V teh okvirih Jezus Kristus izgublja lastnosti univerzalnega odrešenika človeštva in se spremeni v posebnega »ruskega Boga«, ki blagoslavlja vojno proti nevernemu svetu zahodnih »brezbožnikov in izpri-jencev«. Posebno mesto v donbaškem panteonu je rezervirano za Lenina kot sakralnega ustvarjalca sovjetskega projekta »zlate dobe Donbasa«. Prav zaradi tega so novice o rušenju Leninovih kipov v Ukrajini povzročile posebno vznemirjenje med pristaši »novoruske« ideologije.

Skupni imenovalec vseh teh elementov je kult Vélike domovinske vojne. Zmago Sovjetske zveze v drugi svetovni vojni štejejo za glavni dokaz utemeljenosti donbaškega separatizma. Lokalna ideologija je novoruske aktiviste namreč povzdignila v sovražnike »fašistov«, ki branijo vrednote, za katere so se »borili naši dedi«. Pri tem se začenja delno izkrivljati tudi bistvo dogodkov druge svetovne vojne: glavni obraz sovražnika niso več »nemški fašisti« (med separatisti najdemo tudi pristaše Hitlerja), temveč ukrajinski nacionalisti, sovražniki Sovjetske zveze socialističnih republik in »ruskega sveta«. Proti tem se je namreč boril Stalin v preteklosti,

Putin pa v sedanjosti. Frontna črta v boju proti tem osnovnim sovražnikom poteka prav prek Donbasa.

Seveda se od zunaj lahko te ideološke strukture zdijo povsem trhle in shizofrenične, z notranje strani donbaškega mita pa vsi ti elementi ustvarjajo logično in močno sestavljanko, na kateri temelji popolnoma zaprt sistem prepričanj. Prav obstoj te primitivne, a trdožive mitologije (Kristus-Lenin-Stalin-Putin, Zmaga je za nami!) izničuje sleherni poskus uspešne proukrajinske propagande v Donbasu.

Obstoj Donbasa v takšnem stanju zelo dobro opisuje teorija antropologa Franza Boasa, po kateri lahko ena in ista skupnost sočasno obstaja v različnih kronoloških obdobjih: del lahko obstaja v post-moderni razsežnosti, del pa se utaplja v tradicionalnih vrednotah. Danes je Donbas nenavadna mešanica elementov iz sovjetskega modernizma in arhaične skupnosti, ki živi in se razvija po lastnih zakonih, nesinhronizirano s preostalim delom ukrajinske družbe. Gre za pravo pravcato izmišljeno skupnost, ki se postavlja kot alternativa ukrajinskemu narodu. Poznavalec Donbasa, japonski znanstvenik Hiroaki Kuromiya je v delu *Svoboda in teror v Donbasu* zapisal: »V geografskem in simboličnem smislu je Donbas ločena skupnost, točno tako kot država, mesto ali vas. Gre za prostor ob meji, kjer so se notranje težnje k svobodi, divje izkoriščanje in vsakdanje nasilje borili med sabo za prevlado.«

V primeru »Novorusije« vidimo danes triumf vsakdanjega nasilja. V ideologiji donbaškega separatizma imamo opravka z resnično reakcionarno Utopijo, pri čemer vera vanjo prevlada nad zdravim razumom in blokira sposobnost kritičnega mišljenja. Prebivalci Donbasa, ki se pokorno podrejajo absurdnemu ustroju Luganske in Doneške ljudske republike, niso žrtve stockholmskega sindroma, ampak ljudje, ki so postali talci nevarne, kvazireligiozne psihoze, eshatoloških sanj o »rajski Novorusiji«.

*

Morda se bo te opis donbaških idej in mitov lahko komu zdel preveč mračnjaški, drugim preveč površen, spet tretji pa bi ga, nasprotno, zlahka vpisali v črno-beli svet nasprotja med vilinsko Ukrajino in donbaškim Mordorjem. Avtor si za cilj ni zadal karikiranja in brisanja barvnih odtenkov niti podajanja zelenega za realno. Da bi pa ukrajinska družba razumela, s čim ima opravka, se mora zazreti v prepad, pri čemer ne sme pozabiti, da bo v tem trenutku tudi prepad zazrl vanjo.×

PREVOD: PETER SZABO

Članek je bil prvotno objavljen v ukrajinski reviji *Krytyka*, ki je tako kot *Razpotja* članica evropske mreže kulturnih revij *Eurozine*. Uredništvu *Krytyke* se zahvaljujemo za dovoljenje za prevod in objavo članka.

FOTOGRAFIJA: JOSE CEANO/REPORTEROS TERCERA INFORMACIÓN

⁶ Črna stotnija (*Černaja sotnja*) je rusko neonacistično gibanje, ki se navezuje na tradicijo ruskega skrajnega nacionalizma, monarhizma in antisemitizma z začetka 20. stoletja. Ukrajinsko kozaško gibanje je organizacija, ki združuje ultrakonservativno in prorusko krilo ukrajinskih kozakov in se zavzema za obnovo Ruskega carstva.

Voda in mesta

Za nov pristop do voda v Novi Gorici

TOMAŽ VUGA

Mesta se ločijo tudi po tem, ali in kako so vezana na živo vodo (reke, jezera, morje). Mesta z živo vodo imajo dušo, tista brez nje je nimajo. To se odraža tudi v življenju meščanov in njihovih medsebojnih odnosih. Čar vode v mestu izhaja iz celovitega prepleta hidroloških in klimatskih lastnosti s socialnimi silnicami, ki jih v medsebojnem komuniciranju spodbuja prav voda. Mesta z vodo so in bodo bolj privlačna ne le za svoje prebivalce, temveč tudi za turiste.

Pariz je Seno spremenil v mestno plažo, Vltava je s Karlovim mostom središče življenja v Pragi. V naši neposredni bližini so mesta, ki se v zadnjih letih pospešeno odpirajo vodi. Trst je uredil obalo kot najprivlačnejši del za mestne sprehode, pa tudi vsebinsko zanimivejše dejavnosti, v Ljubljani se je družabno življenje v dobršni meri preselilo ob Ljubljanico.

So tudi mesta, ki vodo sicer imajo, pa z njo sploh niso povezana. Gorica ima vodo, saj

leži ob Soči, prečka jo potok Koren v slikoviti dolinici, ki je na žalost skoraj ni več. Toda z vodo sploh ni povezana. Deloma zaradi terenskih razmer, saj je struga Soče precej pod nivojem mesta, predvsem pa zaradi človeškega faktorja: privatne rabe površin ob vodi, zapuščenost in degradacija območij ob Soči, ki so bila nekoč vitalnega pomena za mesto, čeprav v drugem, bolj pragmatičnem smislu (proizvodnja, izkoriščanje vodne energije itd.). Celo prehodi čez reko so bili včasih pogostejši in neposredno povezani z vodo: mostovi so bili nižji, kar je zahtevalo, da so bile prometnice speljane tik ob vodi, kot pomožna prevozna sredstva pa so se uporabljali brodi oz. splavi. Obrečne plaže, ki so bile nekoč zelo priljubljene in celo opremljene z gostinsko ponudbo, so danes zapuščene in zanemarjene. Koren pa je postal le še kloaka (v veliki meri po zaslugi Nove Gorice, ne pa v celoti). Na teritoriju Nove Gorice je bilo nekoč ogromno vode, šele nato je zrastle mesto, ki se še vedno trudi vodo zriniti pod zemljo.

Ostala je Soča, njeno vrednost v zadnjih letih ponovno odkrivamo, in Koren, ki pa je le še tehnični odvodni kanal. Zakaj smo vse to bogastvo vodà zapravili? Ga je mogoče še vsaj deloma oživeti?

Solkansko polje – življenje z vodo

Solkansko polje s Ščednami na severu in Ledinami na jugu (to pristno slovensko ledinsko ime se je danes ohranilo le še v imenu ulice na zahodnem robu mesta) je bilo preprejeno s potoki in jarki, imenovanimi grapirji, ki so bili ob deževju polni vode; če je bilo preveč, se je razlila čez bregove, ljudje so počakali, da se je odtekla. Vedeli so, kje naj se ne gradi, da jih ne bo poplavelo, kako naj obdelujejo polja, da bo čim manj škode. Voda je bila najbolj priljubljeno igrišče za otroke. Nismo se je bali. V Žabjem kraju je med hišami tekkel velik potok s stalno vodo (sedaj je kanaliziran pod ulico), na njem smo gradili mlinčke, lovili rake (res, takrat so po naših potokih še živele raki) ...

Morali bi oblikovati nov odnos do vode v mestu, jo ovrednotiti kot izredno dobrodošel element bogatitve in ponaravljenja urbanega življenja. Vendar, ali smo pripravljeni zaradi tega spremeniti okostenele predstave o razvoju mesta, o črtah, ki jih je prof. Ravnikar potegnil po papirju pred osemindesetimi leti?

Vsi potoki in jarki so tekli v isto smer. Ne vem, ali je bilo tako od vekomaj ali so jih uredili in deloma kanalizirali ljudje, ko so urejali polja, ali so polja urejali v smeri potokov. Verjetno bolj drži to zadnje. Potoki, jarki, grapirji so bili običajno tudi meje parcel, nenapisano pravilo je bilo, da jih morajo vzdrževati mejaši. Skrbeti so morali, da so bili čisti, da niso spodjedali sosednih zemljišč, da so ostajali na svojem mestu. Voda je bila del njihovega življenja, imela je svoje zakonitosti, svoj prostor, ljudje so jo spoštovali in živeli z njo.

Koren

Koren je bil pred začetkom gradnje Nove Gorice meandrast potok, hudournik, ki je zamočvirjal celotni južni del ravnine pod Panovcem in Kostanjevico. Zato je bila prva naloga graditeljev mesta njegova regulacija in melioracija zamočvirjenega terena, iz katerega je leta 1948 nastala zazidljiva površina, ki je skupaj z opuščenim pokopališčem postala središče bodočega mesta. Koren pa je postal odvodni kanal na robu urbanega naselja, nenaravna tehnična zareza v krajino.

Koren je od izvira pod Škabrijelom do izliva v Sočo le dobrih šest kilometrov dolg potok ali celo hudournik, od tega ga je na slovenskem ozemlju približno dve tretjini. Poleti je skoraj suh, a zna ob deževju hitro narasti, količina in hitrost njegovih voda se z urbanizacijo Nove Gorice in pobočij nad njo še povečuje. Od razmejitve 1947 je ta potoček postal pomemben mednarodni vodotok – vsaj kar se tiče posledic, ki jih ima

njegov čezmejni status za lokalno okolje. Vse, kar se na njem ali ob njem dogaja, bi namreč moralo biti vnaprej usklajeno med sosednima državama. S Kornom so se ves čas ukvarjale razne meddržavne komisije, v katerih so sedeli člani iz Beograda, sedaj iz Ljubljane in Rima, ki večinoma niso razumeli življenjskih problemov in naravnih zakonitosti tega okolja. Ta, na videz nepomemben potok hkrati povezuje, a tudi ločuje obe mesti mnogo bolj, kot si vsakodnevno predstavljamo, a se kljub temu pri skupnem gospodarjenju z njim ni še skoraj nič premaknilo.

Ob umeščanju Nove Gorice na vodne površine Korna in z njegovo regulacijo načrtovalci niso mislili na posledice, ki jih bodo ti posegi povzročili nizvodno, v Gorici. Zasuli smo vodna zemljišča na Blančah, ki so ob visokih vodah delovala kot zadrževalniki, z regulacijo povečali hitrost odtekanja vode tako, da je presegla količine, ki jih je že deloma kanaliziran potok lahko sprejel na svojem spodnjem toku skozi Gorico. Zato so mu sporazumno določili maksimalno pretočnost na državni meji (18 m³ na sekundo), problem večjih količin pa prepustili naši strani. Ko je bilo vode več, so na južnem koncu Nove Gorice nastajale poplave, ki so jih omilili šele leta 1989 z zadrževalnikom *Pikolud*, zgrajenim vzhodno od Vojkove ceste, ki je umetno ustvarjen približek prvotni naravni regulaciji odtekanja vode. Do vode v Kornu smo se na obeh straneh meje vseh teh sedemdeset let obnašali skrajno mačehovsko, spremenili smo jo v kloako. Novogoriški del smo sicer več ali manj očistili in zgradili vzporedno kanalizacijo, a jo tik pred mejo ponovno spustili v Koren, neprečiščeno in smrdečo pod nos prebivalcem sosednega mesta, ki se je Kornu, tudi zaradi tega, odpovedalo in ga skoraj v celoti prekrilo. Problem bomo rešili šele letos z dokončanjem čistilne naprave v Vrtojbi, na katero bomo preusmerili vse odpadne vode iz Nove Gorice.

Poleg vsega pa je v naravni tok vode že v začetku prejšnjega stoletja usodno posegla bohinjska železnica. Potoke in jarke na Solkanskem polju in Blančah so Avstrijci sicer zgledno spravili v dovolj velike propuste,

a jih Italijani med obema vojnoma niso vzdrževali, zato so zemljišča vzhodno od železnice postajala vedno bolj zamočvirjena. Ta problem še sedaj ni v celoti rešen, odvodnik vzdolž današnje Prvomajske ceste še vedno čaka na gradnjo.

Nova Gorica – voda kot sovražnik

Ob snovanju Nove Gorice ni nihče razmišljal o vodi, primarnem krajinskem elementu prostora. Ob dominantni potezi v prostoru, kakor se je kazala na papirju, bohinjski železnici oziroma Severni goriški postaji so spregledali najpomembnejše značilnosti Solkanskega polja, ki so jih opredeljevale prav vode. Naravne smeri odtekanja vode so presekali, zanemarili pa tudi dolgoročne posledice te napake. O vodi smo v Novi Gorici začeli resno razmišljati šele, ko so se njene naravne zakonitosti začele na silo uveljavljati v takrat že deloma urbaniziranem prostoru. Postala je sovražnik številka ena bodočemu razvoju mesta, ki ga še zdaj nismo v celoti obvladali. Namesto, da bi vodi pustili vsaj minimalen življenjski prostor, smo jo začeli spravljati pod zemljo, a smo jo še pri tem zaradi pomanjkanja sredstev in vizije potiskali v poddimenzionirane kanale. Iz katerih je seveda ob vsaki priliki udarila na plan in ponovno ogrozila vse, ki se je naselilo v njen življenjski prostor. In ponovno so se rojevali projekti o še večjih kanalih, o še večjih posegih v naravne zakonitosti ... na koncu jo bomo silili celo v obratno smer, namesto proti jugozahodu, kot zahteva geomorfologija prostora, bo v kanalu ob Prvomajski cesti tekla proti severu, v Sočo na slovenski stani meje.

Glavni problem Nove Gorice so zaledne vode, torej vode, ki prihajajo iz pobočij Sv. Katarine (Kekca). Doslej so se te vode trudili čim prej zbrati in jih po najkrajši poti odvesti v Sočo. Že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je bil zgrajen t. i. Kanal A po Vojkovi cesti, ki je speljal vodo iz Ščeden v Sočo, a to seveda ni bilo dovolj, zato so ob izgradnji solkanske obvoznice projektirali poseben kanal nad njo, ki bi zajete vode speljal pod solkanskim predorom v potok Pahara (Mežnarjev potok) na glavnem sol-

kanskem trgu. Nedomišljen, nedokončno realiziran in drag projekt brez kakršnega koli učinka. Sedaj pa se projektira nov odvodnik po Lavričevi ulici z zadrževalnikom v Ščednah. Zadnji poskus, da vse vode, zares vse, spravimo pod zemljo.

Vizija – mesto ob vodi

Po skoraj sedemdesetih letih se seveda filma ne da zavrteti nazaj. A je kljub temu še vedno možno tudi v tej smeri kaj napraviti. Morali bi oblikovati nov odnos do vode v mestu, jo ovrednotiti kot izredno dobrodošel element bogatitve in ponaravljenja urbanega življenja. Vendar, ali smo pripravljeni zaradi tega spremeniti okostenele predstave o razvoju mesta, o črtah, ki jih je prof. Ravnikar potegnil po papirju pred osemindesetimi leti? Če smo, še vedno obstoja možnost, ki jo v nadaljevanju predstavljam kot svojo vizijo.

V spominu mi je ostal San Antonio v Teksasu. Obiskal sem ga leta 1990. Zaradi zgodovine znamenito mesto (bivši Alamo, kraj bitke Davyja Crocketta proti Mehičanom, leta 1836) je danes še bolj slovi kot teksaške Benetke, zaradi *downtowna*, bogato opremljenega z vodo. Vse skupaj je nastalo predvsem kot vzporedni produkt varovanja mesta pred katastrofalnimi poplavami, ki so mesto prizadele v začetku prejšnjega stoletja. Ob obisku se najprej nisem mogel načuditi takemu vodnemu bogastvu sredi suhega, puščavskega Teksasa. A so mi kmalu razložili, da je vse skupaj umetno ustvarjena narava: 6 km dolgo strugo, *River Walk*, umetno napajajo iz velikanskega odvodnika, speljanega pod mestom, ki v sušnih obdobjih deluje kot rezervoar. Iz njega črpajo vodo v *River Walk* na začetku mestnega središča in jo ponovno vračajo v rezervoar na koncu, da se ohladi in vrne v tokokrog.

Ob obisku sem se ponovno prepričal, da je voda tista, ki daje mestu dušo: v tem delu jo San Antonio gotovo ima. Toda to je projekt, ki je seveda možen le v državah, kot so ZDA, kjer je (bila) energija skoraj zastopna. Ne glede na energetske krize pa menim, da so tudi danes koristi kvalitetnega bivalnega okolja pogosto večje od morebitnih stro-

škov, zlasti če so racionalno izračunani.

Ali bi se bilo možno tudi v centru Nove Gorice sprehajati ob potoku, v zelenju, ob grmovju z vejami, ki se spuščajo nad vodo, opazovati race, kako plavajo po njej? Bi bilo možno hoditi v zelenju ob žuborečem potoku od Korna vzdolž Magistrale do podnožij Sv. Katarine? Prepričan sem, da je (še vedno) možno.

Na Damberju bi bilo treba na potoku Koren zgraditi zadrževalnik – vodno akumulacijo, s katerega bi bogatili pretoke vode v nizvodnih potokih. Vse vode izpod Sv. Katarine (Kekca) bi zbrali na enem mestu, lahko v že predvidenem (suhem) zadrževalniku v Ščednah, ki bi ga dodatno povezali še z akumulacijo na Damberju, od tu pa bi jo po odprtem krajinsko urejenem potoku vodili skozi območje Ščeden do Vojkove, jo prečkali in s potokom nadaljevali do konca območja za sodiščem (seveda bi bilo treba temu primerno prilagoditi veljavni OPPN za sodiščem, ki pa je itak še vedno le na papirju). V spodnjem delu mesta, ki zaradi zazidanosti ne dopušča več odprtega vodotoka, bi bilo treba vodo speljati pod zemljo, verjetno v trasi Ulice Gradnikove brigade in Delpinovi ulici in jo ponovno spraviti na površje na Trubarjevi ulici do izliva v Koren.

Del vode iz akumulacije na Damberju bi lahko uporabili tudi za izboljšanje kvalitete vode jezera v parku za občinsko palačo, od tam pa bi jo lahko speljali v t. i. vodno zrcalo pred občinsko stavbo, tako kot so že predvideli projektanti na natečaju izbrane arhitekturne rešitve za ureditev Magistrale. Od tu bi lahko ista voda tekla še po parkovnem pasu ob Magistrali do Korna. Stalno bi lahko ojezerili tudi del sedanjega suhega zadrževalnika Pikolud vzhodno od Vojkove ceste in s tem dodatno zagotavljali vodo nizvodno v Kornu.

Najlažje pa bi bilo seveda vrniti naravni izgled potoku Koren, ki je sedaj tehnično oblikovan odvodni kanal. K sreči o tem razmišljajo vsi, ki se trenutno ukvarjajo z južnim predelom Nove Gorice, ovire pa bodo predvsem birokratske narave. Tehnične zahteve bo treba uskladiti z meščanom prijaznim okoljem.

Realiziranih vzorov za opisano vizijo je po svetu, tudi v bližnji evropski okolici, ničkoliko. V zadnjem času v strokovnih krogih odmeva renaturizacija urbanih voda v Münchnu, Valencii in drugih mestih po Evropi. Pri tem se v konceptu urbanih voda poleg ostalih funkcij izpostavljajo tudi ekosistemske prednosti, ki jih prinaša živa voda, med drugimi hlajenje mesta in preprečevanje nastajanja vročinskih otokov.

Smo se pripravljene spopasti s problemi?

Koliko vode bi bilo za vse to potrebno: 10, 20 ali 50 litrov na sekundo? Ali vodni viri zadoščajo? Kako veliki bi morali biti zadrževalniki oz. akumulacije? To so vprašanja, na katera bi morali odgovor že na začetku dati strokovnjaki, ki se spoznajo na vode. Prevelike količine vode, ki je trije zadrževalniki ne bi mogli prevzeti, bi bilo treba še vedno speljati po že zgrajenih razbremenilnikih proti Soči (eden je že zgrajen, tistega nad solkansko obvoznico bi bilo treba aktivirati), tako da bi imeli v mestu čim bolj enakomerne pretoke. Spremenjeni režim delovanja potoka Koren bi bilo treba ponovno preveriti in uskladiti s sosednim mestom. Ostala vprašanja pa so bolj urbanistične narave oziroma se nanašajo na gospodarjenje z urbanim prostorom. Smo potoku pripravljeni žrtvovati nekaj hektarov dragocenega zemljišča v centru? Bi bili pripravljeni temu, na videz nekoristnemu projektu nameniti nekaj denarja? Bi višja kvaliteta zemljišč ob potoku (tako kot v San Antoniu) povrnili vloženi denar in kri-la stroške njegovega vzdrževanja? Bi bilo možno to rešitev, ki vsekakor ni v celoti izvedljiva v tem trenutku in v enem zamahu, zastaviti tako, da bi jo lahko izvedli postopoma? Prepričan sem da, rabimo predvsem dovolj trdno vizijo. Bojim se najbolj priročnega in kratkovidnega odgovora, da za take futuristične ideje nimamo denarja ... za še en odvodnik v trasi Lavričeve ulice pa ga bomo imeli? Da bomo z njim vodo dokončno speljali iz mesta, ki bo tako ostalo brez vode – in brez duše. ✕

FOTOGRAFIJA: DAVID VERLIČ

ODPRTO PISMO SLOVENIJI

Pravijo, da odgovori na človekova ključna vprašanja ležijo v njegovem otroštvu.

KAJA TERŽAN

Spoštovana Slovenija, dovoli mi, da začnem svoje pismo tebi z razmislekom, ki izhaja iz resnega in nekdanj profesionalnega ukvarjanja s sodobnim plesom. In to ni potegavščina. Moje pisanje je kolikor se da iskreno in dobronamerno. Torej takole ...

»Iti v tla.« Stavek v navedku deluje in ima svojo aktivno-progresivno moč kot usmerjena misel, kot pomoč, kadar je hotena, zavestna smer premikanja človeškega telesa navpično navzgor. Po domače rečeno; vsak plesalec ve, da mora navzdol, če hoče navzgor. In obratno! Če greš dol, razmišljaj navzgor. Najbolj osnovna izmed vaj, ki ni le del baletne tradicije, čeprav je tam dobila svoje transparentno francosko ime: »plié«, je prav to – ko upogneš kolena navzven, da bi se z ravnim hrbtom znižal z medenico vzporedno s tlemi, naj bi se skozi hrbtenico vse do glave in še čez potiskal proti stropu ... Kako? Z mislijo. In potem se to zgodi. In gotovo tega ne ve le plesalec. Športnik skakalec bo najprej upognil vsaj kolena in se znižal s trupom, da bo lahko zajel zalet, se odrinil in poletel ... Morda je pri njem misel manj očitna in dejanje bolj vidno, ampak osnovne zakonitosti narave, anatomije ali medicine, če hočete, veljajo povsod ... še posebej zdaj, ko je v porastu zanimanje za nevroznanost. O čem pravzaprav govorim? O simboliki, o tem, kaj to je oziroma kakšen pomen ima v naši družbi. Toda hkrati ne o simboliki, pač pa o najbolj praktično-uporabnih vidikih življenja. Mogoče delno o resnici ali vsaj o njeni družbeni podobi.

Vsako leto za slovenski kulturni praznik ljudje z vseh koncev romajo v Vrbo, v Prešernov rojstni kraj. Tam se odvijajo slovesnosti; izrečene so plemenite besede o moči in vrednosti slovenske besede kot temelja narodove zavesti, takrat se spomnimo našega kulturnega jedra, kar na nek način kot Slovenci tudi smo – to je naša bit. Beseda. Mi torej nismo banka, nismo univerza, nismo vrtec, nismo gostilna, nismo Cankarjev dom, nismo parlament, nismo Prešernov trg, nismo majhna kokoška, stlačena med Alpe, Panonsko nižino, tisto malo odplako na jugo-zahodu in še čem ... Mi smo precej več, kot mislimo, da smo, in precej manj, kot se včasih obnašamo. Ampak to ni pridiga. A če se vrnem k Vrbi. Gledam torej na nacionalni televiziji – *Dnevnik*. Vidim reportažo; vidim vesele obraze ljudi – mož in žena, pa otroci, ki jih spremljajo in dedke in babice ... različni profili ljudi. Počutim se dobro, ko vi-

dim, da je še komu do tega. Da se pokaže, da je »zavesten«. Ampak ali je res? Težko verjamem, glede na izkušnje, da so ti isti ljudje v praksi, v življenju, enako podporni slovenski besedi ... Kajti, kaj je beseda?! Beseda je tudi glasba, je ples, je film, je slika ... vse to govori: Sem! In moje ime je lahko tudi Slovenija. Lahko sem tvoj sin. Lahko pa tudi grem, če te ne zanimam. Življenje ne pripada ničemu. Ali ni tako? Lahko grem v tujino, lahko tam ostanem, lahko se vrnem, če me pokličeš. Prosim, pokliči me. Ali pa: ne hodi za mano, matkurja, če me takrat nisi hotela, me tudi zdaj ne boš imela in ne bom te negoval, ko boš stara in tuja ... Prosim, naj me kdo prekine in popravi, ampak moje oči so v praksi, v družinah, videle pretežno takšne primere: Ali kaj bereš, sin? To je dobro zate, daj beri! ... Kaj, ti pišeš? Kaj pišeš? A pesmi? Aha, prav, zaradi mene piši kar hočeš, ampak potem ko boš naredil vse ostalo – šolo, izpite, diplomo. Aha, a res pišeš? Vsi pišejo, pa kaj potem?! Kaj misliš, da si boljši od drugih? Boš že še videl; življenje te bo izučilo ... in nikar mi ne hodi jokat domov!

Saj, vsi pišejo, pa kaj potem! Ampak zaradi tega ni slovenska beseda nič manj vredna. Zaradi tega ni potrebno odmikati pisanja, slikanja, plesanja na primernejši čas; ko imaš dopust ali ko si že v penziji. Mislim, da človek dejansko ne bi smel odlašati z ničemer. Pa smo spet pri preprosti simboliki. Recimo, da je ples simbol za ustvarjanje na splošno. Če ne neguješ telesa s primerno hrano, vadbo, počitkom in mislijo, bo začelo upadati in ples takšnega telesa bo verjetno precej nezanimiv ali pač le žalosten. In vsakdo, ki se je kdajkoli ukvarjal s kakšno športno dejavnostjo, ve, da obstajajo leta, ko je telo bolj dovzetno in ko so rezultati hitreje in bolj kakovostno dosegljivi. Po določeni starosti je pač težje napredovati. Zakaj?? Ali je res naša misel tako daleč naprej od telesa, da lahko živi in se razvija neodvisno od hkratnega propadanja fizičnega telesa? Ali je antični rek: »Zdrav duh v zdravem telesu« omejen in res le floskula, kot je floskula državna slovesnost ob obletnici Prešernove smrti? Saj ne rečem, da navzven očitni invalid, recimo tetraplegik, nima zdravih misli. Daleč od tega! Ne, treba je gledati mimo teh očitnosti in vzeti simboliko kot pomoč za reševanje trenutnih narodovih obolenj, ki so precej hujše od preproste besede »invalidnost«. Z našo državo dejansko ni nič narobe, samo napačna semena smo posadili na napačne površine. Z malo posluha za zemljo in znanja o semenih bi lahko odkrili velike skrivnosti, o katerih govorimo v teoriji, v praksi pa ne vemo, kaj bi z njimi.

Začne se, še enkrat: v družini. Tu se začne emancipacija ženske.

Da reče NE, ko je to potrebno, in da ljubi celostno, ko vzljubi samo sebe. In šele po tem na delovnem mestu, umetnosti ... Tu se začne tudi zgled, ki je po mojem mnenju edina kredibilna vzgoja otroka. Tu se začne izgradnja lastne osebnosti in tudi razvijanje talentov. In ko izčrpaš vse dane možnosti: pojdi, kaj čakaš? In ker gre ponavadi ali vsaj velikokrat vse narobe, ker se ljudje v družinah prej zadušimo, kot pa svobodno dihamo, je seveda vse skupaj potrebno pogledati od začetka. In rečem, vse se začne pri sebi. In ugotovim, da sem v resnici skrajno nezadovoljna. Čeprav nikakor ne mislim obstati na mestu in iščem in se trudim in vem, da zdaj zdaj bo steklo ... Kaj bo steklo? Sem mlada, še ne tridesetletna mama enajstmesečnemu sinu. Sem samozaposlena v kulturi. Kmalu se mi izteče porodniška oz. dopust za nego in varstvo otroka. Tako kot sem živela in ustvarjala do sedaj, tako ne morem več. In ja, jaz sem že šla v tla, da bi lahko šla navzgor. Že sem jedla poceni kruh ali pa sploh nisem jedla, dejansko sem se lep čas tudi namensko postila, da bi le našla rešitev za svoj eksistenčni položaj. Ja, že sem iskala pri sebi. Že sem pospravljala pod svojim pragom. Odpustila sem svojim staršem, odpustila sem celemu svojemu sorodstvu, odpustila sem svojim bivšim fantom in odpustila sem si za vse laži, ki sem jih mislila ali izrekla v dobri veri, da mi bo zdaj zdaj pa res steklo. Odpustila sem svojim bivšim delodajalcem, ko sem delala za šankom in bila premalo plačana. Premalo za vsa ponižanja, za vse nesmisle, za ves alkohol, ki je šel iz mojih rok za druge, da so lahko ostali točno tam, kjer so bili. Odpustila sem svojemu ginekologu, ker mi ni hotel napisati mnenja za bolniško. Odpustila sem svojim bivšim profesorjem, ker me niso podprli, ker so se rajši počutili ogrožene ... ne, pardon, to ni res, to še prebavljam. Kakorkoli. Odpustila sem si vse pobege iz realnosti, vse preplesane večere na slovenskih *underground* elektronskih žurih. Odpustila sem si svojo gromozansko, kot mozolj veliko naivnost, da sem potrebna slovenski družbi.

In na tem mestu te sprašujem, Slovenija, moja dežela, Slovenija, ki spoštujem tvojo Besedo, ker je tudi moja Beseda, sprašujem te, ali je kaj, kar bi si želela od mene? Ker moje želje zate očitno niso pomembne. Da sem mlada, da razmišljam, da sem delovno sposobna, da sem ti rodila še enega otroka, matkurja! Za vse to se zdi, da ti nič ne pomeni. Da ne veš, kaj bi s tem. In te odkrito in enkrat za vselej pooblašчам, da mi jasno izraziš svoja hotenja, da pobrskam po svojih omarah, sposobnostih in morda se, ma ne, prepričana sem, da se kje najde kaj, s čimer ti lahko ustrežem. Toda, če ne rečeš, ne morem vedeti. Tako kot moški ne more telepatsko zadovoljiti ženske. Ona mora povedati, izraziti svoje želje in interese. Tako kot šef ne more delati namesto zaposlenih, podrejenih, tako se podrejeni ne morejo odločati namesto njega. Ali me vsaj malo razumeš, Slovenija? Daj, pomigni z glavo, daj mi kak znak, zamahaj s krili, odvrzi kakšno pero, karkoli ... Nekaj časa bom tukaj stala z odprtimi rokami, vendar ne kot oranta, ker vmes moram delati – skrbeti za otroka; kuhati, pospravljati, pošiljati prošnje za delo, pisati pesmi, delati predstave, sodelovati pri projektih drugih samozaposlenih v kulturi, narediti kaj zastonj, kot uslugo, ker

mogoče se mi vendarle povrne, mogoče se bo kdo kasneje, čez leto, dve, spomnil name, da je bilo fino sodelovati, da smo marsikaj naredili in da bi lahko bila še koristna. Vmes bom hodila tudi na pilates, če ga bom le lahko plačala in našla čas, da bom ohranjala vsaj minimalno telesno pripravljenost, kdo ve, mogoče bom pa kdaj še lahko plesala.

Kakorkoli. Vesela sem, da nisem rodila punčke, ker večina punčk vsaj v nekem obdobju sanja o tem, da bi bile plesalke, in res ne bi imela srca, da bi ji rekla kaj takega, kot so govorili meni ... in ne bi imela poguma, da bi jo podprla v nečem, kar se v tvojem mesu, matkurja, vse prevečkrat izkaže zgolj za iluzijo. Mogoče, matkurja, pa si le zavistna labodom, ampak ali se ti ne zdi to malce otročje? Komu to pravim, ne vem več, ne vem. Ali sebi ali tebi? Dobivam občutek, da bi bilo najbolje narediti to, kar ljudje delamo svojim hišnim ljubljencem – da jih steriliziramo ali kastriramo. Potem pač ni več skrbi. Daš svoje telo na posodo ... naj moje telo postane posoda, kamor se mečejo družbene anomalije. Naj moji talenti, namesto da bi z njimi služila družbi, postanejo vodna para, s katero si zjutraj navlažim obraz ...

Ampak dovolj. Dovolj retorike! Dovolj mi, da se vrnem v plesno dvorano. Si se kdaj vprašala, zakaj je v tej deželi, v tebi, toliko (dobrih) plesalcev? Imamo ogromno plesnih šol; javnih in zasebnih, pa plesnih društev, še srednjo šolo – baletno in sodobno, pa skupin in zavodov ... še pa še mejnih področij plesa, gledališča ... S tem se začne moje samospraševanje, ki ti ga, draga Slovenija, dajem na vpogled in v presojo. Kot vse deklice sem začela z baletom. In kot večina sem tudi sama zapustila balet s svojevrstnim razlogom. Ne ker ne maram discipline, ne ker želim biti drugačna, ne ker nimam dovolj dobrih predispozicij. Pač pa zato, ker se pred vsakim gibom vprašam: Zakaj? Zaradi telesa gotovo ne. Obstajajo prijaznejši načini ohranjanja kondicije, fleksibilnosti in lepote, da o zdravju ne govorim. Potem sem nekaj časa preizkušala različne stile, ki jih ponuja trg: horton (moderni ples), jazz balet, hip hop, (izrazni ples kot tak sem izpustila), sodobni ples – in tu se je vse šele začelo. Sodobni ples je široko in kompleksno področje. Večinoma pa vendarle obstaja kot nek dogovorjen sistem vaj in gibov, ki so se tekom zadnjih, ne vem, trideset let, izoblikovali preko evropskih akademij. Slovenci v glavnem hodijo čez mejo v Avstrijo (SEAD), pa na Nizozemsko, Belgijo, Anglijo in morda še Francijo. V glavnem so to otroci staršev, ki jim lahko plačajo tak študij, ali pa jim vsaj plačajo plesne klase in delavnice znotraj meja naše dežele. Ker nič ni zastonj. So tudi take cvetke, ki znajo poskrbeti same zase – torej so pridne in talentirane in psihično in fizično dovolj stabilne, da delajo, si služijo denar, študirajo in plešejo ... Sama recimo nisem taka. Sem poskusila, pa ni šlo. Moj um, mi je vedno narisal vprašanje: ZAKAJ? (ali Čemu? Ali Za koga?). Torej jasno je, da je problem v meni. Ta »Zakaj« je namreč prisoten povsod.

Če se vrnem še malo bolj zares v plesno dvorano ... Ko človek začne

plesati (ne glede na zvrst), se hočeš nočeš sooči z množico svojih strahov, s čustvi, z jezo, željami, z nakrhano samopodobo. Skratka, v plesni dvorani se mi je najprej zgodila vsa moja psihologija. In nisem izjema. Pa vseeno, izkušnja je moja. Torej: učitelj plesa pokaže neko kombinacijo korakov. Ko jo večina osvoji, se to začne ponavljati, dokler vsem ne steče in potem še z glasbo ... Meni se je vedno zalomilo že pri osnovnih korakih (razen pri baletu: tam je seveda vse kristalno jasno, tam tudi ni tovrstni frustracij – tam je vojska in tam ni osebnih težav). Nisem in nisem zmogla, ker mi je en sam premik v prostoru skupaj z drugimi »učenci« pomenil nič manj kot psihično družbeno prostitucijo. Nisem čutila le svojih strahov, kadar mi kaj ni šlo, čutila sem tudi strahove drugih in njihov ponos in aroganco – poglej, kako dobro mi gre ... kaj pa ti, saj ti nisi za ples, poglej se, kakšna si ... in seveda, sem bila pametna in dovolj samokritična, da mi je bilo jasno, da se v veliki meri dogaja moja projekcija in da se med nami v plesni dvorani dogaja izmenjava nesorazmerij energij na enak ali vsaj podoben način kot v družini. Vedela sem, da nihče drug ni odgovoren za moje počutje. Vendar potem se, kasneje, čez mnogo let, sprašujem, ali je res? Ali res nisem soodgovorni za počutje drugih v skupini, razredu, šoli, družbi, državi? Me razumeš, Slovenija, tvoja posest je polna egoizma. Nisi nas naučila, kako naj sobivamo. Izgleda, kot da se bomo zdaj zdaj (ne pobili, za to nimamo jajc) razdružili na mini majni skupinice, ki bodo druga drugo gledale prezirljivo, kot se delci v vesolju oddaljujejo drug od drugega, dokler naše državnice ne bo razneslo ... Seveda pretiravam, ampak silnice, ki so trenutno prisotne, na tak način pač delujejo. Imam predlog. Prepričana sem, da se ne sprašujem le jaz – Zakaj? Kaj, ko bi torej nehali ponavljati (za učiteljem, za soplesalci). Kaj, ko bi nehali stremeti k podobi tiste lepe plesalke/manekenke na plakatu, ki visi nad posteljo otroške sobe. Kaj, ko bi končno pogledali svoje lastno telo, se vprašali, v čem se loči od drugih in zakaj je tako čudovito izjemno. Kaj, ko bi nehali govoriti o čudežih tam nekje za devetimi gorami ali pod oltarji in si dovolili pogledati, kdo sploh smo. Ali imamo v svojih genih resnično zapisano ubogo Francko, ki teče za vozom ... Ko sem v srednji šoli brala to knjigo, sem jokala komplet od prve do zadnje strani in se spraševala, ali gospod Cankar želi, da se ubijem. Seveda nekateri niso čutili ničesar. Vedno lahko vzameš aspirin. Vedno lahko pogledaš stran.

Kakorkoli. Vse se začne v plesni dvorani. Ampak ti si plačal, da ponavljaš gibe, in na to dejstvo te radi opominjo. Da si tam torej zaradi sebe. Radi rečejo tudi: »Ne razmišljaj! Ti sam pleš!« Kaj pa druge možnosti? Na trgu obstaja marsikaj. A dokler bo plesna umetnost za ljudi najprej graciozna oblika športa s čim več diha jemajočimi akrobatskimi izzivi, nima smisla izgubljati besed. Sama sem iskala – skoraj brez denarja in miru – sama pri sebi; najela dvorano in več mesecev iskala tisto avtentično, pristno, meni lastno ... gibanje/telesni izraz. Ko sem po sili razmer obupana ugotovila, da sem polna predsodkov in družbenih okvirov, iz katerih ne morem izstopiti, pa če se postavim na glavo ... sem sprejela bedno dejstvo, da bom vedno nekje na robu in verjetno nezadovoljna. A ker vendarle nisem

totalni pesimist in ker si rada podarjam priložnosti, sem se na neki točki vrnila v svoje otroštvo. In spet pogledala z otroškimi očmi. Začelo se je z vonjem.

Iz kuhinje je prišla podoba majhnih rok, ki še niso dobro vedele, da pišejo iz desne proti levi ... v kuhinji torej ... roke in noge so polne moke – svobode! Polne so sladkorja, pecilnega praška, polne svobode. Pisani piškotki v obliki smrečic in črk čakajo, da se grejo spečit ... dokler ne zapiska pečica ali ugasne lučka na njej ali dokler se ne oglasi kičasta kuhinjska pikapolonica, ki zazvoni, ko se jeziček ustavi na luni, pardon, nuli ... Santa Lucija se sliši iz radia – otroški pevski zbor poje, kot da vadijo že od nekdaj, brez napake pojejo brezspolni glasovi, ki bodo peli naprej, tudi ko bodo otroci postali odrasli in pustili za sabo srčke in pajacke in smrečice, oblite s čokolado ali smetano v prahu ali jagodno kremo na mandljevi osnovi ... In iz te kuhinje tečem pred čarovnico, pred mamo, ker ju takrat še nisem ločevala, tekla sem in se drla, čeprav, kot je v sanjah v navadi, ni bilo glasu iz mene, ni ga bilo, ker ga je ubila, čarovnica v meni se je šla črno magijo in me prepričala, da je tema strašna in da so v njej moje grešne misli in želje, ki jih ne smem imeti, ker takšni otroci nimajo pravice do ... In sem tekla po stopnicah navzgor do svoje sobe, neskončnega kraljestva, križišča poti, zgodb in preprostosti ... Serija lesenih polic z igračami – lepo dišijo, ko se briše prah. Na najvišjo polico je položena jahalna čelada. Prsti gredo večkrat čez čvrst črni žamet in mehko modro podlogo v notranjosti – v praksi je čelada bolj malo v uporabi, zato pa je toliko lepša tu, na polici. Zraven je škatlica s kasetami, kjer so posnete pravljice – ljudske seveda. A najlepše je prisluhniti prav škatlici: če jo potreseš, se kasete zadevajo druga ob drugo in fino ropotajo. Zraven nje pa je nekaj knjig z baletno vsebino in pa Disneyjeve klasike ... sledi jim vrsta stripov o konjih in skrbno varovan dnevnik ... Na polici spodaj je neko plišasto modro (nezemeljsko) bitje – dar od očeta, ko si je kupil nov fotoaparatus – družinski ... ob Modrem je še en mali plišasti avion, ki nosi ime znane letalske družbe – prav tako dar od očeta, ko se je vračal z enega od številnih potovanj. Ob njem so trije kužki: en bel na baterije, drugi oni švicarski s sodčkom, tretji pa nekakšen valentinov podmladek s srčkom na prsih. Za kužki se vidi rumen, izrazito mehek zajec, ki služi za »pouštr« – skoraj sramežljivo kuka in si ne upa naprej – tam je pač kenguru, ki bi ga lahko zaustavil.

Moja soba, moj večni navdih, strašen, zasledujoč, neizprosni kot, od koder se je ponoči dalo priti tudi na vrt ... potka; vrsta kamnitih plošč položenih v zemljo – v travo, je tisti del, ki pozimi najdlje ostane brez snega ... sicer pa je trava, ko se češnja kot drevo že »izpoje«, polna malih češnjevih podmladkov; tistih malih bilkic, ki bi jih pes z lahkoto poteptal, pa vendar ostanejo nekako cele in nepoškodovane – uniči jih kvečjemu močan naliv ali neprijetne temperaturne spremembe. Ja, češnja raste prav na sredini vrta: prava dama, na katero je človek navlekel rumene lepljive kartone, da je

Beseda je tudi glasba, je ples, je film, je slika ... vse to govori: »Sem!«. In moje ime je lahko tudi Slovenija. Lahko sem tvoj sin. Lahko pa tudi grem, če te ne zanimam. Življenje ne pripada ničemur. Ali ni tako? Lahko grem v tujino, lahko tam ostanem, lahko se vrnem, če me pokličeš. Prosim, pokliči me. Ali pa: ne hodi za mano, mat'kurja, če me takrat nisi hotela, me tudi zdaj ne boš imela in ne bom te negoval, ko boš stara in tuja.

ne bi obiskovale žuželke in druge male živali. Toda vrabci so vztrajni, oni pridejo povsod – ključajo ključajo čivkajo in skoraj krulijo kot prašiči – ja, kot prašiči v pomanjšani verziji in s krili in kljuni namesto roznega gobca, ki nemirno šnoka po raznih ostankih. Kot pes, ki poje vse gnile, vse odpadle maline in vse obupane hruške. Na severni strani vrta so seveda hruške – v malo manj smiselnih skupinah kot maline, pa vendar ... v bistvu so le tri hruške, le tri pokončna drevesa – tanka, a čvrsta. Izgledajo, kot da slonijo na ograji, ne na leseni (lesena je na vzhodni strani), pač pa na tankem kovinskem izumu ... nekakšen karo vzorec razpotegnjen čez in čez – razvlečen na tistih koncih, kjer so živali skušale prodreti na drugo stran in kjer je pes iskal skrivni organski zaklad ali konkreten ostanek preminule živali. Med hruškami se tu in tam pojavi bršljanu soroden vsiljivec, ampak ga na zahodni strani spretno prekinjajo vrtnice – tokrat rdeče, močno rdeče ... vsako leto drugače rdeče; včasih nagovarjajo človeka, včasih samo visijo ena čez drugo in se gužvajo na onem malem njim namenjenem prostoru. Pod njimi so enostavne betonske stopnice, ki vodijo pod hišo v klet, strašno klet, pač kaj naj – klet je strašna – polna kladiv in žag in škarij za rezanje trave in lesenih deščic za podpiranje rož ali paradižnika. Polna drv, ki jih nihče ne kuri, ker so zamenjali peč – zdaj je električna ali plinska, nekaj takega. Na poti do kleti se je nekega dne ponesrečil jež, ki je očitno zašel s poti. Pes ga je nekaj časa gledal in nato pustil, da je nasedel sam na lastne iglice.

Na poti do kleti, na stopnicah, ležijo tudi stare igrače in sosedove igrače, narejene iz nekvalitetne plastike in bledih barv, ki nikogar več ne pritegnejo. Morda se zato otroci zastrupljajo z rastlinami, morda rastline sploh niso strupene in so pač samo pretiravali, ko so imeli radi neko rastlino ali žival ... ali pa so gledali v sonce in jo zamenjali za luno, ki se na tem vrtu običajno zadržuje za češnjevo krošnjo. Ob vzhodni steni sta še dva pritlehna grmička – zimzelena. Tam ima pes svoje toaletne prostore. To je tudi najtemnejši del vrta – nikoli dorečen – zato tudi ni nujno, da sta dva grmička, mogoče so trije ali štirje, kdo bi zares vedel? Sicer pa so le malo oddaljeni od središčne češnje, ki ima – kot človek – svoje dobre in slabe dni in seveda tudi vse vmes in v teh vmesnih fazah je najbolj gibljiva; zahodni del njenih korenin, oni del, ki se nadaljuje k stopnicam v klet, se rad razmakne in od tam pride mnogo ljudi in živali ali bitij, ki iščejo svoj mir, in vmes se pride marsikam – le pravi trenutek moraš ujeti.

Prideš lahko na primer v Solno na Švedsko – tam je še en vrt – večji, še bolj zelen in barvit. Ta ima tudi staro razmajano zeleno gugalnico, tako za male riti in lahke kosti. Spredej pa je polno tu-

lipanov; rumenih, rdečih, oranžnih, široko razprtih ob sončnih dnevih. Zato jih je potrebno opozoriti pred nevihto ali pač dežjem, da se morajo zapreti. Saj verjetno bi se zaprli sami, a nikoli ne veš; bolje, da se jih nalahno dotakneš, da iniciiraš njihov gib, upogib navznoter, njihov umik v notranjost. A ker je to vrt pomorščaka, je v središču – namesto češnje ali kakšne klopi – velik železni privez. Vse naokrog je trava in mah; veliko mahu, ki služi za otroško nogometno igrišče; tam ni važno ali si fant ali punca, tam igraš in skušaš preigrati in izigrati in nabiti v gol, zaznamovan med divje raslim grmičevjem – na tem vrtu ni reda ali vsaj ni tako videti. Vestni človek je celo postavil plitvo in dolgo aluminijsko posodo, kjer se kopajo vrabci in kosi. Predvsem kosi, vrabčkov pa je zelo malo ... kje pa si upajo med kose! Kos pa stoji tam, v parcentimetrski deževnici, in si čisti perje in se razgleduje po vrtu in si včasih celo deli to vodo z ježem, ki večkrat pride sem, na ta konec vrta, prav nič izgubljen ... za tem mlakovjem pa je samo šavje, polno neznanih žuželk. Vhod na pomorščakov vrt nosi veliko krmilo ali kako se že reče tistemu okroglemu lesenemu objektu z več ročaji, ki jih preprijeva kapitan ... v glavnem, ta je na sredi velike železne ograje, ki zapira dovoz. Sosed na oni strani, kjer je veliko šavja in nedefinirane rasti, pa rad igra lajno, a le ob nacionalnih praznikih ali kakšnih posebnih nedeljah ... sicer pa ga še nikoli nisem videla, tako da bi bilo dejansko možno, da se lajna navije sama ... ali kar pač se z lajno počne. Na zahodni strani švedskega vrta pa ni ničesar, kar bi lahko zares opredelili. Vse, kar je znanega o tej strani, je pravzaprav sosedov vrt, ki je viden z nje ... to je zelenjavni vrt najprijaznejšega sosedu na svetu – Oskarja.

Obstaja pa še neko drugo morje, slovensko morje, in vse njegove majhne skrivnosti. Na eni od onih visokih klifnih polic, kjer fin pesek odnaša samega sebe, stojijo stara drevesa neznane vrste, ki tako kot mnoga od klifnih dreves kljubujejo gravitaciji tako, da se veje usmerijo v nasprotno stran od prepada, da deblo ne zdrkne po hribu v morje. Že res, da verjetno tako pač piha veter in gravitacija tu ne igra resnejše vloge, kakorkoli ... Osebnostno poznam eno tako drevo, ki je dejansko babica. Nekega dne mi je dala dober nasvet ali misel, rekla je, ne skrbi, vse bo še dobro – tako kot rečejo dobri ljudje v ameriških filmih, le da je tokrat to bilo res in da drevo, v nasprotju z dobrimi ljudmi, ni zahtevalo ničesar v zameno. Sicer pa je v Strunjanu ob morju polno velikih ploščatih skal, ki ob plimi le kukajo izpod vode, ob oseki pa se nastavljajo soncu in vetru in pticam. Na eni od njih ob večerih neutolažljivo joka deklica. Malo višje od skal – mlad par poskuša najti ustrezno prenočišče, ne bo jima uspelo. Vse povsod namreč piše PRIVAT; onadva pa sta pošte-

na! Naokrog so fige in grozdje in fige in grozdje – avgust, čudoviti topli avgust! On govori rusko, ona angleško – ali nekaj na to temo. Toda tisto staro drevo na klifu je rešilo komunikacijski delikt. Torej njuno lokalno zgodbo ... moja pa ostaja v pogledu na luno, ki se skriva za domačo češnjo. Čeprav zdaj živim v mestu, glavnem mestu ... Ponoči je čudovito lilo in grmelo, zato je danes zrak dejansko užiten tudi v Ljubljani, jaz pa sem preveč lenobna in utrujena, da bi lahko karkoli ali kakorkoli posebej čutila. Odrasla sem. Vse skrbi prejšnjih dni (služba, denar ...), kot da bi bile povite v gipsu – dokler znotraj ne razpadejo. Upam, da razpadejo. Tu, v gozdu, vse samo šumi, čeprav je sredi mesta ... Zdi se mi, da je moja glava pomočena v nekakšno raztopino, ki razkužuje. Gozd ve ... Ničesar ni videti, da bo prišlo. Kot bi prihodnost pozabila name. In kar je bilo, je pač bilo ...

Mogoče je, da sem popolnoma izgubljena. Žalost (in vse njene različice) me je umirila. Zdaj imam čas za branje in sočutje – tudi do sebe. Srhljiv občutek: kaj, če si veselja enostavno ne dovolim? Korake, ki jih moram delati, spremlja ta isti občutek – moram. Ljudje so naporni, a brez njih sem sebi še bolj naporna ... Določene odnose moram postaviti na drugo raven. Jih izhlapeti ali utekočiniti – spraviti v epruveto in zapreti v omaro s kemijskimi eksperimenti. Poznam svoja čustva in svoje kontradiktornosti. Vem, da je povsod mogoče eksistirati vsaj minimalno zadovoljivo. Tudi sredi umetnega jezera, ki razen stoječe vode in nekaj ogroženih vrst rib ne premore veliko estetike in/ali užitka. Nekoč pa sem tekla po plitvi, božansko čisti vodi, ki se je kot razširjen potok vila skozi redki in s soncem obsijan gozd. Potem pa sem vstopila v vas, kjer so živeli le bajno bogati ljudje z velikimi, dizajnerskimi bazeni. Niso imeli nobenih varnostnih ograj ali zidov; nasploh so bili precej prijazni – tudi do mene, ki sem se tam znašla kot nekakšen slepi potnik. Spodaj pod to vasjo pa sem videla reko, ki je tekla sama po sebi – sama po sebi – kristalna! Hitela sem k njej mimo vseh teh bogatih vrtov ... na poti pa me je ustavila skupina znancev iz realnega življenja. Prirejali so nek sejem ali nekaj takšnega. Prosili so me, naj jim pomagam. Vest, da sem lahko koristna, me je razveselila, čeprav je bilo delo prostovoljno in čeprav

me je reka pod vasjo neprekinjeno vlekla k sebi. Zbudila sem se še preden bi jo lahko dosegla ... Kaj bi dala, da bi samo enkrat in samo za hip stopila vanjo! Ali da bi me odneslo ... Bila sem že dobro pripravljena – pa se je zgodilo življenje. Nič ni gotovo ... pa nisem in ni mi vseč Descartes.

Kar želim reči, je to, da se zdim sama sebi le »prehod«. Ali – vrata. Ta misel je srhljiva, ker je tisto, kar prehaja, odvisno od mojih neposrednih misli. Čeprav sem odgovorna zanje, jih nimam pod kontrolo ... Sicer pa se zadnje dni počutim, kot bi mi vbrizgavali endorfine v telo. Kot da sem se okužila z dobrim življenjem (pa nimam ravno dizajnerskih bazenov). No, določene skale bodo ostale, tako kaže, kjer so. Tudi prav. Ne mislim namreč več plezati nanje ... pravzaprav je vse, kar si želim, samo to, da bi plesala. Saj veš: glasba, živa, po možnosti, violina, po možnosti, prostor, veliko prostora in čim manj ljudi (nekaj naj jih vendarle ostane, če pridejo vesoljci, da ne bom spet glavna tarča – pardon, samo res se mi ne ljubi več) in že se začne – prihaja v valovih – moje telo je nesmrtno – igra ... avtonomnost svobodne volje telesa, ki ga glasba ne določa, pač pa le odpira, asociira, reflektira, navdihuje, potrjuje, mu daje moč, smer, svobodo! Voljo za trenutek ali do njega. Jokam. Strah me je negibanja, laži, iluzij ... ljudi, ki mislijo, da vejo, da znajo, da so bogovi, ker zdaj, ko že dolgo ni več boga, je lahko vsak kaj namesto tega ... kako naj ne prizadenem, če sem jezna? Neskonči poskusi manipulacij z vidika avtoritet, ki žensko odmikajo na polico luških spominkov! To enostavno ne more iti mimo mene. Tega ne morem postaviti na polico zraven tistih treh kužkov in mehkega zajca! In ne morem se nehat spraševati – ZAKAJ. Poskušala sem že globoko zajeti zrak, se potopiti in priplavati na površje tam, kjer bo življenje lažje. Pa četudi se tam konča. No, *nikoli ne veš* ... in prav ta stavek sem v srednji šoli pri kemiji zapisala na mizo – z ediksom. Takrat se mi je zdelo, da se mi je odprlo nebo.

Draga Slovenija, predstavila sem ti svoja „odrasla“ nestrinjanja in slabo voljo in povabila sem te v film mojega otroštva in odrasčanja, da bi nama skupaj na koncu naredilo »klik«.

Hvala za pozornost,
lep pozdrav,
Plesalka

poteze

-10%

ZALOŽBA MODRIJAN VSEM ČLANOM RAZPOTJA KLUBA
PODARJA 10 % POPUSTA OB NAKUPU KNJIG
IZ ZBIRKE POTEZE.

VEČ INFORMACIJ NA razpotja.si/klub

RAZPOTJA
klub

Modrijan

Šolnikova drža

ANDREJ JELEN

Zavod za šolstvo OE Nova Gorica je dal pobudo za ponedeljkova strokovna srečanja, na katerih o različnih temah razpravljamo osnovnošolski in srednješolski učitelji. Predloge razprave smo podali udeleženci, pobudniki pa se jih kljub širini in odprtosti niso ustrašili. Pogum obojih je hvalevreden, saj verjetno ni potrebno posebej poudariti, da so strokovne zadeve specialistične, ozko usmerjene, zaprte. V odprtem ozračju se pokažejo tudi protislovja, ki so nadvse dragocena.

Tako smo na zadnjem srečanju iskali idealne lastnosti učitelja, merljive parametre, ob upoštevanju katerih lahko izboljšamo svoje poučevanje, hkrati pa ugotavljali, da se dobljene lastnosti le pri nekaterih ujemajo z opisi naših predhodnikov, učiteljev, ki so nas tako zelo zaznamovali, da smo postali učitelji. Tudi bralec naj prikljče v spomin tistih nekaj učiteljev, profesorjev, ki jih ne bo nikoli pozabil. Si lahko katerega predstavljate v sodobni šoli? Spominjam se učitelja, ki je imel razvado, ki je pri nas

učencih zbujala posmeh, pa tudi njegovo spraševanje ni bilo zgled pravičnosti, pa vendar te »podrobnosti« niso omajale vznesenosti, ki smo jo srkali ob njegovi doživetih razlagi. Za marsikoga je kontroverzen že lik profesorja Zupana v Razrednem sovažniku. Začuda celo mlajši kolegi učitelji dojemajo ta lik kot osebnostno čudaški, historično neprilagojen, za znanje pretirano zavzet in v ocenjevanju preoster. Pa ali ne bi bile to dobre lastnosti nekega profesorja, ki bi se v anekdotah vračal na vsaki obletnici mature? Zakaj se zdi tak profesor danes problematičen?

Poučevanje kot tehnika

Klišejsko rečeno, v tem našem izpraznjenem času je oblika pomembnejša od vsebine. Vendar pa si moramo priznati, kako strašno smo navdušeni nad nastopom ali predavanjem neke (po možnosti karizmatične) osebe, ki nas mora vsaj nasmejati, se nas »dotakniti«, »dati misliti« ali vsaj sprožiti podobne dovtipe, ki nas ne smejo pustiti ravnodušne. Nasprotno, pričakoval bi, da

se bodo vsaj šolniki, prenašalci znanstvene resnice, zoperstavili takšnim plehkim občutenjem ter se osredotočili na vsebino povedanega. Ali to še znamo? Ali znamo poslušati, ne da bi slišano sodili po videnem, ali celo presodili izključno po nepomembnih neverbalnih podrobnostih predavatelja. Bojim se, da ne. Včasih še opazimo ne, da vsebine pravzaprav ni. Na enem od predavanj o odgovornosti je znani psiholog in igralec nadvladal učiteljsko publiko, kakor je tudi mene očaral z mojstrskim poznavanjem in zadetimi ter zaigranimi opisi karakterjev sopolislušalcev. Vendar pa po štiriurni »seansi« razen fascinacije ni ostalo nič. Kako bi le, saj je tudi predavatelj sam »izdal«, da je srečanje namenjeno le motivaciji za morebitno nadaljnje resno »delu na sebi«. A kakor da bi ga kolegi preslišali, zadovoljstvo je bilo popolno.

Kritika lastnega poučevanja je težavna, saj ga zlahka zamenjamo za utečenost, gladkost procesa podajanja učne snovi, zato se nadobudni kolegi strinjajo, da so občasne hospitacije nujne. Učitelj se zlahka tudi

Kot vzgojitelji, učitelji ali starši smo v odnosu do mladih predstavniki sveta. Četudi ga nismo ustvarili in bi si želeli, da bi bil drugačen, kot je, ali se nam celo odkrito gnusi, moramo prevzeti odgovornost zanj. Sicer se že načelno odrečemo avtoriteti, ki jo odrasli prevzamemo, da otroke vpeljemo v naš nenehno spreminjajoči se svet.

sam preveri. Diktafon je v tem zgolj prikaznem času vsekakor priročna naprava za samoevalvacijo. Popularnost snemanja s kamero pa zdi sporna predvsem v tem, da se namen kritike poučevanja nevede spremeni v kritiko performansa. Gotovo je pri telesni vadbi na tak način smiselno preverjati odličnost preskoka čez kozo po odzivu s kanvasa, a tam, kjer forma ni pomembnejša od vsebine, slika zgolj zavaja. »Če že ne drugega, se s prižgano kamero bolj potrudim,« je že slišan komentar, ki pove veliko o tovrsti praznini.

»Pod vplivom sodobne psihologije in načel pragmatizma se je pedagogika razvila v znanost o poučevanju nasploh na tak način, da se je povsem osamosvojila od dejanske učne vsebine. Mislili so, da je učitelj človek, ki preprosto uči karkoli; izuriti se mora v poučevanju, ne v obvladanju kateregakoli posameznega predmeta.« (Hannah Arendt: *Kriza v vzgoji*) Tako danes ni mnenja, ki bi nasprotovalo tezi, da dobrega učitelja spoznaš ne glede na to, kaj ali kje uči. Zato je poučevati »mrtvo vednost« povsem nezadostno, učitelj mora svoje znanje oživiti. Vednost se mora preoblikovati v uporabno znanje, v veščine. Tako so npr. inovativnost, podjetnost, nujne veščine za prihodnost v skladu z vzgojno-izobraževalnimi strategijami EU (*Education and Training 2020*). O zablodi, »da je potrebno napake gospodarstva oziroma iztrošeno razvojno paradigmo Zahoda začeti reševati neposredno v šolstvu,« in še o čem piše Igor Bjuklič v prispevku *Kako razumeti podjetništvo danes?* (*Razpotja* št. 17, Delo).

Politična (ne)vidnost šolnikov

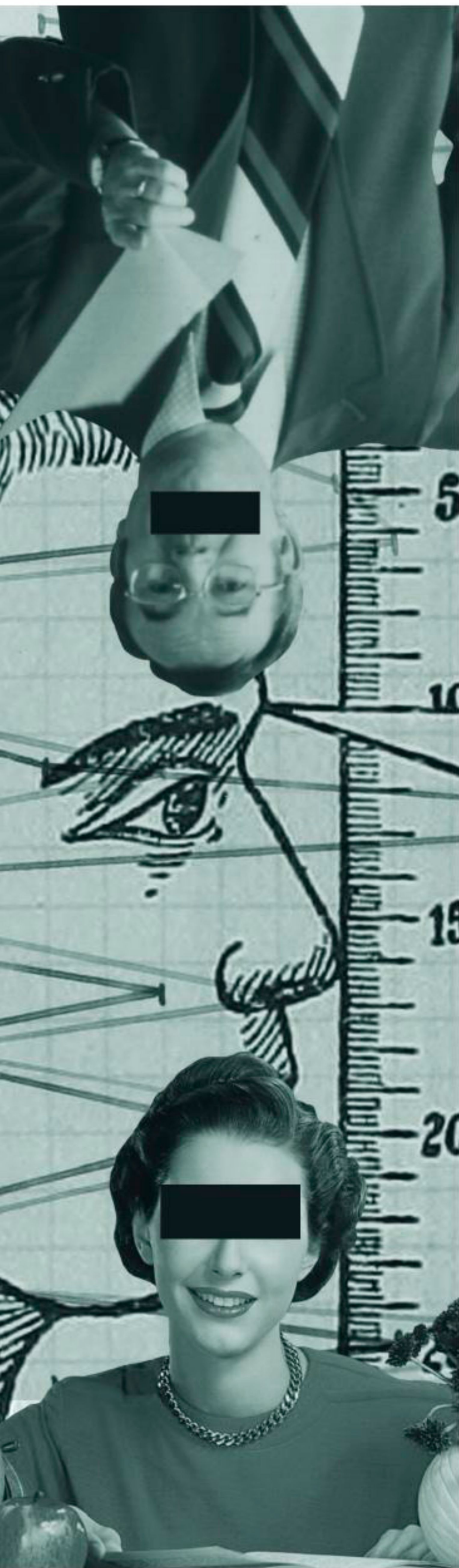
Da šola ne nasprotuje potrošniški družbeni naravnosti, poslušamo že nekaj let. Ob zadnjem »dogodku« na Osnovni šoli Deskle pa je priznana antropologinja postavila tezo, da slovenska šola spodbuja delikventnost, torej ne proizvaja samo potrošnike,

temveč tudi delikvente. O Desklah, o nasilju nad otrokom bošnjaške narodnosti, so se glasno razpisali mediji, kakor, se zdi, se niso upali 20 let o izbrisu državljanstva skoraj 20 tisočih prebivalcev južnjaškega porekla. Celotna ministrica je v svojem kratkem stažu prišla v Deskle na kontrolo. Ljudje so se zgražali nad šolstvom, javnim sektorjem in državo nasploh ter svoj gnev zivali po raznih spletnih portalih. V nedavni večerni okrogli mizi na prvi nacionalni televiziji pa je bivši poslanec in občinski svetnik v debati o javnem in zasebnem šolstvu izjavil, da javna šola ustvarja shizofrene otroke. In dalje pojasnil, da to ve, saj je v tej ustanovi tudi zaposlen.

Poglavitne težave, seveda, ne vidim v bizarnosti časa, temveč v nepojavnosti zaposlenih v javni šoli navkljub vse hujšim kritikam šolstva. Učitelj bi se moral javno izpostaviti, ko se govori o izobraževanju in vzgoji. Zdi pa se, kot da samo čaka, da bodo nori časi mimo ter da bomo lahko spet v miru in s spoštovanjem opravljali svoje delo. Kakor da bi verjeli, da se bodo stvari v šolstvu uredile brez naše participacije. Redke izjeme so ostra pisma pogumnih učiteljic in oglašanja »zloglasnega« ravnatelja. Tišina je ne samo med »šoloobvezniki«, tudi »univerzitetniki« molčijo. Kot da bi bila obramba etiketiranega javnega sektorja neuporabnih v(r)ednosti tudi zanje pretežak hendikep. Edini, ki se redno odziva na politične dogodke v šolstvu, je glavni tajnik sindikata, ki pa mu nismo prepustili samo obrambo delovnih pravic, temveč se razume kot servis, ki skrbi, da učitelji nismo v popolni politični nevidnosti.

Javni diskurz je na že omenjeni okrogli mizi nacionalne televizije o perečih temah v šolstvu bojkotirala celotna ministrica, češ da "je že vse povedala", prav ona, ki bi morala razumeti dolžnost najvidnejše funkcije v državi. Obenem pa je hotela, da bi njen stan dodatno strokovno pomoč učencem s

posebnimi potrebami opravljal brezplačno, s prostovoljskim zanosom, kot bi se boje da spodobilo za učitelja, zavezanega svoji poklicanosti, medtem pa si je svoj zanos pogodbeno uredila. Pol milijona in več, gor ali dol. Povprečnemu prebivalcu v državi povsem nepredstavljiva vsota. Resneje bi se bilo potrebno zamisliti ob njenih spremljajočih izjavah. Ob javni objavi izplačanih honorarjev je ponudila odstop, ker bi boje da »neutemeljeni očitki bremenili delo ministrstva«. (Na vprašanja novinarjev tudi tokrat ni odgovarjala.) Krivde ne sprejema, kot jo razumem, odstopa iz nekakšne dobrobiti vseh nas, saj bi bila zaradi medijskega »sramotilnega stebra« fluidnost dela ministrstva prekinjena. Učitelji smo ogorčeni. Priporočamo ji, naj gre za tekoči trak, saj očitno tako politiko tudi razume. Sprijaznili smo se, da je vzgoja postala apriori ideološka, zato besede vzgoja vse bolj medli ministri za šolstvo že nekaj let nimajo v tituli. A da se najde politik v vlogi prvega šolnika v državi, ki nas prepričuje, da je odgovornost sistemska, osebna odgovornost pa nekakšna pretirana duševna skrb, ki jo je potrebno čimprej odmisлити. Zares depimirajoče za učitelja, ki se dnevno trudi učencem privzgojiti malenkost te vrline. Še več. Šele s politično-univerzitetno zaščito je bila ministrica v odhodu končno pripravljena odgovarjati. A dobili smo vtis, da je na oni steber prav nič ne veže. Zvedeli smo namreč, ne samo da so dodatni zaslužki legalni, temveč celo hvalevredni, saj utelešajo tako opevani spoj univerze z gospodarstvom. Dobili smo enačaj, večji honorarji, dodana vrednost, izredno sposobni univerzitetniki. In obratno. Nič honorarjev, osnovna plača, (pod)povprečneži. V tej konstelaciji predlagana samoomejitev rektorja Univerze na Primorskem izzveni v (nepopularen) notranji čut, namesto da bi takšno zadržanje bilo zgled etične drže za vsakega državljanca.

Avtoriteta kot prevzem odgovornosti

A kaj se nas to tiče? Kot vzgojitelji, učitelji ali starši smo v odnosu do mladih predstavniki sveta. Četudi ga nismo ustvarili in bi si želeli, da bi bil drugačen, kot je, ali se nam celo odkrito gnusi, moramo prevzeti odgovornost zanj. Sicer se že načelno odrečemo avtoriteti, ki jo odrasli prevzamemo, da otroke vpeljemo v naš nenehno spreminjajoči se svet. »Vsakdo, ki zavrača prevzem skupne odgovornosti za svet, ne bi smel imeti otrok in se mu ne bi smelo dovoliti, da sodeluje pri njihovi vzgoji.« (Arendt: *Kriza v*

Sprijaznili smo se, da je vzgoja postala apriori ideološka, zato besede vzgoja vse bolj medli ministri za šolstvo že nekaj let nimajo v tituli. A da se najde politik v vlogi prvega šolnika v državi, ki nas prepričuje, da je odgovornost sistemska, osebna odgovornost pa nekakšna pretirana duševna skrb, ki jo je potrebno čimprej odmisлити. Zares deprimirajoče za učitelja, ki se dnevno trudi učencem privzgojiti malenkost te vrline.

vzgoji) To ne pomeni, da bi se moral šolnik politično angažirati, temveč je čisto dovolj, da zavzame določeno držo, vsaj do tistih tem, ki se ga neposredno dotikajo. Ni mu namreč v prid, ko ga slišimo, da o nestrokovnih, šolskih temah (če si lahko še zamišljamo, da kaj takega sploh obstaja) govori z podobno lahkomiselnostjo, kot bi poslušal poenostavljene starševske sodbe. Zakaj šolnik ni več intelektualec, temveč samo še strokovnjak? O tem drugič. Zaenkrat lahko pohvalimo pobudo Zavoda za šolstvo OE Nova Gorica, ki je spodbudila šolnike k odprti debati.

Poglavitna kritika slovenske šole, ki je ne problematizira zgolj širša javnost, temveč tudi vršitelji vzgoje in izobraževanja, je umanjkanje kritičnega mišljenja. Ne preseneča, da je bila to prva, najbolj zaželena tema, ki smo se je lotili na ponedeljkovih srečanjih. Zlahka smo ločili kritiko od kritiziranja, in prav na tem se je v debati pokazalo, kako pozitivno opredeljujemo prvo. Če je kritiziranje konfliktno, je bila kritika opisana kot uvidevna, zaželjena, odmer-

jena, itd. Pomembnejša bi bila pravzaprav razločitev mišljenja v znanju, vednosti, znanosti, torej tam, kjer je (znanstvena) resnica, od ocenjevanja, preudarjanja, odločanja, torej tam, kjer so (zgolj) mnenja. Debata je predvsem prostor slednjega, saj po Aristotelovih besedah, "nihče ne preudari o stvareh, ki se ne dajo spremeniti." Četudi je poučevanje nespremenljive vednosti glavno učiteljevo vodilo, je konflikt neizogiben, ko njegovemu učencu ne gre, kot bi po pričakovanjih okolja moralo iti. Med mislečim človekom s trdnimi prepričanji in gladko utečenostjo izpraznjene po-

trošniške družbe ne more biti sprave. Mimogrede, konfliktnost kritičnega mnenja se je izkazala tudi na tem srečanju. Opažam pa, da tudi izobraženi prepogosto zamenjujejo intelektualni spor z osebnim.

Sedaj se lažje vrnemo k začetnemu vprašanju. Zakaj ni mogoče učitelja ali profesorja, ki nas je trajno zaznamoval, fiktivno postaviti v današnjo šolo? Nekatere kolegice so mi zaupale, da jih je do poklica vodil zgled vestne, marljive, urejene, natančne učiteljice, nekakšna podoba avtoritativne matere. Vendar pa nas je veliko (gotovo več takšnih, ki niso postali šolniki), ki jih je profesor(ica), oče butnil(a) v svet, po krivici ali pravici, s solzami ali jezo, z zanosom. Gotovo takšna učiteljica po današnjih kriterijih ne bi bila dovolj fleksibilna, bila bi prestroga, prezahtevna, z zastarelimi metodami. Profesor bi bil krivičen, nor, spraševal bi snov, ki ni v učnem načrtu. Predvsem pa se učiteljica in profesor ne bi smela »kregati« s starši. Še na učence ni pedagoško dvigniti glas. »Kaj ne veš, da te lahko posnamejo?«

KOLAŽI: KATJA PAHOR

Angleščina Kačurja

ALJOŠA KRAVANJA

To je alegorija. Njena glavna figura je izmišljena; njena osrednja misel je, kot se reče, figurativna. Toda kljub temu: pred očmi imam gimnazijskega učitelja, starega slabih petdeset let. Dva osnovna dela njegovega obraza – golo čelo in masivna čeljust – sta privita z velikim grškim nosom. V drugi, horizontalni smeri, je njegov obraz – kot pri raztrgani harmoniki – na obeh straneh nabran v štiri gube. Kdo drug bi žaloval, a naš junak ni svojega videza nikoli občutil kot prekletstva. Ko je kot mladenič v ogledalu prvič prepoznal poteze, ki jih bo njegova glava privzela v odraslosti, je vedel: to je obraz, ustvarjen za govorjenje. Učitelj bom. Martin Kačur, ja, vzemimo, da je to njegovo ime – Martin Kačur bo učitelj.

Kačur je hitro ugotovil, da ritem njegovega mišljenja (ki se ni moglo nikoli otresti najstniškega zanimanja za Wellsa), ritem njegove hoje (ki je obdržala polomljen takt dvakratnega zloma pri desetih letih), da gibanje njegovega obraza (z zgoraj omenjenimi posebnostmi) ni združljivo z zadušeno ekspresivnostjo slovenščine. Kačur bo poučeval angleški jezik; in poučeval bo v angleščini. »I believe, my dear students, that we are going to have a marvellous time this morning«, je v zrcalu dejala njegova glava.

Toda užitek pri poučevanju ni bil stalen. Kačur se je pogosto zmedel. Če je sredi predavanja ujel pogled dijakinje, ni vedel, kako naj čim

bolj vljudno spet pogleda stran; med hojo po učilnici je moral vrteti (zdaj že potno in zardečo) glavo v smeri dekleta, ki ni hotelo povestiti oči v zvezek. Po tišini, ki je vedno nastopila ob omembi besed owl in bald, je Kačur spoznal, da je med učenci moral dobiti vzdevek. Prevzel je neprijetne navade učiteljskega poklica: hojo s sklenjenimi rokami za hrbtom, svaljanje krede in gledanje v strop. Toda včasih se je zgodilo, da so Kačurjev korak, pritiskanje nalivnih peres, zanesljivi tek šolske ure in vreme – moralo je biti malo po dežju, v sivozelene svežini, ki jo je Kačur, sicer zapečkar, povezoval z idejo Anglije – zanihali v isti frekvenci, in tedaj je Kačur spregovoril v ekstatični angleščini. Uspelo mu je ujeti tisto zaporedje višajev in nižajev, ki tvori resnični tok angleškega jezika. »That was, my dear students, and in no small part thanks to your assistance, in fact a splendid, marvellous morning.«

Toda razločno vidim, da tudi v tej alegoriji Kačurjeva usoda ni vesela. Prvo znamenje nesreče je naš učitelj razbral v predlogu, ki ga je neki dijak prišepnil sošolki: »Morava take it to the next level.« Kačur je bil ogorčen. »Ta fraza nima smisla,« si je rekel, »level, se pravi 'nadstropje', je lahko samo upper, in ne next.« A namigi so postajali vse jasnejši. Dijaki so se, neodvisno od Kačurjevih lekcij, iz tablic namesto iz šolske table, učili neke druge angleščine, v kateri je past perfect zares le še pretekla, izumrla oblika popolnosti. Med učenci ni več našel nerazumevanja, temveč prizanesljivost. Na njegove lekcije se niso več odzvali z »aha«

in »joj«, temveč z WTF in LOL. Njegov predmet, se mu je zazdelo, ni bil več angleščina, temveč angleščina Kačurja. Kačur, kača; reptil, fosil.

Nekega jutra je bil poklican k ravnatelju. Poleg samega predstojnika, urejenega, atletskega moškega, sta ga v pisarni sprejela tudi župnik in župan (kar pa ni bil, če smem dodati, poklon našemu junaku, temveč referenca na njegovega slovitejšega soimenjaka). Pretreseni Kačur si ni uspel zapomniti natančne vsebine pogovora, a ko ga je zvečer, zaviti v svojo samsko posteljnino, zaprt v svoje samsko stanovanje, poskušal obnoviti, je vedno znova prišel do iste sekvence besed. »Stara šola«, »idealist«, »angleščina urbane mladine«, »transfer«, »Blatni Dol«. Navsezgodaj zjutraj je še zadnjič obiskal gimnazijo, da bi, kot se reče, pobral svoje stvari. Videli sta ga samo čistilki, ki sta mi obe dali isto poročilo: tisto jutro je Kačurjev obraz, z razrahljanim, obrnjenim nasmeškom, spominjal na odloženo harmoniko.

Tukaj postaja alegorija nejasna. Martin Kačur izginja v meglici, ki obdaja Blatni Dol. A kljub temu si ga poskušam predstavljati, kako prvič zakoraka v skromno, verjetno edino učilnico vaške šole. Na kateder, ki stoji tik ob umivalniku, odloži rokovnik in paperback izdajo Časovnega stroja. Instinktivno seže v predal: okruški krede, tukaj so. Postavi se na sredo razreda, širok nasmešek, popravljen instrument. »Allow me, my dear students, to take your English, as they say, to the next level.«^x

Giblјive slike mladosti

Koliko Truffautovih udarcev je v *Fantovskih letih*?

KATJA HUŠ

Film je retrospektiva. Z njim na naši strani se lahko zoperstavljamo pozabi, pogledamo nazaj, oživimo preteklost in vse njene mrtvece v gibanju. Kot zaporedje fotografij, ki pričarajo iluzijo gibanja, ko se s hitrostjo 24 slik na sekundo zapisujejo na celuloidni trak in predvajajo na platno, je namreč film minevanje časa revolucionarno vpisal v fotografijo kot svojo osnovno formo. Mladost se zato ponuja kot idealen filmski material. Tudi mladost je že vedno pretekla, ujamemo jo lahko le v njenem slovesu in o njej največkrat pripovedujejo preživeli, torej tisti, ki niso več mladi.

O prepletenosti filma in mladosti oziroma odraščanja se je v zadnjem letu veliko govorilo. Zasluge za to nosi film *Fantovska leta* (*Boyhood*), delo režiserja Richarda Linklaterja, ki se je že podpisal pod filme, kot so *Slacker*, *Dazed and Confused*, *Before Sunrise*, *Before Sunset*, *Before Midnight*. *Fantovska leta* zadnje mesece zasluženno žanje kritiške in komercialne uspehe. Film spremlja odraščanje fanta Masona (Ellar Coltrane) od njegovega 6. do 18. leta. Zgodba je sicer brez velikih zapletov in razpletov, narativno se nasloni na določene življenjske mejnike – ločitev staršev, selitev, ponovne poroke, nasilni oči, nova šola, najstniške romance, matura – toda ti dogodki so le ogrodje, okoli katerega se vije zgodba, sestavljena iz malih trenutkov vsakdana: od gledanja manekenk v katalogu za spodnje perilo do pogovora z očetom o obstoju čarovnije in vilincev. To seveda ne bi bilo nič nenavadnega, če ne bi tudi samo snemanje filma trajalo 12 let. Linklater je namreč z istimi igralci vsako leto tekom 12 let posnel delček zgodbe – in lansko jesen smo si lahko prvič ogledali presunljiv rezultat: skoraj triurno polzenje časa na platnu, pri čemer šele telesne spremembe igralcev (nova pričeska), ki so včasih bolj, včasih manj opazne, gledalcu sporočajo, da je eno leto naokoli, film pa malce bližje koncu. Ethan Hawke, ki igra Masonovega očeta, je tako primerno opisal *Fantovska leta* kot »fotografijo ljudi s časovnim zamikom« (*human time-lapse photography*), s čimer je povezal Linklaterjev dosežek z originalnim namenom filma kot zaporedja slik, ki prikazuje realnost v teku časa (Holly Willis, »It's About Time«, *Filmcomment*).

Fascinacija z mladostjo: od Truffauta do Linklaterja
Fantovska leta je skoraj enotno združil kritike v oceni, da gre za enega najboljših filmov zadnjega desetletja, najverjetneje pa se bo zapisal tudi v filmski kanon. V filmskih analih bo bržkone stal ob

filmu François Truffauta *400 udarcev*, zgodbi o 13-letnem dečku po imenu Antoine Doinel, ki velja ne le za enega najlepših prikazov mladosti v filmu, temveč tudi za enega najboljših filmov in režiserskih prvencev vseh časov. Truffaut je imel namreč le 27 let, ko je leta 1959 predstavil *400 udarcev*, film pa se velikokrat navaja kot začetek francoskega novega vala, v katerem so poleg Truffauta najbolj znani režiserji Jean-Luc Godard, Éric Rohmer, Claude Chabrol, Jacques Rivette in Jacques Demy.

V množici recenzij *Fantovskih let* pogosto najdemo omembo Truffauta, toda največkrat le bežno, kot nekakšen nujen kontekstualni postanek v stilu »že drugi so se ukvarjali z mladostjo«. Primerjave med režiserjema pa se kar ponujajo. Sta med redkimi filmskimi ustvarjalci, ki se vztrajno posvečata mladosti in otroštvu: tej temi sta posvetila več svojih filmov, sam Linklater pa tudi priznava vpliv Truffauta na svoje delo in navaja *400 udarcev* kot enega svojih najljubših filmov. *400 udarcev* je bil pravzaprav prvi v seriji petih filmov, ki jih je Truffaut namenil liku Antoina Doinela. Z istim igralcem sta se nato še naslednjih 20 let vračala k njegovi zgodbi. To nagnjenje k oživiljanju istih karakterjev velja tudi za Linklaterjev opus. Podobno kot Truffautova serija o Antoinu se je namreč Linklater vračal k isti zgodbi v svoji trilogiji *Before*. V tej je skozi 18 let in v treh filmih skupaj z Ethanom Hawkom in Julie Delpy ustvarjal ljubezensko zgodbo o Jesseju in Celine. Na vprašanje, zakaj ga zanima delo z otroki, je Truffaut v pogovoru za *New York Times* dejal: »Ko snemam film z otroki, se tekom snemanja spreminjajo, fizično in emocionalno. Do takrat, ko je filma konec, so drugačni.« Osnovno čudenje nad tem, kako se minevanje časa vpiše v posameznike, njihova telesa in kako to za hrbtom gradi naše biografije, je na ambicioznejši ravni razvil tudi Linklater v *Fantovskih letih*. Zdi se, da oba režiserja pri preizkušanju filmske forme zaposlujejo podobna vprašanja inherentne povezanosti minevanja časa in fotografiranja realnosti. A poleg dejstva, da sta *Fantovska leta* in *400 udarcev* filma o mladosti, njuna režiserja pa družijo podobna fascinacija nad prvotno revolucionarnostjo filmske forme – kako podobna sta si pravzaprav oba filma v njuni »obdelavi« mladosti?

Mladost – realistični pogled

Truffaut je leta 1959 pretresel francosko filmsko sceno s svojim prvencom, v katerem je filmsko govorico izrabil za osvežujoče intimen, avtobiografski in na trenutke mladostno hudomušen portret 13-letnega dečka po imenu Antoine Doinel (Jean-Pierre Leaud).

Antoine živi v Parizu z mamo in očimom, njegovo družinsko življenje pa je daleč od idiličnega. Staršem je odveč, večino časa ga zanemarjajo, npr. tako, da mora v natlačenem stanovanju spati kar na hodniku. Antoine je tudi deško navihan in nepremišljen, velikokrat laže, z najboljšim prijateljem Renejem namesto šole raje obišče zabaviščni park ali kino, skozi film pa lahko spremljamo, kako vse bolj stopa po poti mladega prestopnika. Zaradi kraje tipkarskega stroja nazadnje pristane v popravnem domu za mladostnike. Zgodba temelji na dogodkih iz Truffautovega otroštva in

Hkrati je mladost vedno zgodba nemladih, ujeta na svojem koncu, vselej spoznana le kot spomin. Zgodbo mladosti tako vedno straši prikazen njenega pogoja – izgube mladosti. Hipnost in senzoričnost mladosti je takoj zapisana na trak, pri čemer vztrajnost tega sosledja učinkuje kot spomin. V karakterju je digitalna, v zapuščini pa analogna.

zaradi njihovega negativnega prikaza v filmu so starši po premieri z režiserjem prekinili stike.

400 udarcev je filmski testament večplastnosti in pokončnosti otroškega sveta, izkazuje Truffautovo stališče, da je svet otroka mnogo bogatejši od sveta odraslega (James Clarity, »Francois Truffaut: A man for all festivals«, *The New York Times*, 1976). Film je torej veskozi na strani Antoina in zgodbo prikazuje z njegovega gledišča. Truffautova kamera ga z neutrudljivo pozornostjo spremlja in usmerja pozornost publike na njegove drobne geste, ki so velikokrat tako naravne, da bi lahko ostale neopažene. Veliko posnetkov je namenjeno dokumentiranju Antoinovega gibanja med rutinskimi opravili, kot je priprava mize pred večerjo ali pospravljanje smeti, pri čemer v kadre ne pozabijo vključiti tudi najmanjših detajlov (npr. kako si Antoine med pospravljanjem mize roke obriše v zaveso namesto v krpo). V enem najboljših prizorov filma, ko Antoina v popravnem domu intervjuva psiholog, kamera nepremično »stoji« na fantu, izpraševalca ne vidimo in gledalčeva pozornost je usmerjena na Antoinove gibe, mimiko in odzive. Naš pogled je prikovan na to, kako praska po mizi, medtem ko odgovarja, ali kakšen izraz nerodnosti in presenečenosti dobi, ko ga vprašajo, ali je že spal s punco. Leaudova neposredna in nefiltrirana igra, polna majhnih gest, ki bi jih izučeni igralci verjetno trenirali skozi mesece psihološkega profiliranja svojega karakterja, je bila bržkone mogoča le zato, ker sploh ni bila igra. V omenjenem prizoru so bili namreč uporabljeni resnični odgovori in reakcije igralca.

Točka poistovetenja za gledalca je torej veskozi Antoine. Kamera ne le dosledno sledi njegovim gibom, temveč veskozi prikazuje njegovo izkustvo. V prizoru, kjer se njegova starša prepirata v kuhinji glede njega, on pa se trudi spati na hodniku, se kamera v temi približa in obstoji na njegovem obrazu, staršev nikoli ne vidimo. In skozi Antoinove oči so odrasli sebični, kapriciozni in nesočutni. V svetu odraslih velja arbitrarnost zakona, kjer je vsak trenutek družinske sreče bežen, ljubezen staršev docela pogojna, moramo si jo zaslužiti vsak dan posebej. Antoine pri gledalcih tako naleti na razumevanje, ko racionalizira svoje laganje in pravi, da raje laže, saj mu ljudje ne verjamejo niti tedaj, kadar govori resnico. Bitka z odraslimi je namreč vnaprej izgubljena.

Truffaut je večkrat izrazil svoje navdušenje nad režiranjem otrok, primerjal jih je z nesocializiranimi volkovi in trdil, da je lažje narediti film o divji kot o udomačeni živali. In res, po zaslugi Leaudove »igre« ter Truffautove dokumentarne in neopazne kamere uspe filmu prikazati mladost kot čas popolne vpetosti v sedanji trenutek, ko svet dojemamo kot tisto neposredno pred nami, manjka pa element samorefleksije, ki bi lahko Antoina strla, da bi doživel svojo lastno realnost kot docela tragično. Mladost je pri Truffautu hkrati nekaj nefiltriranega in še nepodružbljenega kot nekaj dostojanstvenega in razumnega. Kljub manku moralnega razsojanja, ki ga vidimo pri Antoinu, Truffaut ne obsoja mladosti in otrok kot nemoralnih, temveč najde v njih pogum, trpežnost in toplino. Edina oseba, ki je v filmu zmožna sočutne geste, je namreč Antoinov najboljši prijatelj. Ta mu priskrbi prenočišče, ko Antoine zbeži od doma, in ga nato tudi redno obiskuje v popravnem domu – izkaz odgovornosti do prijatelja, za katero dvomimo, da bi jo bili zmožni kateri od odraslih v filmu.

Fantovska leta je zaradi razlike v formi težko primerjati s *400 udarci*. Film namreč združi 12 let v eno pripoved, pri čemer pa se ne zanaša na nek določilni dogodek, okoli katerega bi se gradila pripoved. Film namreč prikazuje drobce nedogodkov, med katerimi se spleta mladost in odraščanje: naključna druženja s prijatelji, hitri zajtrki z družino pred šolo, prepiri s sestro. Bolj kot veliki trenutki film zanimajo navadne stvari, iz katerih so sestavljeni spomini. Linklater za razliko od Truffauta ne gradi zgodbe na privlačnosti glavnega junaka. Kamera daje več prostora in dialoga ostalim likom, zlasti staršem. Starši so pravzaprav največkrat točka poistovetenja za gledalce, nosijo emocionalno težo filma, saj skupaj z njimi gledamo nazaj na mladost. V *Fantovskih letih* je mladost zgodba preživelih, ki mnogokrat, tako kot lik mame v filmu, pomislijo: »Mislila sem, da bo več.« *Fantovska leta* pravzaprav ni niti film o Masonu niti o njegovih starših ali mladosti kot taki – gre za film o naravi spominov. Linklaterja ne zanima mladost, kot jo lahko ujamemo v specifičnem karakterju, temveč minevanje časa in način ustvarjanja spominov. Zato je dosti težje govoriti o prizorih, kadrih ipd., film namreč obstaja v svoji totaliteti in kumulativnem učinku gledanja časa, ki beži in gradi biografije na platnu. Oživljanje preteklosti skozi film postane ob gledanju *Fantovskih let* zavozlana izkušnja. Kot gledalci se znajdemo v enkratni poziciji,

saj skoraj vsak posneti kader v filmu doživljamo kot spomin, a se hkrati zavedamo, da je bil v trenutku snemanja sedanjost. Film se začne s pesmijo *Yellow* skupine *Coldplay*, ki nekatere od nas popelje nazaj v čas srednje šole, a hkrati vemo, da v trenutku snemanja ta pesem še ni bila spomin ... bila je edina pričujoča realnost.

Humanizem in nemilost spomina

Deli Truffauta in Linklaterja prežema humanistično občutje, ki zagovarja filmsko vrednost »resničnega« življenja. Realnost »človeškega stanja« je fascinantna točno takšna, kot je, podobno kot ni kit nič manj čaroben kot vilinska bitja – argument, ki ga skuša oče predstaviti Masonu, ko ga ta vpraša, ali so na svetu magična bitja. Režiserja prisegata na naturalističen prikaz realnosti in gradita zgodbo na neopaznem delu kamere, ki nas subtilno vpleta v videno. Jenkins trdi, da kamera v *400 udarcih* proizvaja estetiko absorpcije, ki nasprotno od brechtovskega potujitvenega učinka docela potopi gledalce v namišljeno realnost in jih naredi za soudeležence pri tej potvorbi. Zavzetost za prikaz realnosti v njeni neposrednosti vodi pri obeh filmih do nečesa težko opisljivega – nečesa, čemur lahko žal najbolje rečemo »občutek«. Filma gledalcu spolzita skozi oči, za njima pa ostane nežno občutenje, ki sporoča, da smo bili priča nečemu resničnemu in preteklemu.

Šele ko filma gledamo skupaj, se nam prikaže tudi celostna slika mladosti. Mladost je v dogajanju popolnoma v sebi (mladi ne vedo, da so mladi!), potopljena v večno sedanjost, in spomini se lahko

tvorijo le mimo našega zavedanja, saj tudi ideje samodržnosti časa, ki gre svojo pot, nimamo. A hkrati je mladost vedno zgodba nemladih, ujeta na svojem koncu, vselej spoznana le kot spomin. Zgodbo mladosti tako vedno straši prikazen njenega pogoja – izgube mladosti. Hipnost in senzoričnost mladosti je takoj zapisana na trak, pri čemer vztrajnost tega sosledja učinkuje kot spomin. V karakterju je digitalna, v zapuščini pa analogna.

Morda je tudi trik mladosti res docela filmski. V izvoru nefiltrirana vpetost v »tukaj in zdaj«, ki pa jo lahko spoznamo šele kot posneto podobo skozi iluzijo spomina. In katere slike preteklih sedanjosti bodo uspele iti skozi sito spomina, nas včasih preseneti. Tako *400 udarcev* kot *Fantovska leta* objekt mladosti tako vpišeta v prvotno revolucionarnost filmske forme. Spomnimo se zadnjega prizora v *400 udarcih*, enega najlepših koncev v filmski zgodovini. Antoine pobegne iz popravnega doma, kamera ga spremlja iz strani, ko teče in teče in teče, dolgo časa slišimo le udarjanje njegovih nog ob tla, nato doseže obalo. Nikoli še ni videl morja, in ko naredi nekaj korakov v vodi, se obrne nazaj, kamera se približa njegovemu obrazu, ujame njegov pogled in posnetek zamrzne na tem pogledu; pogledu, ki je bil deležen nešteti interpretacij. Vsak film se enkrat konča. Tudi *400 udarcev* in *Fantovska leta* imata svoj konec, in kot mladost ostaneta prepuščena nemilosti našega spomina. In prav tako kot mladost, občutek, ki ju spomin nanje priklič, vztraja. Kljub delu pozabe se zdi, da je vedno na dosegu roke.^x

ILUSTRACIJA: KATJA PAHOR

Lost – produkt našega časa

FRANCESCO CONDELLO

Čeprav spadam med bolj zagrizene gledalce televizijskih serij, si vse do pred kakšnim letom dni nisem ogledal še nobene epizode serije *Lost*. Od ogleda so me odvrčali komentarji prijateljev: »Pozabi ... čista zguba časa!«, »*Lost* je sranje.«, »Videl boš, da imam prav: zadeva je slaba.« ... Vendar pa sem si, čisto prevzet nad skoraj mistično avro, ki obkroža *Lost*, in ne upošteva opozoril tistih, ki me imajo radi, mislil takole: kako je lahko tako grozna serija, ki so si jo ogledali milijoni (v prvi sezoni v povprečju 14, v šesti in zadnji pa 11 milijonov gledalcev), ki je prejela vrsto nagrad (med njimi emmy in zlati globus) in je prvih deset let obstoja spletne strani *IMDBpro* zasedala prvo mesto na lestvici? Tako sem, z dobro mero poguma in neodgovornosti, na računalnik prenesel *Lost* in se odločil, da ga bom začel gledati.

Odiseja

Prvo epizodo sem si pogledal na dušek, takoj nato še drugo in tretjo. *Lost* sploh ni slab: odlična režija, hiter tempo, izvrstna glasbena podlaga, dobra igralska zasedba ... Zgodba o preživelih z leta *Oceanic Flight 815*, namenjenega iz Sydneya v Los Angeles, in skrivnostni otok, na katerem se znajdejo, me dobesedno omreži. Glavni razlog, da na stolu obsedim kot prikovan, je pripovedna tehnika. Epizode sledijo dvema različnima narativnima linijama: ena sledi dogodkom na otoku, druga pa nam s pomočjo *flashbackov* v vsaki epizodi pripoveduje o preteklem dogodku enega izmed preživelih. Ko zaključim s prvo sezono, se mi po glavi podijo številna vprašanja: kje je ta otok? Kaj je ta otok? Je letalo res strmoglavilo po naključju? Kaj se je zgodilo s potniki na repu letala? Kaj je črni morilski dim? Kdo so *Drugi*? Kaj se je zgodilo z Waltom? Zakaj so na otoku tako merjasci kot polarni medvedi? In kdo je Rousseau, skrivnostna Francozinja, ki na otoku živi sama? Od kod, za vraga, se je vzel bunker, vkopan sredi gozda? Kaj je v njem? Kako je mogoče, da je Locke, ki je bil pred letalsko nesrečo na invalidskem vozičku, na otoku čudežno shodil?

Nekoliko zbežan, a vseeno poln vznemirjenja, se napotim k drugi sezoni. V kateri ugotovimo, da je bunker v resnici postaja enigmatičnega znanstvenega projekta *Dharma Initiative*. V bunkerju *Swan Station* je Desmond, nekdanji škotski vojak, čigar naloga je, da vsakih 108 minut v računalnik vnese serijo 4-8-15-16-23-42, da bi preprečil nekakšno erupcijo ogromnega magnetnega polja (kot izvemo, je prav umanjkanje vnosa teh cifr povzročilo letalsko

nesrečo leta *Oceanic*). Vidimo *Druge* in spoznamo nekatere njihove člane, srečamo ostale preživele z leta ... vendar pa se za vsako (vedno le napol) razrešeno skrivnostjo naberejo nove, še bolj skrivnostne skrivnosti. Ob koncu druge sezone se mi porodi vprašanje: a se jim sploh sanja, kako bodo zaključili?

V tretji sezoni je vse več neskladnosti in izkrivljanja dejstev: Desmond lahko potuje v času in napoveduje prihodnost; dva lika, Nikki in Paulo, se iznenada pojavita (čeprav je implicirano, da sta bila od samega začetka med preživelimi), a iz zgodbe brez kakršnegakoli smisla ali razlage izgineta in se nikoli več ne vrneta; med preživelimi in *Drugimi* se vname vojna, ki na obeh straneh pušča žrtve, mučenja, nasilje, zapornike ... vendar pa ni jasno, zakaj se je sploh začela; ne spremljamo več dogodkov iz preteklosti, nadomestijo jih utrinki iz nedoločene prihodnosti, v kateri so liki spet v civilizaciji. Vsaki skrivnosti se torej priključi nova. Počasi izgubljam čustveno navezanost na zaplet, like ali dogodke. Kaže, da so imeli moji prijatelji prav.

V četrti, peti in šesti sezoni scenaristi popolnoma izgubijo kompas, zgodba pa postane do kraja zmedena. Liki se pojavljajo in izginjajo brez kakršnekoli prave razlage, nakopičenim skrivnostim pa je že skoraj nemogoče slediti. Prav pride vsak, še tako banalen kliše t. i. paranormalnih zgodb: potovanja skozi čas, zlobne entitete, premikajoči se otoki, duhovi, vzporedni svetovi, magični templji ... zdaj je *Lost* že nenamerno komična serija, edini razlog za ogled pa je ugibanje, kako nizko lahko še gredo, kot bi – no, spremljal letalo med strmoglavljenjem.

Agonija se nadaljuje vse do konca, ki ga mnogi (začuda so med njimi tudi duševno stabilne osebe) označujejo za enega najboljših v zgodovini televizije. Konec, v katerem ugotovimo, da otok obstaja od nekdaj, na njem pa živita brata, dobri (Jakob, ki ga najprej sploh ne vidimo v obraz, kasneje pa nam ga le pokažejo) in zlobni (ki se, glej no glej, spremeni v črn dim!) in da je naloga preživelih z *Oceanic Flight 815* ohranjanje ravnovesja na otoku, da bi se zlo ne razširilo po svetu. Brez prevelikega oziranja na detajle se zadnja epizoda zaključi v cerkvi, kjer nekateri izmed likov korakajo proti svetlobi, morda so umrli, lahko pa tudi ne; morda so bili mrtvi že na otoku.

Kako oceniti serijo?

Jasno je, da je glavni problem v osnovi en sam: prijatelji me niso dovolj opozorili na nevarnosti, ki sem jim šel naproti. Poskušajmo se torej, kot izraz dobre volje do bralca, bolje poglobiti v detajle, da

bi razumeli kaj je šlo narobe, da je *Lost* taka katastrofa.

Da bi lahko umetniški izdelek ocenili bolj artikulirano in poglobljeno kot le z osebno sodbo, moramo nujno vzpostaviti primerne parametre ocenjevanja. Pri žanru televizijskih serij, ki je v zadnjih dvajsetih letih postopoma postajal vse bolj priljubljen in razširjen, da danes zaseda osrednje mesto v popularni kulturi, sta osnovna parametra dva: raba serialnosti in stopnja načrtovanja.

Serialnost je najbolj očitna značilnost, po kateri serijo ločimo od filma, čeprav si oba medija delita enako izrazno tehniko. Medtem ko se v filmu nadaljevanja pojavijo le redko (na primer v t. i. sagah, od *Star Wars* preko *Back to the Future* do *Matrix*, ali z zunanjimi referencami, kot je značilno za filme Quentina Tarantina ali Wesa Andersona), je serialnost osnovna značilnost serij, ki jih potemtako lahko ocenjujemo na podlagi njene uporabe v narativne namene.

Načrtovanje pa je tista značilnost, ki serijo loči od ostalih televizijskih izdelkov: razvedrilnih oddaj, kvizov, resničnostnih šovov in celo tv dnevnika, ki so zasnovani iz epizode v epizodo na neorganski način. To je bilo značilno tudi za prve narativne televizijske izdelke: pri komičnih nanizankah, ki so jih snemali na odru pred občinstvom (npr. *Happy Days* ali *Mork & Mindy*) ali nadaljevalkah (kot sta bili *Dallas* ali *Days of our Lives*) si lahko posamezno epizodo ogledamo neodvisno od zaporedja snemanja, narativne linije pa le redko zaobjamejo več kot eno epizodo. Od devetdesetih let dalje so

se tendence spreminjale, vse do danes, ko so serije zasnovane kot organski izdelek – namesto posamezne epizode je lahko naenkrat predvajana celotna sezona (kot vidimo na primeru *House of Cards* ali *Orange Is the New Black*). Na višji ravni kot je načrtovanje, bolj organska bo serija, posledično pa bo tudi zgodba, ki jo pripoveduje, boljša.

Producenti so lost

Leta 2003 je bil Lloyd Braun, tedanji predsednik mreže ABC, na počitnicah na Havajih, ko je dobil idejo o šovu, ki bi združil film *Cast Away* in resničnostni šov *Survivor*. Prvi scenarij, naslovljen *Nowhere*, ki so ga naročili scenaristu Jeffreyu Lieberju, Brauna ni prepričal, zato je kontaktiral J. J. Abramsa, tedanjega *showrunnerja* serije *Alias*, ki so jo prav tako predvajali na ABC. Po Braunovih natančnih navodilih so šov preimenovali v *Lost*, medtem ko je Abrams, ob pomoči Damona Lindelofa (ki je bil na koncu poleg Abramsa in Lieberja podpisan kot idejni vodja *Lost*a ter kot *showrunner* z avtorjem Carltonom Cuseom), postavil pogoj, da mora imeti scenarij nadnaravne in paranormalne prvine.

Glavni lik (in vodja preživelih) bi morala biti Kate, poslovna ženska srednjih let, ki jo je na letalu spremljal mož, ki se je nato izgubil na otoku; medtem ko naj bi lik Jacka, ki naj bi ga po prvotni zamisli igral Michael Keaton, umrl že v prvi epizodi. Vendar je po vztrajanju mreže ABC Jack ostal in postal pravi protagonist serije (vlogo

so zaupali Matthewu Foxu), vloga Kate se je posledično spremenila, zaupali so jo igralki Evangeline Lilly (ki ni ravno ženska v srednjih letih ...), začetni osnutek za lik Kate pa se je preoblikoval v stranski lik Rose (ženska, ki na letalu sedi poleg Jacka). Sun, Jin, Hurley, Charlie in Sayid so bili liki, ki jih začetni scenarij ni predvidel, dodali so jih naknadno, da bi nekateri od igralcev, ki na avdiciji niso dobili nobene izmed vlog, a so bili vseč producentom, dobili prostor v zgodbi. Na podoben način sta bila lika Sawyerja in Clair spremenjena do te mere, da sta ustrezala izbranim igralcema.

Kot lahko vidimo iz te kratke rekonstrukcije geneze *Losta*, imamo pred seboj serijo s popolnoma zgrešenim načrtovanjem. To postane še toliko bolj očitno, če pitch *Losta* primerjamo z osnovno idejo drugih uspešnih serij: *Breaking Bad* se rodi iz želje avtorja Vincea Gilligana, da bi ustvaril zgodbo, v kateri protagonist postane antagonist; *The Wire* je David Simon že od samega začetka zasnoval kot hiperrealistični portret mesta Baltimore; *The Walking Dead* se razvije iz stripa, ki že ima dobro razvito zgodbo; s serijo *Sopranos* je David Chase poskušal prenesti biografske elemente v zgodbo o mafijski družini ... V vsakem od teh primerov je začetna ideja mnogo bolj organska, spodbude zanjo pa prej avtorske kot produkcijske narave.

Sicer je umanjkanje načrtovanja pri seriji *Lost* vidno ne samo pri njeni genezi, temveč tudi v nadaljnjem razvoju zgodbe. Na desetine je primerov, ko so narativni elementi spremenjeni (pogosto zelo nasilno), in sicer ne zaradi zgodbe same, temveč zaradi vzrokov, povezanih s produkcijo ali celo z ekonomskimi faktorji. Eklatanten primer likov Nikki in Paula smo že omenili, a naj dodamo še, da sta bila lika v začetku tretje sezone predstavljena kot del stalne zasedbe, že po nekaj epizodah pa so ju »izrezali«, predvsem zaradi nenaklonjenosti publike. Tudi lik Mr. Eka (enega izmed preživelih z repa letala) so ubili po le nekaj epizodah na izrecno prošnjo igralca Adewaleja Akinnuoye-Agbajeja (ali Triple-A, ki se je proslavil z likom Adebisija v seriji *Oz*), ki ni bil zadovoljen z razvojem lika, kot so si ga zamislili avtorji, kar znova potrjuje (kot da bi potrebovali dodatne dokaze), da je razvoj scenarija potekal na povsem neorganski način. Medtem so lik Walta odrezali zato, ker je igralec Malcolm David Kelly, ki je bil ob začetku snemanja star le 12 let, rasel prehitro glede na pripovedni tempo serije (kot da se otrokove rasti ne da predvideti ...).

Umanjkanje načrtovanja vidimo tudi v pomanjkljivi pozornosti do detajlov (v nasprotju z vsemi uspešnejšimi serijami). Izpostavimo le dva primera: v nekaj epizodah se ptič oglašja s krikom, ki zveni kot »Hurley!« (nadimek enega izmed protagonistov, Huga Reyesa), in čeprav se o tem prav Hurley pogovarja s Sawyerjem, s čimer ustvari še eno izmed številnih skrivnosti, ki naseljujejo serijo, je epizoda kasneje pozabljena in je v pripovedi ne zasledimo več (epizoda dobesedno izgine iz DVD verzije!); v eni izmed finalnih sezon pa nas kot strela z jasnega zadene spoznanje, da se Drugi med seboj pogovarjajo v latinščini, pa čeprav le eni epizodi, glede na to, da to ni omenjeno ne prej ne potem.

Da ne bo pomote, *Lost* ni prva serija, ki jo pesti pomanjkanje na-

črtovanja (tudi v seriji *Twin Peaks* se osrednji lik, Bob, rodi nekoliko po naključju, medtem ko snemanje serije že poteka, in ga ne najdemo v Lynchevih predprodukcijskih planih; pa tudi v *X-Files* so nekateri zapleti pogosto privlečeni za lase), vendar pa se *Lost* od omenjenih del razlikuje po tem, da je (kronološko gledano) del »modernega obdobja« televizijskih serij: *Twin Peaks* je nastal leta 1990, *X-Files* pa 1993, medtem ko je bila prva epizoda serije *Lost* predvajana leta 2004!

Pogosto lahko pomanjkljivosti v načrtovanju opravičimo s pomanjkanjem sredstev: v primeru *Losta* ne gre za to, saj je bilo samo za pilotno epizodo porabljeni 14 milijonov dolarjev (kar je približno dolar na gledalca), kar je bil tudi razlog, da so Lloyd Brauna odpustili z mesta predsednika ABC.

Tudi gledalci so lost

V luči vsega, kar smo opisali, je na mestu vprašanje, kako je mogoče, da je *Lost* pridobil tolikšno naklonjenost publike in kritikov. Zmešnjava, o kateri smo govorili, vpliva, jasno, tudi na posamezne epizode: vsaka epizoda, neodvisno od zapleta in koherentnosti, je narejena z enim samim ciljem: gledalca pripeljati pred televizijski ekran tudi naslednji teden.

Lost je uspel pritegniti pozornost in pričakovanja ogromnega števila gledalcev in s tem postal ena izmed najbolj gledanih serij vseh časov (kot bi nebo uslišalo blagajno mreže ABC, ki je doživela preporod prav zaradi *Losta*, in kasneje *Desperate Housewives* ter *Grey's Anatomy*). Vendar to ne zadostuje za popolno razlago *Lost*-manije. Opozoriti moramo na dialektiko, ki je v ameriški kulturi, predvsem pa v ameriški naraciji, prisotna od nekdaj: nasprotje med vernikom in neverujočim. Ta spopad, ki ga srečamo v številnih serijah, od dvojca Mulder/Scully iz *X-Files* do obujanja Sherlocka Holmesa/Watsona v najrazličnejših oblikah (na primer House vs. Wilson), je, vsaj na začetku, osrednjega pomena tudi v *Lost*, predvsem prek lika Jacka in njegovega nasprotja, Locka. Zelo hitro pa *Lost* popolnoma opusti racionalni del in se (tudi z vidika bolj splošnega zapleta) prevesi na stran vere, k vernikom. Ni naključje, torej, da je odnos med ljubitelji in serijo veliko bolj mističen kot racionalen, kar nam dokazujejo številne ljubiteljske recenzije na spletu, ki praviloma ne govorijo o zgodbi ali tehniki, temveč se skoraj izključno ustavijo pri zahvalah avtorjem (ki jih imajo za prave guruje) in opisih intenzivnih čustvenih odzivov (značilni parameter pri mističnih izkušnjah), ki jih je sprožil ogled serije.

Lost je tako tipičen industrijski proizvod današnjega časa: rodil se je iz ekonomskih razlogov, odgovarja na dinamike trga, okoli sebe pa je ustvaril velikanski krog potrošnikov/privržencev, ki serijo in igralce v njej obožujejo na celosten in nekritičen način. V tem članku smo se pozabavali z obravnavanjem serije *Lost* kot umetniškega izdelka; a podobno kot je stališče Katoliške cerkve, da se znanost ne bi smela vtikati v vprašanja vere, tako ni naloga kritike, da bi analizirala serijo, ki v sebi nima čisto nič umetniškega, že od osnovne ideje naprej ne, kaj šele v rezultatu.✕

PREVOD: KATJA PAHOR

Twin Peaks 2016 in ponavljanje

MIRT KOMEL

Peaksovci, sektaši Twin Peaksa, smo lansko jesen, ob vnovičnem ritualnem potapljanju v to surrealistično nočno moro televizije, doživeli uresničitev želje, ki smo jo čakali celi dve dekadi: David Lynch in Mark Frost, stvaritelja kultne serije iz začetka devetdesetih, sta namreč simultano tvitnila twinpeaksovski citat: »Tisti žvečilni, ki ti je tako všeč, bo znova aktualen«.

Vsi, ki smo serijo spremljali tudi po njenem neslavnem pokopu, smo takoj prepoznali ne le izvor, temveč tudi intenco navedka: »Twin Peaks se vrača!« A kot z vsako pravo željo je tudi tokrat približevanje njenega uresničenja prineslo nemajhno tesnobo.

Resda se je šablonska druga sezona, ki je povozila subverzivno enkratnost prve, takrat davno nazaj zaključila z odprtim koncem, ki ga je le za silo poskušal zakrpati ciklično strukturiran celovečerc *Ogenj hodi z menoj* (*Fire Walk With Me*); toda *Twin Peaks* je kljub temu vsa ta leta deloval kot enkratna, neponovljiva, sama v sebi zaključena postmoderna umetnina. *Twin Peaks* je živel svoje življenje kulta tudi onkraj samega televizijskega medija (knjige, kasete, karte, kič) in je zaradi svoje markantno radikalne subverzivnosti seveda doživel tudi dobršno mero replik, *hommagov*, parodij in posnemovalcev (*X-Files*, *Carnevale*, *Psych*, *Hemlock Grove*). Da se *Twin Peaks* vrača, pa postavlja pod vprašaj vse tisto, kar smo se navadili gledati kot zaključeno celoto, ki je v nekem historičnem trenutku vrgla iz tirov utečeni kod televizijskega medija in nato, po epohalno opravljenem delu, neslavno pogorela.

Nikakor ni torej majhnega pomena vprašanje, še zlasti pa ne za nas sektaške oboževalce, ali pomeni vrnitev *Twin Peaksa* razveseljujočo ali zaskrbljujočo novico, kajti prav zlahka se lahko zgodi, da bo ponovitev prinesla ne konsolidacijo, marveč odpravo izvirnika.

Ne bi rad ponavljal tistega, kar sem že nekaj časa nazaj napisal v svoji knjigi *Twin Peaks in postmodernizem: kava, pita, sova, škrat*, toda vprašanje televizijskih serij nasploh je tako zelo notranje povezano z vprašanjem ponavljanja, da se zdi repeticijska v tem kontekstu še kako upravičena. Se *Twin Peaks* ponavlja, in če se ponavlja, ali ponavlja staro ali izumlja nekaj novega? Ali sploh lahko pove še kaj novega v naši dobi, ko se je televizijska serija tako zelo razvila, da ja malodane že preigrala vse zmožnosti svojega formata in postopoma prepustila svoje svetovno zgodovinsko žezlo videoigram? Ali lahko ponovi za televizijo neznosno radikalnost svoje inavguralne geste?

Da bi lahko odgovorili na zastavljena vprašanja, moramo najprej

razčistiti nekaj pojmov, začenjsi s samo televizijsko serijo, kajti prav to je tisti pojem, ki ga je *Twin Peaks* na začetku devetdesetih naselil, vzel za svojega in subvertiral od znotraj.

Taksonomija serije

V uvodniku h kolektivnemu delu z naslovom *Proti koncu: sodobna TV serija in serialnost*, ki je izšel leta 2011 v okviru *Jesenske filmske šole* pri založbi Slovenske kinoteke, urednici Jela Krečič in Ivana Novak vpeljeta natančno konceptualno razliko med izrazi, ki jih sicer, v vsakdanji rabi, uporabljamo malodane arbitrarno kot sinonime: serija je po eni strani sicer generičen pojem, ki označuje celoten spekter tega specifičnega televizijskega formata, obenem pa tudi poseben pojem, ki se v slovenščino prevaja kot »nanizanka« in se razlikuje od seriala, v slovenščini »nadaljevanka«, po tem, da seriji-nanizanki ustreza odprta narativna struktura, kjer konec ene epizode pomeni začetek druge, sama zgodba pa se tako lahko nadaljuje v nedogled (redke serije se uprejo skušnjavi in zaključijo svojo naracijo v okviru ene ali dveh sezon), serial-nadaljevanka pa ima zaključeno narativno strukturo, kjer se dramatični trikotnik zaplet-vrh-razplet odvije v okviru ene same epizode, ta model pa skozi sezone ponavlja, tako kot pri nanizanki, v potencialno neskončnost (praviloma pa do izpetja finančne ekonomije producentov ali libidinalne ekonomije konzumentov).

Idealnotipsko se stvari seveda nikoli ne izzidejo, kajti serije nasploh, še zlasti tiste po *Twin Peaksu*, pogosto kombinirajo obe strukturi. To mešanje utečenih formatov je televizijska produkcija sicer že poznala, a šele *Twin Peaks* jo je znal izkoristiti na polno in si zato prislužil oznako »postmoderna televizija«. Za postmoderno hibridno-parodično formo pastiša se na formalni ravni analize *Twin Peaksa* namreč hitro izkaže, da kombinira različne naracijske in žanrske sloge, tako televizijske kot filmske.

Mac Dolan, ki še natančneje konceptualno razdela razlikovanje serija-serial, pravi, da sta vseskozi petdeseta in šestdeseta obstajali dejansko zgolj dve televizijski naracijski formi, »epizodična nanizanka« (*episodic series*) in »kontinuirana nadaljevanka« (*continuous serial*), ki sta kasneje, v sedemdesetih in osemdesetih, porodili še nadaljnji dve: najprej »epizodično nadaljevanko« (*episodic serial*), nato pa še »sekvenčno nanizanko« (*sequential series*). Značilnost forme epizodične nanizanke je njeno nizanje zaključenih zgodb, ki se praviloma ne raztezajo iz epizode v epizodo (npr. *Star Trek*), ravno nasprotno kot pri kontinuirani nadaljevanki, kjer je zaključek

V prvi sezoni je bil twinpeaksovski novum produciran tako, da je postmodernistična serija ponovila pretekli televizijski modernizem, kjer se je na glavno naracijsko linijo detektivske zgodbe zasledovanja morilca lokalne kraljice lepotic (»Kdo je ubil Lauro Palmer?«) postavljeno na soap opera epizodično nizanje prigrad prebivalcev majhnega severno-zahodnega ameriškega mesteca, pripel pastiš različnih žanrov; v drugi sezoni, po rešitvi primera Laure Palmer, je šlo predvsem za samonanašajočo ponovitev prve sezone, emblematično utelešeno v ponovitvi umora Laurine sestrice, ki jo je igrala ista igralka.

ene epizode hkrati začetek nove, tako da so epizode medsebojno kontinuirano povezane (npr. *Doctors*). Tekom sedemdesetih se pojavi nova naracijska forma, epizodična nadaljevanka (npr. *Dallas* ali *Dynasty*), ki je združeval obe predhodni formi: dramatično zaključenost epizodične nanizanke z linearno naracijskim razvojem kontinuirane nadaljevanke. Osemdeseta pripeljejo do nastanka četrte televizijske naracijske forme, sekvenčno nanizanko (npr. *Miami Vice*), ki je poleg razširitve logike epizodne serialnosti na sezonsko kontinuiranost, ne da bi s tem obenem razdrla zaključnost vsake posamezne epizode, vnesla še dodaten dramsko-filmski element, namreč fokus na individualni razvoj likov, kar je korenito spremenilo psihološko-estetsko izkušnjo gledanja televizijske nanizanke.

Prelomnost *Twin Peaks*a

V tem formalnem in estetskem kontekstu se na začetku devetdesetih pojavi *Twin Peaks*, ki ni bila niti epizodična nanizanka, niti kontinuirana nadaljevanka, niti epizodična nadaljevanka, niti sekvenčna nanizanka. Namesto da bi avtorski duet Lynch-Frost izbral en sam, četudi hibriden, vendar dosleden narativni način, pravzaprav izbere dva in ju položi enega na drugega: kontinuirano nadaljevanje detektivske zgodbe (raziskovanje umora Laure Palmer), na katero položi epizodične soap-opera nadaljevanke (vsakdanje življenje prebivalcev *Twin Peaks*a). *Twin Peaks* je torej hibridizirala predhodno, že tako hibridno naracijsko formo, tako da bi ji glede na končno naracijsko formo ustrezala povsem nova oznaka, za katero sem predlagal pojem »serijske nanizanke« (*serial series*). Skovanka »serijska nanizanka« nekoliko tавтоloško poudarja pravzaprav v vsaki televizijski seriji inherenten moment serialnosti, vendar prav za to gre pri *Twin Peaks*, ki je vzela formo serialnosti zares in jo prignala do skrajnosti.

A vendarle, že na podlagi osnovne konceptualne razlike serija-serial avtorski par Krečič-Novak razvije določeno poanto glede ponavljanja, ki bo podlaga tudi nadaljevanju pričujočega zapisa. Proti koncu iz premišljenega naslova zbornika cilja na dva različna momenta serije-nanizanke in seriala-nadaljevanke, dva načina reševanja vprašanja ponovitve, ki je inherentno vpisana v sam pojem serije in njej lastne serialnosti: »Ena je tista, ki konec zanika, ki ga pomika v neznano prihodnost, da bi vztrajala v neskončni istosti in vztrajanju v želenju, druga pa ponudi konec, a tak, ki ne more zakrpati smisla univerzuma in ki tako terja nove in nove poskuse

razrešitve te izpahnenosti, da bi ji znova in znova spodletelo in bi našla užitek v tem ponavljanju spodletelosti.« Serija-nanizanka se torej ponavlja tako, da odlaga konec v nedoločeno prihodnost, na ta odlog pripenja užitek gledalca, spotoma pa izumlja vedno nove in nove strukturne zastavke, na katere pripenja isto vsebino, serial-nadaljevanka po drugi strani postopa tako, da spodletelost konca razrešuje s ponavljanjem iste strukture, na katero pripenja vedno nove vsebine.

Ponavljjanje in serija

Konceptualno gledano se torej vprašanje zarisuje v smeri razmerja med ponavljanjem in novostjo, ki naj bi se medsebojno izključevala – češ, ponavljanje je ponavljanje starega, ravno nasprotno kot novum, ki naj bi terjal ravno preseganje golega ponavljanja – toda Lynch in Frost s svojim *Twin Peaks* postavita to razmerje pod vprašaj in obrneta razmerje med ponavljanjem in novostjo.

Vprašanje ponavljanja, vsaj v zgodovini filozofije, seveda ni nič novega – novi so samo načini, kako se zastavlja, in poante, ki sledijo iz različnih zastavkov.

Tako kot pri vseh filozofskih vprašanjih se vse začne s Platonom, kjer se vprašanje ponavljanja zastavlja v okviru teorije spoznanja kot spominjajoče reminiscence, še veliko kasneje se zastavi Nietzscheju pri njegovem prespraševanju večnega vračanja ter Freudu znotraj psihoanalitske tehnike, ki je zoperstavljena ravno platoniističnemu spominjanju – ampak za potrebe pričujočega spisa zadostajo sledeči trije: Hegel, Marx, Kierkegaard.

Najprej Hegel, za katerega se dogodki v zgodovini ne ponovijo preprosto zato, da bi se dokončno uveljavili, kakor pravi zgodovinska vulgata, marveč se nek dogodek ponovi zato, ker je v prvo spodletel (klasičen primer: Cezar se ponovi v podobi Avgusta zato, ker je Juliju spodletelo vzpostaviti dosmrtno diktaturo, ravno v ponovitvi pa se porodi povsem nov politični pojem, generični termin »cesar«); spodletelost je torej konstitutivni moment ponovitve.

Nato Marx, ki se v svoji običajni maniri obregne ob Hegla in v otvritvenih stavkih *Osemnajstega brumaira Ludvika Bonaparta* pravi: »Hegel nekje pripomni, da se vsa velika svetovnozgodovinska dejstva in osebe pojavljajo tako rekoč dvakrat. Pozabil pa je pristaviti: prvič kot tragedija, drugič kot farsa.« Nasproti francoski meščanski revoluciji 18. stoletja, ki je svojo svetovnozgodovinsko nalogo sedanjosti opravila v preobleki preteklosti (ponovitev rimske re-

publike), pa Marx za socialno revolucijo 19. stoletja pravi, da »ne more črpati svoje poezije iz preteklosti, temveč le iz prihodnosti«; ponovitev je potemtakem lahko ponovitev novega.

Nazadnje še Kierkegaard, ki svoji knjigi *Ponovitev* pravi, da ponovitev ni mogoča: pisec Constantin Constantius se vrne v Berlin, kjer je že bil pred leti, in hoče ponoviti preteklo izkustvo, toda ne ista soba in ne ista gledališka predstava in sploh nič od tistega, kar je poprej izkusil in sedaj poskuša ponoviti, ni več isto, tako da mu ne preostane drugega, kot da sklene, da ponovitve ni, ali še natančneje, da je tisto, kar se ponavlja, če že kaj, prav nezmožnost ponovljenega izkustva; ponovitev je, skratka, ponovitev nezmožnosti ponovitve in prav zato je ponovitev pogoj za izkustvo nečesa novega. Kako pa se omenjene in raznolike koncepcije ponavljanja v razmerju do novuma kažejo na primeru *Twin Peaks*? V prvi sezoni je bil twinpeaksovski novum producirán tako, da je postmodernistična serija ponovila pretekli televizijski modernizem, kjer se je na glavno naracijsko linijo detektivske zgodbe zasledovanja morilca lokalne kraljice lepotic (»Kdo je ubil Lauro Palmer?«), postavljeno na *soap opera* epizodično nizanje prigród prebivalcev majhnega severno-zahodnega ameriškega mesteca, pripel pastiš različnih žanrov (*noir*, *sitcom*, etc.); v drugi sezoni, po (provizorični) rešitvi primera Laure Palmer, je šlo predvsem za samonanašajočo ponovitev prve sezone, emblematično utelešeno v ponovitvi umora Laurine sestrične, ki jo je igrala ista igralka, od tam pa le še navzdol, natančno zaradi težnje po vnašanju novih in novih vsebin (»*It's happening again!*« je Velikan dejal Cooperju in s tem povzel ne samo vsebinsko dogajanje, marveč tudi njeno televizijsko *formo qua forma*); celovečerni film *Ogenj hodi z menoj* pa je bila brezupna in obupna cinematična ponovitev televizijske serije, ki je zaokrožila in skle-

nila dogajanje tako, da se je s pripovedjo vrnila nazaj na začetek (*prequel*), mestoma pa tudi nadaljevala in poskušala odgovoriti na odprta vprašanja, ki so sledila po odprtem koncu televizijske zgodbe (*sequel*).

V celoti vzeto sta torej prvi sezoni, zaokroženi s filmom, funkcionirali kot uroboros, saj z vidika naracije nimamo preprosto opravka z linearno zgodbo, temveč vse skupaj deluje kakor kača, katere glava prihodnosti grize svoj lastni rep preteklosti in s tem briše časovne koordinate; spomnimo se na »minule prihodnosti« iz ognjenih verzov, ki jih recitira demon BOB: *Čarovnik poskuša videti skozi temo minulih prihodnosti, med dva svetova urok zapoj: Ogenj hodi z menoj!* Ker je hkrati njen *prequel* in *sequel*, je film v razmerju do serije prav takšna paradokсна, že minula prihodnost. Krožna, ali raje, *krogotočna* struktura uroborosa pa dalje napeljuje na tisto, kar je Škrat iz Rdeče sobe artikuliral kot »krogotok apetita in zadovoljitve«, utelešen v Cooperjevem zlatem prstanu, ki natanko ustreza strukturi užitka vsakega pravega Peaksovca, uživajočega v krožnem, ponavljajočem se ogledovanju kulturnega fenomena *Twin Peaks*, v katerem lahko vedno najdeš kaj novega.

Na vprašanje pa, kateri od zgoraj navedenih poant bo ustrezala prihajajoča tretja sezona *Twin Peaks* – bodisi heglovski, da mora vsak svetovnozgodovinski dogodek nastopiti dvakrat, saj v prvo vselej spodleti, šele v drugo pa se uveljavi in proizvede nekaj novega; bodisi Marxovemu dodatku, da »prvič kot tragedija, drugič kot farsa«, kjer se bo tretja sezona izkazala za farsično ponavljanje izvirnika; bodisi Kierkegaardovi nezmožnosti ponavljanja kot pogoju nastanka nečesa povsem novega – na odgovor na to vprašanje bo treba potrpežljivo počakati na leto 2016.×

ILUSTRACIJE: KATJA PAHOR

Björk: VULNICURA*One Little Indian, 2014*

Glede na ustaljen štiriletni ritem izdajanja so bila pričakovanja ob napovedi nove plošče Björk tudi tokrat razumljivo visoka. Zadnja plošča, *Biophilia* iz leta 2011, je poleg bolj tveganih in kompleksnejših zvočnih rešitev – vsaj v primerjavi s predhodnico – navdušila predvsem s konceptom t.i. »album/app«: plošča je poleg konvencionalne zvočno-tekstovno-vizualne sporočilnosti prinašala tudi cel kup razširjenih interaktivnih aplikacij, ki so napeljevala novo smer v zaznavanju, ali bolje, v konzumiranju glasbenega izdelka. To konceptualno formo »album/app« je bilo v nekem smislu mogoče razumeti kot nadgradnjo »odprte forme«, ki jo je leta 1957 prvi uporabil belgijski elektronski skladatelj Henri Pousseur pri svoji kompoziciji *Scambi*, ki je dovoljevala poslušalcu, da je sam aranžiral potek skladbe.

Po štirih letih se zdi, da se glasbena industrija in Björk z njo ni odločila za to rešitev v boju z upadanjem prodaje plošč, saj razen nekaterih izjem albumi povečini še vedno ohranjajo tradicionalen format. Prevladuje oblika nosilec zvoka/reprodukcija zvoka, če tukaj odmislimo tekste in oblikovno-vizualne dodatke (ovitek, videospoti, živi nastopi, itd.), ki jih s seboj prinaša vsak tržno naravnan zvočni izdelek. A vendar nas je Björk pri *Vulnicuri* presenetila v nekem drugem smislu. Glasbena javnost se je vznemirila že pred samim izidom plošče. Islandska glasbenica se je namreč v začetku januarja, dobra dva meseca pred uradnim izidom, v višku čustvene vneme odločila, da bo zaradi njegove vsebine album brezplačno izdala kar na spletu, morda pa bo omogočila tudi nalaganje na osebni računalnik (od leta 2007, ko so Radiohead pri prodaji novega albuma uvedli sistem t.i. »pick your own price«, so se nestandardni načini nujenja izdelkov precej razširili v glasbeni industriji). Razlogi za ta korak so preprosti in segajo v samo jedro plošče, ki intimno opisuje ločitev z dolgoletnim partnerjem in velikanom sodobne umetnosti Matthewjem Barneyjem. Večina glasbenih kritikov je hitela neuradni izid plošče pavšalno popredalčkati v kategorijo t.i. »break-up« albumov, a vendar je Björk v svojih namenih šla nekoliko globlje.

Že ob bežnem preletu priložene knjižnice CD

-ja nam postane jasno, da je plošča *Vulnicura* konceptualno zvočno-potopisno potovanje polpretekle življenjske prizadetosti. Ob branju spremne knjižice, kjer najdemo besedila skladb, ki neposredno secirajo občutja ločitve, lahko izvemo predviden čas nastanka posameznih pesmi. Tako se nam izriše celoten časovno-narativni okvir plošče: za skladbo *Stonemilker* denimo izvemo, da je besedilo nastalo devet mesecev pred dejansko ločitvijo. Skladbe si tako sledijo v natančnem opisovanju intimnih trenutkov ločitve: skozi tekste se nam Björk brez sramu odpre, servira nam surovo in kruto potovanje, kjer se bo marsikateri poslušalec prepoznal. Če skladba *Stonemilker* še ponuja harmonično upanje do želene »skupne koordinacije«, se ta navidezni mit in vera preko skladb *Lionsong* (5 mesecev pred) in *History of Touches* (3 mesece pred) izgublja v želji po jasnosti, v kaosu nasprotujočih čustev in vprašanj. Prehod v čas po ločitvi nastopi s skladbo *Black Lake* (2 meseca po), ki predstavlja najbolj temačni del plošče in zelo posrečeno sodobno lamentacijo pretrgane ljubezenske vezi, ki sčasoma rase do dokončnega uničenja ikone zaupanja in sočasnega sprejema samote. Ta se nadaljuje v skladbah *Family* (6 mesecev po), ki pa se že prevesi v žarek upanja. S skladbo *Notget* (11 mesecev po) se začne obdobje cure, torej nekakšnega soočanja z rano (vulni), ki jo je utrpela. Atom dance, prva skladba brez časovne oznake nastanka, predstavlja tako vsebinski kot zvočni preobrat plošče. Ta se jasno kaže v barvno-harmoničnem in ritmičnem vidiku. Ritem pridobiva na jasnosti metrike oziroma postaja ples, torej medij osvobajanja dvomov in pot vrnitve k primarni ljubezni atomov, ki se na koncu skladbe metaforično oglasijo skozi dialog med vokalom same Björk in androgenim glasom moškega

zboru. V najbolj naelektreni in hrupni kompoziciji *Mouth Mantra* sprevidimo krik po tišini, kot posledico nezmožnosti ekspresije, katero je po branju različnih intervjujev zadelo Björk skozi nastajanje pričujočega albuma. V sklepni skladbi *Quicksand* se že čuti svetla sprijaznjenost z ranljivostjo in obenem čustvena rešitev, ki jo pevka neposredno deklamira v ljubezni do lastne hčerke.

Po zvočni plati Björk nadaljuje zastavljeno pot, nakazano v preteklih albumih *Medulla* in *Biophilia*. Gre za dualnost večinoma godalno-akustične instrumentalizacije, ki rahločutno trka v surovost digitalne abstrahirane spremljave, za katero je odgovoren elektronski glasbenik in producent Arca. Skupna vez obeh zvočnih svetov plošče predstavlja vokal, ki vživetu v vsej muzikalčnosti interpretira neposrednost besedil. Skladbe – razen občasnih napევov – ne dajejo sledi urejene zunanje forme, ker strukturno in zvočno odsevajo narativnost izliva notranjega občutja nemira in žalosti. Sledi neurejeno pestra harmonična in ritmična zgodba, ki sega od nežnih godalnih melodij do spektralno gostejših zvočnih slik, kjer je tudi vsako ritmično pulziranje odveč. Glasba tako vseskozi premišljeno in enakovredno dopolnjuje tekste, saj na trenutke, kot na primer v skladbi *Black Lake*, prihaja do posrečene združitve tišine, besede in zvoka, ki se skupno dopolnjujejo v prid želeni ekspresiji. Vsekakor so najzanimivejši trenutki plošče tisti deli, kjer glasba nevrotično sledi čustvenim izbruhom že dalj časa studijsko zamolčanih svetlo-temnih sil podzavesti Björk, ki, kot rečeno, tokrat zazvenijo v kontrapunktu godalne spevnosti in digitalizirano podivjanih ritmike.

Plošča *Vulnicura* zato je ni le preprosto »break-up« album. Sam bi ga raje enostavno označil za glasbeno deklaracijo materine ljubezni, v vsakem primeru pa je plošča popolnoma iskren in v vseh pogledih koherenten zvočni dokument osebne izkušnje trpljenja, ki bo morda z leti postal primer, kako lahko tudi glasba osvobaja. Zatorej moramo potezo Björk, da se album razširi preko spleta, razumeti kot še en vidik etične koherentnosti, in ne za prikrit marketing. Ali pa je *Vulnicura* morda promocija retrospektivne razstave umetnice v muzeju MoMA v New Yorku?

TADEJ STOLIČ

Jernej Lorenci: ILIADA

Priredba Homerjeve *Iliade*: Jernej Lorenci, Eva Mahkovic, Matic Starina;

Igrajo: Jure Henigman, Nina Ivanišin, Blaž Setnikar, Janez Škof, Marko Mandić;

SNG Drama, Cankarjev dom, Mestno gledališče Ljubljansko, 2015

Peripatije uprizoritve Homerjeve Iliade ali zakaj so bogovi še vedno med nami

Velepotezna odrska uprizoritev neuprizorljive *Iliade*, za katero je še sam Ajshil skromno dejal, da s svojimi tragedijami samo »pobira drobtinice iz obilne mize Homerjeve«, je s svojo minimalistično formo dala samo še večji podarek na vsebino tega temeljnega praeuropejskega epa.

Namesto pompozne postavitve, ki bi jo sicer omogočala Galusova dvorana Cankarjevega doma, smo bili gledalci postavljeni predvsem v položaj slušateljev, saj je – razen redkih skrbno načrtovanih prizorov – vizualni minimum poskrbel, da nas je preplavila dobro umerjena kombinacija pol recitirajočih, pol pojočih glasov, ki jih je venomer spremljala vselej ritmično urejena, mestoma melodično razburkana glasba.

Resda so avtorji Sovrétov arhaično pesniški prevod Homerja prozaično posodobili, toda to povečini ni vplivalo na tisto značilno izkušnjo doživljanja epskega heksametra, ki se neustavljivo kotili kakor plaz kamenja z gorskih višav navzdol v dolino, ravno nasprotno. Predstava se začne, razvija, vzpne in sklene v daktilskem ritmu, ki se začne s tapkanjem po mikrofону, ki se mu kmalu pridružijo še drugi, tako prsti kot instrumenti, od klavirja do harfe, vse usklajeno v stopnjujočo, enakomerno, dobro umerjeno glasbeno podlago za ekscesno dramsko dogajanje.

Prevod epike v dramatiko z ustrezno avtorsko interpretacijo trojčka Lorenci-Starina-Mahkovic je omogočil, da so mitološki liki – kralji, heroji, bogovi – zaživel pred nami ne kakor reziduumi minule preteklosti, marveč kot »človeške, prečloveške« podobe naše žive sedanjosti. Ahil, »vseh mož najgroznejše čudo«, se nam tako izriše kot razvajen mamin sinček, ki v svojem zvezdniškem šotoru kuha trmast jezo, ker ga Agamemnon »ni priznal za najgoršega borca Ahajcev«; Zevs, »oče bogov

in zemljanov«, kot arbitrarna volja očetovskega nadjaza, ki lahko kapriciozno počne, kar se mu zljubi; Hektor, »klavec in krotilec konj«, prototip pogumnega patriota, ki vse počne by-the-book, v skladu s herojskim kodeksom, a na koncu ni vreden nič več kot kosa mrtvega mesa; Paris, »babjak, zajec zvodniški«, široko-ustna parodija heroja, ki se bolj kot na vojno spozna na ljubezenske zadeve in preživi v sramoti prav zato, ker ne želi umreti za čast; in tako naprej in nazaj od starogrške davnine do današnje evropske krajine.

Najbolj intrigantna zadeva celotne predstave pa zadeva vprašanje glavnega protagonista, kajti nikakor ni samoumevno, da je to Ahil. Kritiki so se obregnili ob Cavazzovo zlomljeno nogo pa o njegovem namestniku Henigmanu pa ob vse tisto, kar sodi bolj v gledališki rumeni tisk. Nihče, vsaj kolikor je meni znano, pa ni znal stvari adekvatno umestiti v kontekst, v katerem se je navsezadnje vse skupaj odvijalo, tj. v tekst in kontekst same *Iliade*.

V literarnih nadaljevanjih *Iliade* (začenši s Statiusom) izvemo, da je Ahila pogubila Apolonova puščica, ki jo je sprožil Paris in je zadela Pelidovo peto, edino ranljivo točko njegovega nepremagljivega telesa. V Cavazzovi ponesrečeni nogi lahko vidimo odmev mitološkega izročila, ki samo potrjuje Lacanovo tezo, da prihajajo »bogovi iz registra realnega«: ne gre za to, da so bogovi realni zgolj znotraj simbolnega registra teksta *Iliade*, marveč za to, da so se izkazali za realne tudi v kontekstu, tj. znotraj simbolnih koordinat same odrske uprizoritve. Stvar je mogoče prignati še dlje: da je Henigman stopil v Cavazzove čevlje, lahko prav tako beremo kot odmev ključnega prizora *Iliade*, ko si Patroklos nadene Ahilov oklep, da bi odvrnil od Ahajcev pogubitev. Henigman navsezadnje bolj kot Ahila ves čas igra Cava-

zzo, nadeva si njegovo mimiko, gestikulacijo, retoriko zato, da ne bi slučajno razočaral pričakovanja javnosti kot njegov nadomestnik, prav tako kot Patrokles, ko igra Ahila, s čimer se izpolni njegova lastna tragedija. Največja prevara predstave je bila torej v tem, da so bili gledalci, prav tako kot Ahajci in Trojanci, ves čas prepričani, da gledajo na odru Ahila, v resnici pa je to bil Patroklos, preoblečen v njegov blesteči oklep – Henigman, ki se je nadel Cavazzov glas in stas.

Za pravega protagonista in tistega, na katerega je usmerjena naša pozornost, se tako izkaže ne Ahil, marveč Patroklos. Navsezadnje tudi Platon v Simpoziju opozarja, da Ahil ni imel brade in da je potemtakem bil on ljubček bradatega Patrokla in ne obratno, kar povsem spremeni običajno popkulturno percepcijo nju-nega erotičnega razmerja. Tej preusmeritvi pozornosti od protagonista k njegovemu sajdekiku lahko med drugim najdemo ustreznicu tudi v specifično Lorencijevem pogledu s strani, s katerim pogosto preusmerja pozornost od protagonistov k stranskim likom (recimo v režiji Shakespearjevega *Othella*, kjer je namesto *Othella* izpostavljen Jago).

Navkljub izjemno homerskemu začetnemu nastavku pa se zaključni del predstave odvije v povsem antihomerskem duhu. Posodobitve, s katerimi se poigrava predstava, so vseskozi umestne in mestoma celo izjemno efektivne, toda sklepna poanta, da bomo pač vsi umrli, nekoliko razočara s svojo banalnostjo in s tem razčara tisto, kar je konec koncev glavni zastavek Ahilovega delovanja: nesmrtnost.

Stari Grki so pač imeli dva, tri načine kako premagovati smrtnost: najprej na ravni narave, in sicer tako, da so se, kot vsi, razmnoževali in s tem podaljševali končno življenje iz roda v rod v potencialno neskončnost; nato

tako, da so verjeli v posmrtno življenje duše, ki se kot senca minulega življenja sprehaja po smrti v Hadu; nenazadnje pa še tako, da so bili tvorci »velikih besed in velikih dejanj«, kakor stoji opis Ahila pri Homerju, s čimer so se zapisali nesmrtni slavi. Natanko v tem oziru je predstava, še zlasti njen zaključek, definitivno antihomerska: »vsi bomo umrli« je pač teza, ki bi morala stati in se razrešiti že na začetku, ne pa šele na koncu.

V tem oziru se zdi izjemno simptomatsko dejstvo, da je edini prizor predstave, v katerem avtorji izkoristijo »episkost« razpoložljivega gledališkega prostora, slavni prizor s Tetido, ki ponuja svojemu sinu Ahilu tragiško dilemo, namreč, da se bo bodisi »vrnil domov in živel dolgo življenje«, a ostal bo pozabljen, bodisi da bo »ostal v Troadi in umrl slavne smrti«, s čimer si bo izbral nesmrtnost. Uprizoritev poglavitne dileme homerskega človeka se zdi zgolj dekorativna, saj protagonist niti za trenutek ne omahuje, s čimer avtorji predstave izkazujejo neko temeljno nerazumevanje grškega dojemanja Usode: seveda gre za to, da je vnaprej zapisana, prav kakor Homerjev tekst, ki je narekoval uprizoritev, toda vseskozi gre za to, da je povsem izven nadzora človeškega delovanja, herojskost pa je ravno kljubovati nečemu, nad čimer nimaš vpliva (Ahil se je v resnici morda odločil, da se bo raje vrnil domov, šele nepredvidena Patroklesova smrt pa je tista, ki ga požene nazaj v boj).

Na koncu se, skratka, izkaže, da je podvig uprizoritve neuprizorljivo monumentalne epike sicer hud zalogaj za uprizoritvene tehnike gledališča, da pa vendar dotična predstava predstavlja izjemno pogumno avtorsko interpretacijo, ki ji spodleteli zaključek nikakor ne jemlje ne impresivnosti in tudi ne pomena za slovensko gledališče nasploh, ki se v svoji bojazni pred spodletimi povečini drži varnih zavetij konvencije.

MIRT KOMEL

RAZPOTJA.SI/DONIRAJTE

**ODSLEJ TUDI S
KREDITNO KARTICO
PREKO SPLETNE
STRANI.**

Janez Janša: NORIŠKO KRALJESTVO. BELI PANTER

Nova obzorja, 2014

378 str.

Norik danes in nikoli

Nekje proti koncu lanskega dela se je napovedano uresničilo, Janez Janša je izdal svojo novo knjigo *Noriško kraljestvo, Beli panter*. Ob že precej zajetnem avtorjevem opusu, ki pretežno vključuje popisovanje pred, med in poosamosvojitvenih dogajanj v Sloveniji, knjiga v javnosti žanje posebno zanimanje, saj se predstavlja kot zgodovinski roman, ki je prostorsko in časovno umeščen na delu današnjega ozemlja Republike Slovenije med leti 200 in 175 pr. n. št.

Skozi poglavja se zdi, da je roman zgodba o odraščanju Lana iz plemena Karnov v času ustanovitve Noriškega kraljestva. Glavnega junaka spremljamo od njegovih otroških let, ko še biva v zaselku pod Karnijskim sedlom, do časa, ko se okrog Blatnega jezera bojuje s plemenom Kimbrov. Toda k poglavjem o Lanovem odraščanju sta dodana še prolog in epilog, kjer je protagonist postavljen v čas prvega kralja Lukanosa. V ta okvirni kontekst nas uvede epizoda Lukanosovega obiska pri svečenici, kjer se zmore otresti pomislekov in sprejme odločitev o ustanovitvi kraljestva, zaključi pa se z Lukanosovo meditacijo četrto stoletja kasneje, ko prav tako vpricho svečenice motri dvome o tem, ali je bila odločitev o ustanovitvi kraljestva pravilna. Ta forma določa temeljno dimenzijo romana, ker vzpostavi osnovni paralelizem – Lanovo odraščanje in ustanovitev Noriškega kraljestva.

V romanu se srečujemo z več vrstami deskriptivnih form, ki se med seboj slogovno docela razlikujejo. Tvegajmo tezo, da gre za štiri opisne oblike: politično, etnografsko, psihološko in erotično-religiozno. Te oblike hkrati določajo glavnega protagonista Lana kot: predanega vojaka kraljestva, zavednega Karna, mističnega sanjača (nenehno vračanje simbola črnega ptica v Lanovih sanjah) in kot moškega, animistično in trubadursko zagledanega v sij oblin te ali one dame.

Ni težko opaziti, da se avtor v leposlovju do sedaj še ni posebej preizkušal, stavek in poved sta toga in enolična, besedišče skromno. Slog

je tako suhoparen, da ostajajo stavki v bralčevi zavesti kot kakšna litanija, ki jo je moral zaradi tega ali onega greha do onemoglosti ponavljati. Zares mučno. Opise zaznamuje preobilje neumestnega poosebljanja pojmov in stvari ter površno izrazoslovje. Tako denimo avtor pri opisovanju opreme konjenikov določeno vrsto vojaških obuval najprej preprosto opiše kot mokasine, takoj za tem pa neko drugo kot opanki; pri čemer je oboje približno enak tip obuvala, le da mokasini veljajo za splošen tradicionalni tip obuvala z mehkim usnjanim podplatom pri Indijancih, opanki pa pri Srbih. Bralec se mora poleg tega spoprijeti z dejstvom, da tekom romana poglavja in deli poglavij postajajo vse bolj nepovezani in epizodni. S tega stališča bralec lažje doume, kako je lahko dokaj obsežen roman nastal v vsega petih mesecih, dasiravno avtorjevo zanimanje za to temo traja že dalj časa.

Toda ne glede na vse njene objektivne pomanjkljivosti je knjigi uspelo, da se zaradi avtorjevega ugleda zgodovinski roman vrača na veliki oder slovenskih knjižnih izdaj. To nikakor ne pomeni, da je pri tem žanru na Slovenskem do sedaj vladalo mrtvilo, saj smo tudi v zadnjih letih v njegovem okviru lahko spremljali izdaje neumornega Ivana Sivca ali Valerije Skrinjar Tvrz, ki pa nista deležna širše pozornosti javnosti in veljata predvsem kot avtorja knjig za mladino.

Toda Janša izjavlja, da smotra svoje knjige ne vidi v tem, da bi bil sam kot njen avtor kakorkoli pomemben, temveč mu gre za to, da javnosti predoči del zgodovine tega ozemlja, ki se jo vztrajno odriva na rob. Pri tem ne pozabi omeniti, da je edino tovrstno literarno delo, ki je do sedaj obravnavalo zgodovinsko obdobje Noriškega kraljestva, roman *Noriška rapsodija* nedavno preminule plodovite pisateljice Mimi Malenšek. Že ko je Janša leta 2013 kot slavnostni govornik prisostvoval odkritju pisateljčinega kipa v Podbrezju na Gorenjskem, je pomen vsega njenega opusa brez sramu reducirjal na pomembnost knjige *Noriška rapsodija*, čeprav je avtorica obravnavala tudi mnoga ostala važna obdobja iz časov oblikovanja slovenske narodne zavesti. Poleg tega pa v *Noriški rapsodiji* ni mogoče najti podtona, ki naj bi hotel predočiti tezo, da je slovensko nacionalno zgodovinopisje nekaj sprevrženega.

Ob tem Janša na proslavi ni pozabil dodati, da je v knjižni zakladnici Mimi Malenšek več slovenske zgodovine in identitete kot v vseh učbenikih, ki smo jih tiskali v Sloveniji v zadnjih petdesetih letih. Kakšno zvezo bi naj bi imeli zgodovinski učbeniki z oblikovanjem slovenske identitete, ni pojasnil.

Se pa je zato do pomena Janševega romana za oblikovanje slovenske identitete na predstavitvi knjige povsem brez dlake na jeziku opredelila dr. Andreja Valič Zver, direktorica Študijskega centra za narodno spravo, ko je kot zgodovinarka izjavila:

»In še tretjič. Čeprav v formi romana, to delo potrjuje tudi v znanstvenih krogih vedno bolj uveljavljeno tezo, da Slovenci še zdaleč nismo, kot je dejal gospod Brlec, nastali leta 1848 niti nismo proizvod razsvetljenstva ali pa industrijske dobe, ampak smo v socialnem, kulturnem in, če hočete, v genetskem smislu rezultat kulminiranega razvoja vse od pradavnine, ki je še vedno ne poznamo dovolj. Naj zaključim z iskrenimi čestitkami avtorju in seveda z željo, da bi premogel voljo in pogum, da knjiga dobi ne samo enega, ampak mnogo nadaljevanj.« S tem postane lažje dojemljiva tudi avtorjeva zaključna epifanija v zgodovinskem orisu romana, ko na papir izlije sledeče misli:

»Petdeset novih rodov je od takrat pognalo življenje na tleh, kjer je nekoč cvetelo in umiralo Noriško kraljestvo. Mešala se je kri in mešala se je zemlja. Spreminjala se je govorica in spreminjala se je pisava. A mnoga imena, mnoge šege in navade iz Norika so se ohranile do današnjih dni. Belin in Noreja nista nikoli povsem zapustila tega raja. Dobila sta nova imena in podobe, a njun duh je ostal. Svetloba nad pokrajinami Norika ni navadna svetloba in voda v Norejinih rekah ni navadna voda. Blagoslovi in prekletstva davnine živijo naprej. Samo droben hipec je minil v Norejinem štetju od takrat, ko je Norikus stal na skali in gledal navzdol na jezero, ki ga je preplavila svetloba. Na tisti skali je namreč neskončno veliko prostora. A to je že vsebina neke druge knjige.«

Ne glede na to, kakšni so nameni Janeza in njegove bratovščine ter do katere mere z njimi mislijo zares ali gre zgolj za neslano, čeprav po svoje tudi posrečeno šalo, pa je mogoče najti v tovrstnem izvajanju paradoks, ki se ga najbrž

niso zavedali. Prva stran paradoksije je v tem, da roman utira pot novi ideji o tem, kakšna je naša nacionalna zgodovina. Seveda je potrebno razumeti, da se zgodovinopisje ves čas dopolnjuje, da nova odkritja spreminjajo naše razumevanje in predstave o tem, kaj se je s človeštvom dogajalo nekoč. Obstoje Noriškega kraljestva na delu ozemlja današnje republike je obče verificirano dejstvo, se pa že na ravni etnogeneze posameznih plemen, ki so v njem povezani, krešajo mnjenja o tem, katera so bila keltska, ilirska ali celo venetska; da vprašanja o etnični homogenosti Keltov sploh ne načinjamo. Prav tako je povsem smiseln premislek o Keltih kot sotvorcih vzpona tako grške kot rimske kulture. Celo več, morda je po galskih vojnah ravno zaradi določene stopnje civilizacijskega razvoja pri Keltih Rim uspel Kelte vključiti v imperij in se je ravno na takšen način za nadaljnja štiri stoletja usidral v zahodni Evropi. Toda Valičevi in Janši ne gre za to, da bi zavest o tem, kdo smo oziroma smo bili, dopolnjevali, ampak je njun namen revolucionarno predrugačenje te zavesti. Tu nastopi druga stran paradoksije. Ključno razumevanje revolucije je ravno v tem, da pomenijo revolucije zarez v toku časa, poskus prekinitve s starim, da je revolucija dan, po katerem nič več ne bo, kot je bilo. In v tem smislu je docela bizarno v tovrstnih revolucionarnih besedilih brati o tem, kako duh Noreje in Belina ni nikoli zapustil tega raja in kako smo priča kulminiranemu razvoju Slovencev vse od pradavnine.

Janša je v paradoksu, ker umeva razvoj Slovencev kot neprekinjen oziroma kontinuiran, hkrati pa sebe postavlja na mesto nekoga, ki želi določeno predstavo o tem, kako so Slovenci dojeti, prekiniti. Imamo opravka z novim razumevanjem revolucije? Imamo opravka z revolucijo, ki si zastavlja absolutno ahistoričnost? Kjer ne gre za to, da bi se revolucija zgodila, ampak da je za to novo revolucijo potrebno izbrisati vse pretekle revolucije in tako tudi dobe? Da bi jutri bilo spet tako, kot je bilo zmeraj?

Noriško kraljestvo, Beli panter je roman, ki želi z zgodbo o ustanovitvi kraljestva Slovencev nadeti novo politično samozavest, saj se obstoječa avtorju pred izzivi časa kaže za nezadostno, saj meni, da nacija potrebuje novo, boljše sidrišče. Čeprav gre za žanrsko ločeno

vrsto, ga je mogoče uvrstiti ob bok avtorjem, ki, odkar se v deželi več ne cedita med in mleko, govorijo o nekakšnem endemičnem deficitu, malodane ontološko vpisanem v rod Slovencev. Tako smo leta 2009 dobili knjigo Franceta Bučarja Slovenci in prihodnost, leta 2012 izidejo Državljanski eseji Alojza Ihana, dvatisočstirinajstega pa še Samo smeh nas lahko reši, v kateri je Miha Mazzini zbral svoje prosvetljske kolumne na Siolu.

Problem tovrstne literature je, da je v tem, ko pišejo iz sebe o sebi, precej omejena. Če želimo pisati o preteklosti in prihodnosti slovenskega naroda ali pa nacije, je bolj kot o Slovencih in njihovih edinstvenih lastnostih ter problemih pomembno pisati o narodu in naciji v smislu enakosti drugim narodom. Ne o tem, da smo mi narod, temveč da smo si mi narodi. Nemo goče je, da bi lahko sebe zares lahko razumeli; je pa mogoče, da se razumemo kot enaki ostalim. Smo tega sposobni? Pojma narod in pa nacija naj ne služita temu, da dosežemo razumevanje naše posebnosti in ločenosti od ostalih in se skušamo iskati na skritih straneh zgodovine, pač pa temu, da se trudimo biti zmožni in pripravljeni živeti z drugimi kot sebi enakimi. Nič več in nič manj.

PETER KARBA

C. G. Jung in Richard Wilhelm: SKRIVNOST ZLATEGA CVETA

Prevod: Peter Amalietti;
Amalietti&Amalietti, 2014
189 str.

Skrivnost zlatega cveta ali umetnost podaljševanja življenja (Taiyi jinhua zongzhi oziroma Zhangsheng shu) je ezoterični priročnik za »večno bivanje v nenamenskosti« oziroma bolj konkretno, večno mladost in življenje onkraj zemeljskega obličja. Poln daoidične simbolike je zelo težko razumljiv in vsekakor zahtevnejše delo, ki od bralca terja poznavanje osnov s tega področja. Kljub temu je delo na večih mestih izjemno prizemljeno in neposredno – celo tako neposredno, da bi bralec v njem videl simboliko, ki to pač ni. Bralcu bo zato razodelo toliko dejstev, kolikor je pač ne le teoretično, temveč tudi praktično podkovan.

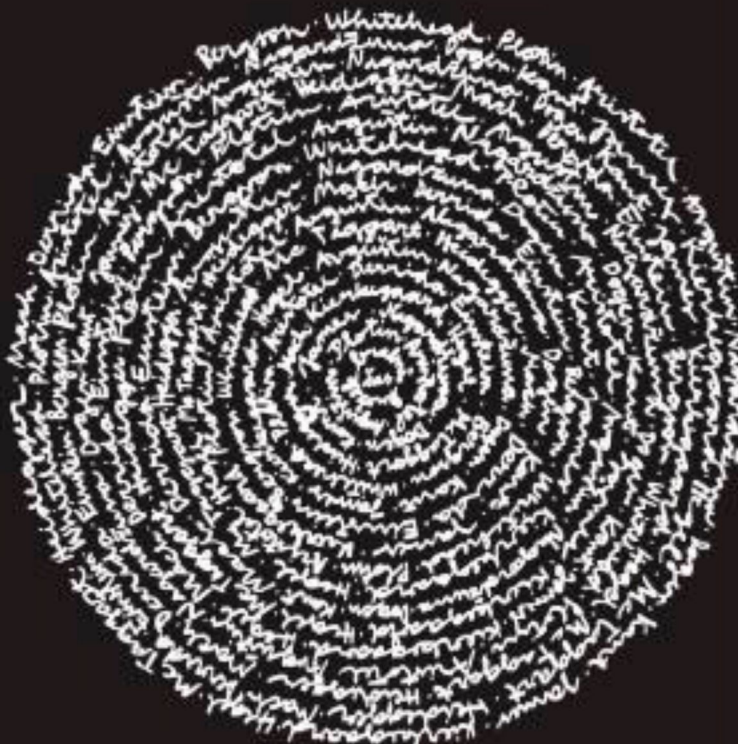
Delo je luč sveta v pisni obliki ugledalo šele v 17. oziroma dopolnjeni različici v 18. stoletju, čeprav naj bi bilo tisočletje starejše, saj naj bi ustna različica segala do »patriarha« Lü Dongbina v 8. stoletju v dinastiji Tang. Leta 1929 po zaslugi nemškega sinologa Richarda Wilhelma dobimo prvi prevod v katerega od evropskih jezikov – in na njem temelji tudi pričujoči slovenski prevod. Wilhelm nam poleg nekaterih zgodovinskih podatkov v zvezi s tem ezoteričnim učenjem postreže tudi z inovativno primerjavo z nestorijanskim krščanstvom, v nadaljevanju pa se posvetu razlaga človekove duševnosti oziroma duha, ki izhaja iz Zlatega cveta, pri čemer se opira tudi na klasični Yi-jing, ki naj bi ga zelo dobro poznal.

Sloviti švicarski psihiater Carl Gustav Jung je – na prošnjo Wilhelma – napisal obsežen komentar k delu, zaradi česar je to delo v Evropi zagotovo bilo deležno večje pozornosti, kot bi je bilo sicer. Znano je, da je Jung pri raziskovanju duševnosti rad pogledoval proti »vzhodnjaškim« modrostim in tudi pri razlagi Zlatega cveta je podal nekaj zelo zanimivih ugotovitev o naravi človekove duševnosti, zaradi česar postane branje zanimivo tudi s psihološkega vidika. Vendar je njegov komentar pomanjkjiv, saj slabo pozna kitajski simbolni prostor in njegova dognanja temeljijo predvsem na – poleg psihologije oziroma psihoterapije – evropski primerjalni mitologiji in etnologiji tistega časa, pri čemer se ne more izogniti niti evolucionizmu, ki je v tistem že dosegel vrhunec. V skladu s tem je zelo vprašljivo tudi njegovo apliciranje konceptov komentiranega dela na duševne bolnike, ki jih je zdravil, čeprav je zelo spoštljiv do tega vprašanja. Vseeno je komentar izrednega pomena za evropsko miselnost, saj nam služi kot dober primer preučevanja Vzhoda z zahodnega stališča v nekem času, kar ima neprecenljivo antropološko vrednost. Navsezadnje pa poda nekaj zelo lucidnih ugotovitev, ki niti ne izhajajo nujno iz Zlatega cveta.

Težave dela so tudi s prevodom. Slovenski prevod smo dobili iz angleškega prevoda, ki je prevod nemškega prevoda. To botruje nastanku nekaterih nejasnosti, ki so očitno prevajalskega, ne pa vsebinskega izvora. Druga težava je vpeljava evropskih konceptov v kitajski kulturni prostor; izrazi kot so etos, logos, ani-

ma, animus itd. so sicer lahko v veliko pomoč pri prvih korakih v svet daoistične simbolike (enako velja za vpeljavo (neo)konfucijanskih terminov ming in xing), a kasneje postanejo moteči, saj so ti le analitični približki, zato nenehno opiranje na njih onemogoča poglobljanje holističnega razumevanja. Zagotovo pa postanejo zavajajoči, kadar med njimi ni niti prevajalske oziroma komentatorske usklajenosti – Cary F. Baynes (ki je zaslužen za prevode iz nemščine v angleščino) nas tako opozarja, da Jung precej drugače pojmuje animus od Wilhelma. Kljub temu pa lahko pritrdimo Jungu, da je delo »most psihološkega razumevanja med Vzhodom in Zahodom«.

ALAN KELHER

3. letnik bralnega krožka DHG ČAS

Vsako drugo soboto v
nekronološkem redu beremo
krajše tekste na temo časa.
Več informacij na facebook strani
BralniKrozek in
dhgoriske@gmail.com.

Krožek poteka na različnih lokacijah v Novi Gorici.

Revijo razpotja izdaja Društvo humanistov Goriške, društvo v javnem interesu na področju kulture. Že od leta 2005 deluje na področju organizacije kulturnih dogodkov in založništva.

VOJNA IN MIR VABILO K PISANJU ZA POLETNO ŠTEVILKO REVIJE RAZPOTJA

ROK ZA ODDAJO PRISPEVKOV 20. JUNIJ 2015

Vojna je ena najzvestejših spremljevalk človeštva. Zakaj še vedno vztrajamo v vojnah? Kljub temu, da nihče ne more zanikati okrutnosti vojn, prav v tem trenutku na različnih delih sveta poteka na desetine oboroženih spopadov, v katerih umirajo tako vojaki kot civilisti. Si lahko sploh predstavljamo civilizacijo brez vojn? Ali je človeški družbi inherentna, kot ugotavlja Platonov Sokrat v *Državi*?

Ob 100. obletnici začetka soške fronte in 70. obletnici konca druge svetovne vojne želimo v *Razpotjih* pretresti vprašanje vojne in miru. Prva svetovna vojna je zahtevala na milijone življenj in zaznamovala celotne generacije vpoklicanih, ki so se borili v jarkih na frontnih linijah. Njen vpliv je bilo tako v vsakdanjem življenju kot tudi v umetniškem ustvarjanju čutiti še dolgo po premirju, po katerem se je na veliko govorilo tudi o tem, da človeštvo ne sme več dopustiti okrutnosti v takih razsežnostih. A vendar se je svet le nekaj desetletij kasneje spet znašel v vojni, še okrutnejši od prejšnje.

Sedemdeset let po koncu druge svetovne vojne nas zanima, kaj pomeni vojna danes. Resda od takrat še nobeno mesto ni bilo uničeno zaradi eksplozije atomske bombe, a vojne se nadaljujejo po vsem svetu, le da jih velikokrat ne poimenujemo tako. Zakaj danes raje govorimo o »mirovnih misijah«, intervencijah ali oboroženih spopadih? Ali obstaja kaj takega kot upravičena vojna? Je sploh mogoče doseči mir ali je vojna »naravno stanje«?

Po izkušnji druge svetovne vojne je vojna postala demonizirana, kar pa ne pomeni, da ni vojaških spopadov. Kako naj razumemo današnje stanje? Po eni strani statistični podatki pričajo o stalnem upadanju tako števila vojnih spopadov kot vojnih žrtev v zadnjih sedemdesetih letih. Po drugi strani pa se zdi, da so se vojni spopadi iz zahodne in centralne Evrope preprosto preselili drugam, na »geostrateško periferijo«. Postavlja se torej vprašanje, kako razumeti vojno kot fenomen globaliziranega sveta, kjer neprecedenčna obdobja miru v središčih sobivajo z vztrajanjem krvavih konfliktov na obrobju. In podobno, ali so teroristični napadi in intervencije, ki jim sledijo, posledica permanentnega miru – torej časa, ko je vojna izvržena iz sveta?

Pojem vojne je preстал korenite spremembe: nič drugače ni z njenim nasprotjem, mirom. Skozi zgodovino se je pojem miru izoblikoval kot protipol vojne, kot ideal političnega soobstoja kraljestev in držav, navsezadnje kot samo gonilo evropske zgodovine. Toda mir je dobil tudi druge razsežnosti. Ne pomeni več le odsotnosti vojne med državami: mir, ki ga hoče doseči politika – evropska politika, slovenska politika –, je socialni mir. Je to samo analogija? Ali pa je, nasprotno, socialni mir prav tako odgovor na neki spopad, namreč na razredni boj? Tudi sam pojem vojne dobiva izrazito socialne razsežnosti. Iz ZDA se je razširil diskurz vojna proti drogam, vojne proti revščini, vojne proti bolezni. Vojna ni več usmerjena proti zunanjim političnim entitetam, temveč proti notranjim družbenim pojavom, proti kriminalnim združbam ali drugim »nevarnim posameznikom«. Vojna – nova metafora družbenega napredka? Razmere na fronti se spreminjajo s tehnološkim napredkom. Toda tehnologija spremeni tudi podobo, ki si jo o vojni ustvarijo njeni opazovalci. Iz bojnih jarkov ne dobivamo pisem. Poročanje o spopadih ni več privilegij državne propagande. Prav tako v zatonu je figura vojnega dopisnika, ki bi več mesecev preživel na fronti in svojim bralcem nudil totalno – tolstojevsko – in hkrati doživeto – Hemingwayevo – podobo vojne. Vojna ni več roman, temveč nadaljevanje, šov. O prvi zalivski vojni se pogosto govori kot o prvi »televizijski vojni«. Vojna na tleh nekdanje Jugoslavije je bila dostopna že milijonom gledalcev širom sveta. Danes informacije dobivamo prek interneta, ki kot »demokratični medij« vsakemu omogoča, da pove svojo resnico. Ampak ali je internet le še eno izmed žarišč propagandne vojne? Zanimajo nas analize spopadov, ki bodo segle čez te medijske paradigme.

Uredništvo *Razpotij* si s svojimi pisci želi komunicirati na vseh stopnjah pripravljanja člankov. Na običajni naslov – **urednistvo@razpotja.si** – prejemamo osnutke člankov, predloge ter vsebinska in tehnična vprašanja avtorjev. Kot vedno sprejemamo tudi knjižne in filmske recenzije ter članke, ki obravnavajo aktualna ali večna vprašanja, povezana s kulturo in umetnostjo.

NASVIDENJE V NASLEDNJIH RAZPOTJIH!

RAZPOTJA

NAPOVEDUJEMO:

VOJNA IN MIR (poletje)

MAKS FABIANI (jesen)

www.razpotja.si